

Internationaliserings- monitor

2017-I

Verenigd Koninkrijk

Internationaliserings- monitor

2017-I

Verenigd Koninkrijk

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2016–2017	2016 tot en met 2017
2016/2017	Het gemiddelde over de jaren 2016 tot en met 2017
2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2016 en eindigend in 2017
2014/'15–2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2014/'15 tot en met 2016/'17

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en CCN Creatie, Den Haag
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

ISBN 978-90-357-2177-7
ISSN 2352-3549

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2017.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Nederland en het Verenigd Koninkrijk hebben veel gemeen. Eeuwen geleden waren beide landen grootmachten op zee en domineerden ze de handel in grondstoffen en specerijen uit verre oorden. Ook na vele conflicten en twee wereldoorlogen heeft Nederland haar positie als toegangspoort tot het Europese achterland alsmear versterkt, zonder de Angelsaksische/Anglo-Amerikaanse relatie uit het oog te verliezen. Als een van de mede-oprichters van de Europese Gemeenschap maakte Nederland zich sterk voor Engelse toetreding tot de Unie, wat uiteindelijk in 1973 gebeurde. Sindsdien zoekt Nederland nadrukkelijk de samenwerking en het bondgenootschap met het Verenigd Koninkrijk bij tal van Europese aangelegenheden.

Sinds 23 juni 2016 is de politieke, economische en historische band tussen het Verenigd Koninkrijk en Nederland – en breder, de EU – in een ander perspectief komen te staan. Op die dag stemde een meerderheid van het Britse volk namelijk voor een vertrek uit de Europese Unie. Hoe de 'Brexit' er feitelijk uit gaat zien is op dit moment nog onduidelijk. Gaat het vrij verkeer van personen, goederen en diensten ingeperkt worden? Hoe gaan de handelsakkoorden tussen de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk eruit zien? De toekomstige effecten voor Nederland zijn dan ook nog ongewis.

In deze Internationaliseringsmonitor wordt een 'foto' gepresenteerd van de economische verwevenheid tussen beide landen, 'genomen' voor het referendum. Er is uitgebreid aandacht voor het vrije verkeer van goederen en diensten tussen Nederland en het VK, maar ook voor kapitaalstromen, activiteiten van Britse en Nederlandse multinationals alsook Brits werknemer- en ondernemerschap in Nederland. Met ruim 9 procent van onze goederenexport en 10 procent van de dienstenexport in 2015 is het Verenigd Koninkrijk een van onze belangrijkste handelspartners. Nederland hield hier in 2015 circa 21 miljard aan over – na aftrek van gemaakte kosten – wat neerkomt op 3 procent van het bbp. Daarnaast gaat de verwevenheid veel verder: het bedrijfsleven en de financiële sector zijn financieel sterk verweven. Nederlandse pensioenfondsen bezitten voor 45 miljard aan Britse waardepapieren. Britse toeristen bezoeken Nederland graag en geven hier veel geld uit en ook Britse studenten zijn met regelmaat terug te vinden aan Nederlandse universiteiten. Er wordt op gedetailleerd niveau inzicht gegeven wat het Nederlandse bedrijfsleven verdient aan de goederenexport naar het Verenigd Koninkrijk. Niet alleen de verdiensten van de bedrijfstakken die rechtstreeks exporteren naar het Verenigd Koninkrijk, maar juist ook de verdiensten van de toeleveranciers aan deze bedrijfstakken zijn berekend. Dit geeft een duidelijker

beeld welke bedrijfstakken geld verdienen aan de handel met het Verenigd Koninkrijk en hoeveel werkgelegenheid hiermee gemoeid is. Het is een basis voor toekomstige analyses over mogelijke gevolgen van de Brexit.

Wat de effecten van Brexit op Nederland gaan zijn is nog ongewis. Wat wel zeker is, is dat CBS via tal van economische en sociale indicatoren zo goed mogelijk de komende ontwikkelingen blijft volgen in de CBS Brexitmonitor (www.cbs.nl/dossier/brexitmonitor). Andere edities van de Internationaliseringsmonitor en meer informatie over globalisering vindt u in het dossier Globalisering (www.cbs.nl/dossier/globalisering).

**Directeur-Generaal,
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi**

Den Haag/Heerlen/Bonaire, maart 2017

Inhoud

Voorwoord 3

Internationalisering en het Verenigd Koninkrijk – een introductie 7

1. Verenigd Koninkrijk in het kort 11

- 1.1 Het Verenigd Koninkrijk na het referendum: robuuste economische groei, inflatie loopt op 13
- 1.2 Verenigd Koninkrijk derde land directe buitenlandse investeringen 16
- 1.3 Verenigd Koninkrijk tweede handelspartner op het gebied van diensten 17
- 1.4 Wonen, werken en vakantie 20
- 1.5 Britse ondernemers blinken uit in financiële diensten en onroerend goed 28

2. Trends in de goederenhandel met het Verenigd Koninkrijk 33

- 2.1 Inleiding 35
- 2.2 Data en methoden 36
- 2.3 Goederenhandel met het Verenigd Koninkrijk vanuit Nederlands perspectief 38
- 2.4 Goederenhandel met Nederland vanuit perspectief Verenigd Koninkrijk 45
- 2.5 Vergelijking Nederlands en Brits exportpakket 57
- 2.6 Samenvatting en conclusies 65
- 2.7 Bijlage 67

3. De bedrijven achter de Nederlands-Britse export 73

- 3.1 Inleiding 75
- 3.2 Data en methoden 77
- 3.3 Bedrijfskenmerken 80
- 3.4 Belang goederenexport naar Verenigd Koninkrijk 84
- 3.5 Britse bedrijven in Nederland 91
- 3.6 Nederlandse bedrijven in het Verenigd Koninkrijk 95
- 3.7 Samenvatting en conclusie 98

4. Wat verdient Nederland aan de export naar het Verenigd Koninkrijk? 101

- 4.1 Inleiding **103**
- 4.2 Data en methoden **105**
- 4.3 Wat verdient Nederland aan de export? **107**
- 4.4 Samenstelling verdiensten **113**
- 4.5 Werkgelegenheid in Nederland dankzij export naar het VK **120**
- 4.6 Conclusie **123**

Begrippen **125**

Literatuur **131**

Reeds eerder verschenen edities **137**

Dankwoord **138**

Medewerkers **139**

Internationalisering en het Verenigd Koninkrijk – een introductie

Het Verenigd Koninkrijk gaat na ruim 40 jaar de Europese Unie verlaten. Dat is de uitkomst van het op 23 juni 2016 gehouden referendum met de vraag of het Verenigd Koninkrijk lid moet blijven van de EU. Het VK is in omvang de derde economie van de EU en is, ondanks een bedongen korting op de afdrachten aan de EU, al jarenlang een van de grootste nettobetalers aan de EU (Kazemier & Verkooijen, 2016). Deze nettobetalingen, een aversie tegen het verplaatsen van soevereiniteit naar Brussel en heersende onvrede over de (vermeende gevolgen van) vrije migratie naar het VK hebben bijgedragen aan het sentiment onder de bevolking van het VK om voor het vertrek te stemmen (Europa Nu, 2017).

Het vertrek uit de EU betekent een mogelijk vertrek van het VK uit de interne Europese markt en mogelijk een einde aan het vrij verkeer van goederen, kapitaal, diensten en personen van én naar het VK. Het losknippen van het VK uit de EU is een ingewikkeld proces en hoe de nieuwe verhoudingen tussen het VK en de EU gaan worden, hangt af van de overeenkomsten die gesloten worden tijdens de uittredingsonderhandelingen.

Wat de uitkomst ook gaat zijn, Nederland is een van de landen in de EU die het meest verbonden is met het VK (Global Counsel Group, 2015). Na Duitsland verdient Nederland het meest aan de export naar het VK. Het bedrijfsleven is aanzienlijk verweven en heeft voor honderden miljarden euro's aan investeringen uitstaan in het VK. Ook de financiële sector heeft veel wederzijdse belangen. Daarnaast zijn het VK en Nederland doorgaans bondgenoten in standpunten en stemgedrag in de diverse Europese gremia (Rijksoverheid, 2017). De breuk met de EU lijkt dan ook slecht nieuws voor Nederland. Het CPB raamt zowel voor de korte, als voor de lange termijn een negatief effect op de Nederlandse economie, met name door minder handel met het VK (CPB, 2016a; CPB, 2016b). Hoog tijd om in de Internationaliseringsmonitor de huidige betrekkingen met het Verenigd Koninkrijk centraal te stellen.

Enkele voorbeelden van terreinen waaruit de grote verwevenheid tussen VK en Nederland blijkt, worden beschreven in hoofdstuk 1. Het hoofdstuk start met een overzicht van de economische ontwikkeling van het VK sinds het referendum. Er wordt dieper ingegaan op de directe buitenlandse investeringen van Nederland

in het VK en vice versa. De export van diensten naar het VK wordt nader bekeken. Een korte beschouwing van de migratie tussen Nederland en het VK schetst het vrije verkeer van personen tussen beide landen. Ook is er aandacht voor Britse ondernemers in Nederland.

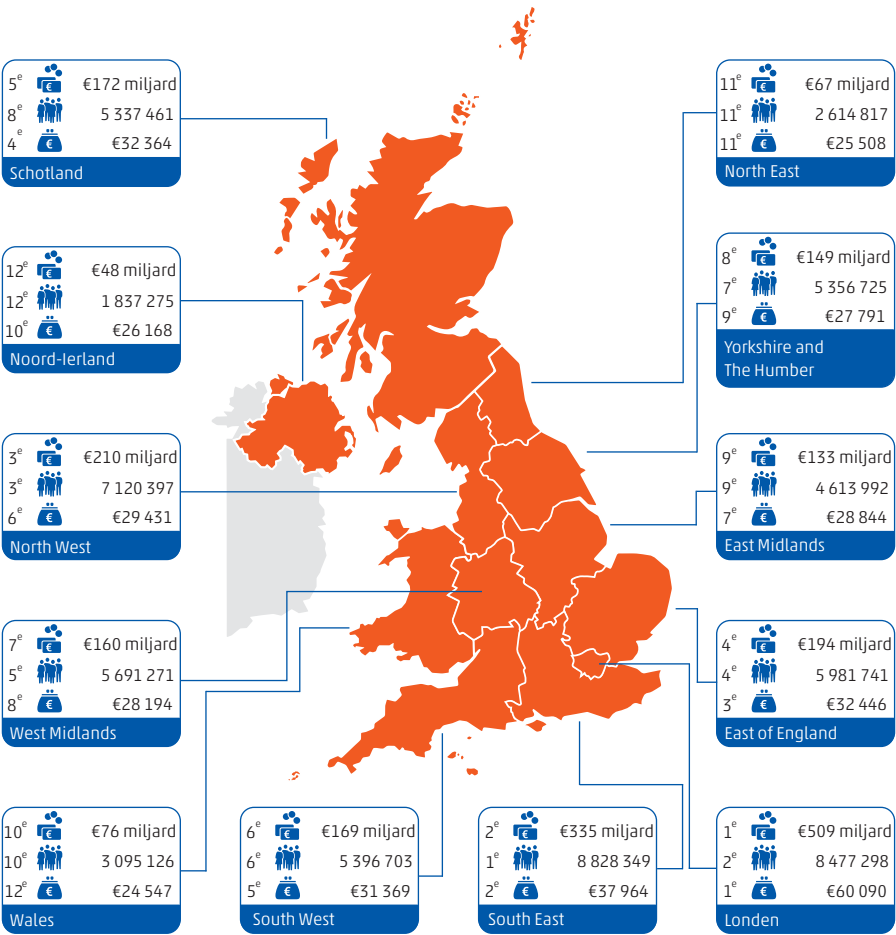
In hoofdstuk 2 komen de belangrijkste trends en ontwikkelingen in de Nederlandse goederenhandel met het Verenigd Koninkrijk aan bod. Een nadere analyse van de export van goederen geeft inzicht in de omvang, welke productsoorten het betreft en of het wederuitvoer of uitvoer Nederlands makelijk is. Ook wordt de internationale handel met het VK vanuit regionaal perspectief bekeken: de handel met Schotland, Wales, Noord-Ierland en regio's in Engeland (zie infographic op de volgende pagina). Tot slot wordt de samenstelling van de goederenexport van het VK en Nederland bekeken. Beide landen bedienen immers dezelfde afzetmarkten.

In hoofdstuk 3 wordt onderzocht welke bedrijven goederen- of dienstenexport naar het Verenigd Koninkrijk ontplooiën. Diensten worden relatief veel door het grootbedrijf uitgevoerd, al blijft het (traditionele) midden- en kleinbedrijf de belangrijkste exporteur van zowel goederen als diensten. Met name bedrijven in de nijverheid, energie en groothandelaren exporteren veel goederen naar het VK. Naast internationale handel is ook de aanwezigheid van multinationals een belangrijke indicator van economische verwevenheid. Britse bedrijven vormen 0,12 procent van het Nederlandse bedrijfsleven, maar genereren 1,9 procent van de werkgelegenheid en 3,8 procent van de omzet behaald in Nederland. Britse multinationals zijn daarmee twee keer zo belangrijk voor werkgelegenheid en omzet in Nederland dan omgekeerd.

In hoofdstuk 4 worden de bruto exportstromen geschoond voor import van bijvoorbeeld grondstoffen en halffabrikaten, zodat de toegevoegde waarde van deze handel voor de Nederlandse economie kan worden bepaald. Bedrijven in de groothandel, vervoer over land en winning van aardgas en aardolie exporteren niet alleen veel naar het VK maar verdienen hier ook nog eens het meest aan. De Nederlandse economie als geheel hield in 2015 circa 21 miljard over aan de export van goederen en diensten naar het VK, wat neerkomt op ongeveer 3 procent van het bbp. Ook komt in dit hoofdstuk aan bod hoeveel werkgelegenheid er in Nederland is dankzij de export van goederen en diensten naar het VK en in welke bedrijfstakken dit is.

Ranking van regio's in het Verenigd Koninkrijk

Bruto Regionaal Product (BRP)   Aantal inwoners   BRP per inwoner

Bron: Eurostat (2014).

1.

Verenigd Koninkrijk in het kort

Auteurs

Sidney Vergouw

Marjolijn Jaarsma

Ahmed Boutorat

Sjoertje Vos

Nothing to declare Niets aan te geven

2,0% economische groei in het VK in 2016

11% van de Nederlandse directe
buitenlandse investeringen staan uit in het VK

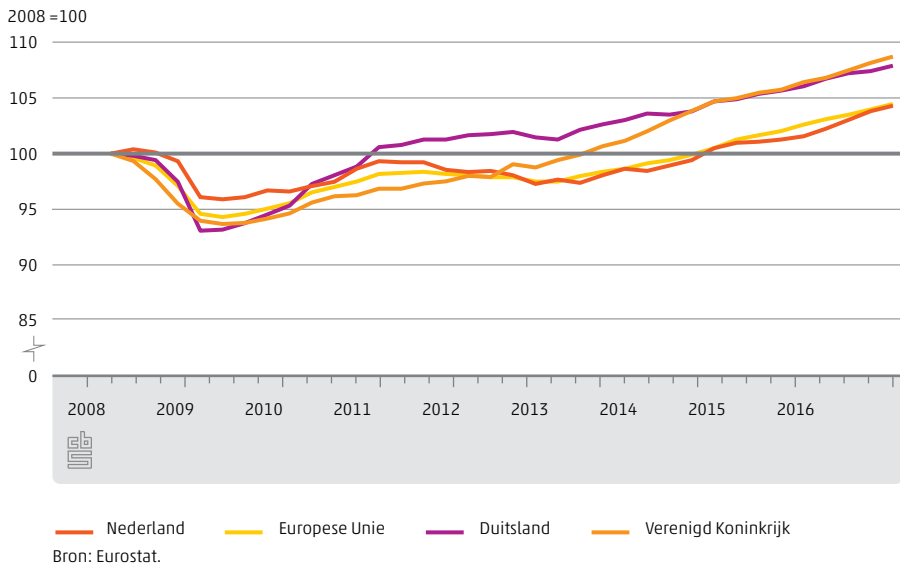
De betrekkingen tussen het Verenigd Koninkrijk en Nederland staan centraal in deze editie van de Internationaliseringsmonitor. De handelsrelaties tussen beide landen en de opbrengsten er van komen uitvoerig aan de orde. Het vrije verkeer van goederen is echter slechts één van de vier vrijheden van de Europese Unie. Een mogelijke 'Brexit' heeft naast de internationale handel in goederen ook consequenties op andere terreinen. In dit hoofdstuk is daarom aandacht voor de andere vrijheden: het vrije verkeer van kapitaal, diensten en personen. Ook wordt ingezoomd op de ondernemers in ons land met een Britse migratieachtergrond. We beginnen het hoofdstuk echter met de meest actuele cijfers over de economische situatie in het VK sinds het 'Brexit' referendum.

1.1 Het Verenigd Koninkrijk na het referendum: robuuste economische groei, inflatie loopt op

Hoewel door diverse internationale organisaties, zoals de Europese Commissie (2016), al op korte termijn negatieve effecten van de uitkomst van het referendum op de economie van het Verenigd Koninkrijk werden verwacht, blijft de economie van het VK robuust groeien. In de tweede helft van 2016 was de economische groei sterker dan in de eerste helft en de economische groei kwam over heel 2016 uit op 2,0 procent. De consumptie door huishoudens bleef op peil, de investeringen groeiden weer na een jaar van krimp en de uitvoer van diensten nam sterk toe. Ook nam de invoer van goederen sterk toe. Daartegenover stond in het derde kwartaal wel de sterkste krimp van de export van goederen in ruim drie jaar (ONS, 2017; Eurostat, 2017a).

Met deze robuuste groei houdt de al langer gaande trend aan. De economie van het Verenigd Koninkrijk is, net als de andere economieën in Europa, in 2008 en 2009 zwaar geraakt door de mondiale kredietcrisis (zie figuur 1.1.1). Sindsdien is de economie echter weer op een duidelijk groeipad teruggekeerd. Vergeleken met de Duitse economie is de economie van het VK sterker gegroeid ten opzichte van 2008. De totale omvang van de economieën van alle landen in de Europese Unie én de Nederlandse economie zijn beduidend minder sterk gegroeid ten opzichte van 2008 (Eurostat, 2017a).

1.1.1 Bruto binnenlands product, seizoengecorrigeerd, 2008–2016

Devaluatie pond en stijgende grondstofprijzen stuwden inflatie op

Direct na het referendum reageerden de financiële markten sterk. De Britse pond devalueerde aanzienlijk en de beurskoersen daalden aanvankelijk scherp. Sindsdien zijn de beurskoersen gestegen tot nieuwe all-time highs, maar de waarde van de pond herstelde niet en was in december 15 procent lager dan een jaar eerder. De devaluatie van de pond en stijgende grondstofprijzen droegen bij aan een forse prijsstijging van de importen van het Verenigd Koninkrijk. De benodigde inputmaterialen voor de industrie van het VK namen in de tweede helft van 2016 sterk toe. Daarmee stegen ook verkoopprijzen van de producenten in het VK. Weliswaar is deze trend in heel de Europese Unie zichtbaar, maar in het Verenigd Koninkrijk was de prijsstijging bij de industriële producenten sterker (ONS, 2017; Eurostat, 2017b).

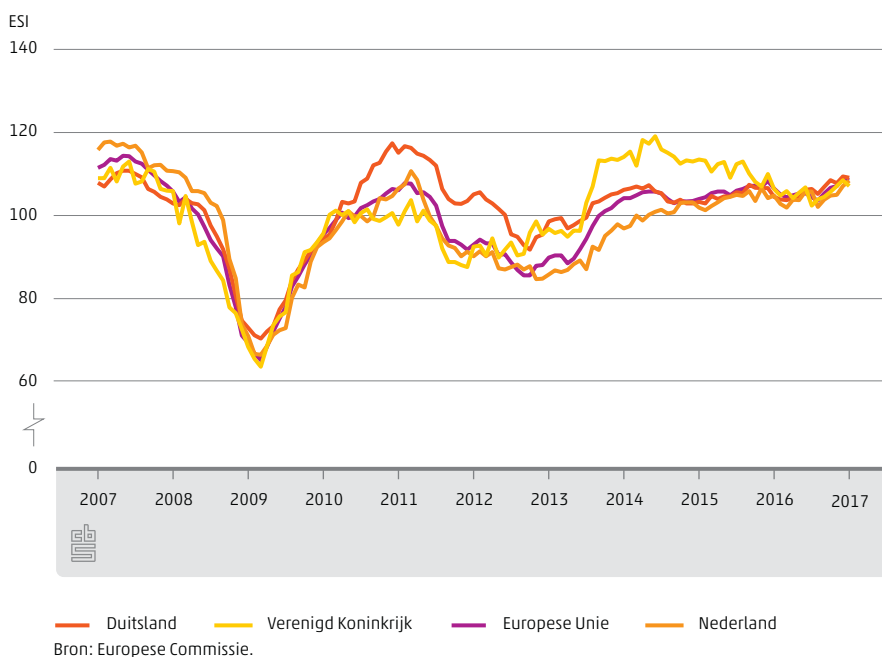
Naast deze ontwikkelingen in de importprijzen en verkoopprijzen van de Britse industrie, liep ook de inflatie in het VK op. De inflatie steeg in een jaar tijd van circa 0 procent naar bijna 2 procent. Deze trend is in een aanzienlijk deel van de EU-landen zichtbaar (ONS, 2017; Eurostat, 2017c).

Economisch sentiment in VK kent kleine dip na referendum, daarna gestaag verbeterd

De diverse vertrouwensindicatoren in het VK zijn na een aanvankelijke daling na het referendum weer verbeterd. De economie-brede 'economic sentiment indicator' kwam in januari 2017 uit op nagenoeg de hoogste stand in bijna twee jaar, na een dip in juli 2016. Het consumentenvertrouwen kende in juli een zeer sterke daling, maar is sindsdien aanzienlijk verbeterd. Het producentenvertrouwen is sinds begin 2016 gestaag aan het toenemen, ondanks een klein stapje terug na het referendum. Ook de vertrouwensindicatoren in de bouw, detailhandel en de dienstverlening staan in januari 2017 hoger dan in de maand na het referendum. De *overall* robuuste groei van de economie in het VK lijkt het sentiment te steunen en er is vooralsnog niet al te veel sprake van negatieve verwachtingen voor de korte termijn.

Deze tendens in de vertrouwensindicatoren is ook elders in Europa te zien, blijkt uit figuur 1.1.2. Overal is het sentiment beter dan tijdens de scherpe recessie in 2009 en in de eerste jaren van de eurocrisis (2011–2012). Na het Brexit-referendum van 23 juni zakte het economisch vertrouwen in de Europese Unie iets terug, om uiteindelijk in januari 2017 hoger te staan dan aan het begin van 2016 (Europese Commissie, 2017).

1.1.2 Economic Sentiment Indicator, 2007–2017

1.2 Verenigd Koninkrijk derde land directe buitenlandse investeringen

Nederlandse bedrijven en instellingen hebben eind 2015 ter waarde van 454 miljard euro aan directe investeringen uitstaan in het VK. Dit is ruim 11 procent van alle uitstaande Nederlandse investeringen in het buitenland. Vanuit het VK staat 335 miljard aan investeringen uit in Nederland. Hiermee neemt het VK de derde positie in, achter de VS en Luxemburg (DNB, 2016a).

Directe buitenlandse investeringen zijn investeringen van Nederlandse bedrijven en instellingen in buitenlandse bedrijven en vice versa waarmee een onderlinge directe investeringsrelatie is. Er is sprake van een onderlinge directe investeringsrelatie als een moeder een belang heeft van meer dan 10 procent in een directe buitenlandse dochter. Directe investeringen kunnen bestaan uit het aankopen van aandelenkapitaal (overnames, fusies, nieuwe oprichtingen), onderlinge leningen en het aankopen van vastgoed. In totaal bezitten Nederlandse bedrijven en instellingen ter waarde van 1,3 miljard euro aan Brits vastgoed (DNB, 2016a).

Een groot deel van directe buitenlandse investeringen zijn geldstromen door de zogeheten bijzondere financiële instellingen (bfi's). Bfi's zijn in Nederland gevestigde dochtermaatschappijen van buitenlandse ondernemingen die fungeren als financieel intermediair tussen diverse onderdelen van het concern waarvan ze deel uitmaken. De vorderingen en verplichtingen van deze instellingen hebben veelal betrekking op directe investeringen vanuit het ene land via Nederland in een ander land, of op het doorsluizen naar de buitenlandse moeder van in het buitenland aangetrokken middelen. Ongeveer 75 procent van alle directe buitenlandse investeringen van en naar het VK lopen via bfi's (DNB, 2016a).

Vanuit het Nederlandse bedrijfsleven komt bijna de helft vanuit de industrie. Het gaat hier mede om geldstromen van de grote Brits-Nederlandse multinationals. Verder zijn er veel investeringen vanuit de financiële sector en de transport-, opslag- en telecommunicatiesector. Vanuit het VK komt veruit het grootste deel van de investeringen terecht in de Nederlandse financiële sector, waaronder dus de bijzondere financiële instellingen.

1.2.1 Buitenlandse directe investeringen

	2010	2015
	Mld euro	
Nederland		
Directe investeringen in Verenigd Koninkrijk	413	454
kapitaaldeelnemingen	303	310
overige investeringen	111	145
Verenigd Koninkrijk		
Directe investeringen in Nederland	348	335
kapitaaldeelnemingen	312	258
overige investeringen	35	77

Bron: DNB.

Particulieren en pensioenfondsen bezitten veel effecten uit het VK

Naast deelnemingen van het bedrijfsleven in het Britse bedrijfsleven, bezitten Nederlandse bedrijven, instellingen, particulieren en de pensioenfondsen ook aanzienlijke beleggingen in het VK. In totaal bezit Nederland voor 105 miljard aan aandelen en schuldpapier uit het VK. Alleen van de VS, Duitsland en Frankrijk bezit Nederland een hogere waarde aan effecten. Pensioenfondsen hebben ter waarde van 45 miljard euro aan effecten afkomstig uit het VK, circa 7 procent van de buitenlandse effecten die de pensioenfondsen bezitten. Het gaat dan om staats- en bedrijfsobligaties en aandelen. Nederlandse huishoudens bezitten ter waarde van 2,3 miljard aan voornamelijk aandelen van bedrijven uit het VK (DNB, 2016a).

1.3 Verenigd Koninkrijk tweede handelspartner op het gebied van diensten

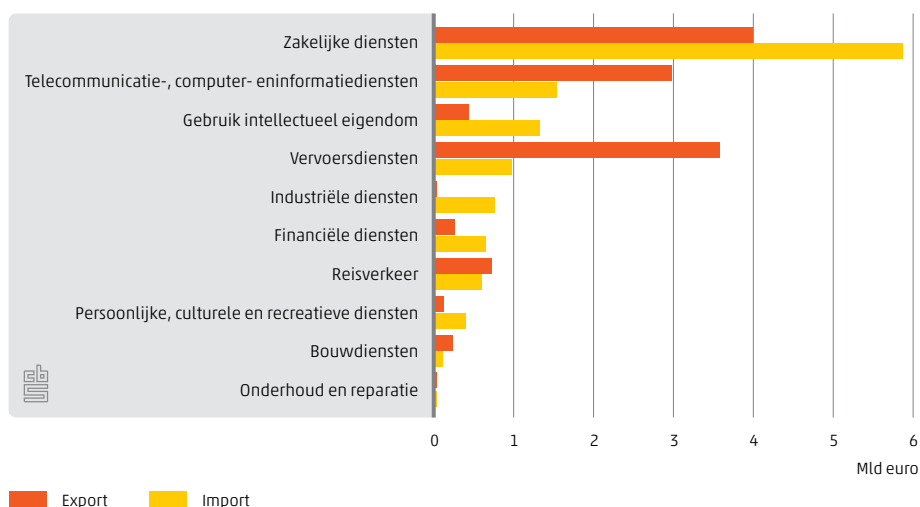
De dienstenhandel met het VK bedroeg in de eerste drie kwartalen 2016 voor zowel de import als de export ongeveer 11 procent van de totale Nederlandse import en export van diensten. De absolute dienstenimport (in euro's) vanuit het VK is ongeveer even groot als de dienstenexport naar het VK: beide ongeveer 12,4 miljard in de eerste drie kwartalen van 2016. Deze bedragen liggen hoger dan in de eerste drie kwartalen van 2015 toen de import 11,5 miljard euro

bedroeg en de export 11,9 miljard euro. Daarmee is het VK voor Nederland een van de belangrijkste handelspartners op het gebied van diensten. Het VK staat in 2016 op de derde plaats van landen waaruit Nederland diensten importeert; achter de Verenigde Staten en Bermuda. En ook bij de export van diensten komt het VK op de derde plek, achter Ierland en Duitsland, en net voor de Verenigde Staten. Als we import en export bij elkaar optellen is het VK zelfs de tweede handelspartner van Nederland op het gebied van diensten, na de Verenigde Staten.

Zakelijke diensten grootste categorie in omvang in zowel import als export

Zakelijke diensten zoals R&D; professionele en managementadviesdiensten en technische diensten waren in 2016 de meest geëxporteerde diensten naar het VK, alsook de meest geïmporteerde diensten vanuit het VK, zie figuur 1.3.1. Bij de import van diensten gaat het over betaling voor door het VK geleverde diensten. Bij de export gaat het over de compensatie door het VK voor Nederlandse diensten. Nummer twee en drie in de export naar het VK zijn vervoersdiensten en telecommunicatie-, computer- en informatiediensten. In de import vanuit het VK zijn telecommunicatie-, computer- en informatiediensten, en het gebruik van intellectueel eigendom inzake royalty's de nummers twee en drie. Het verschil tussen import en export van vervoersdiensten, waar de export substantieel hoger ligt, hangt samen met de import en export van goederen naar het VK (zie ook hoofdstuk 2). Dit geldt voor alle transportmodi.

1.3.1 Dienstenhandel met het Verenigd Koninkrijk naar categorie, de eerste drie kwartalen van 2016

Managementadviesdiensten belangrijk in import, technische diensten in export

Binnen de zakelijke diensten wordt professioneel en managementadvies het meest geïmporteerd vanuit het VK: in totaal 3,2 miljard euro, zie figuur 1.3.2. Dit is 55,3 procent van alle geïmporteerde zakelijke diensten uit het VK. Technische zakelijke diensten worden het meest geëxporteerd: in totaal 2,2 miljard euro. Dit is eveneens 55,3 procent van alle geëxporteerde zakelijke diensten.

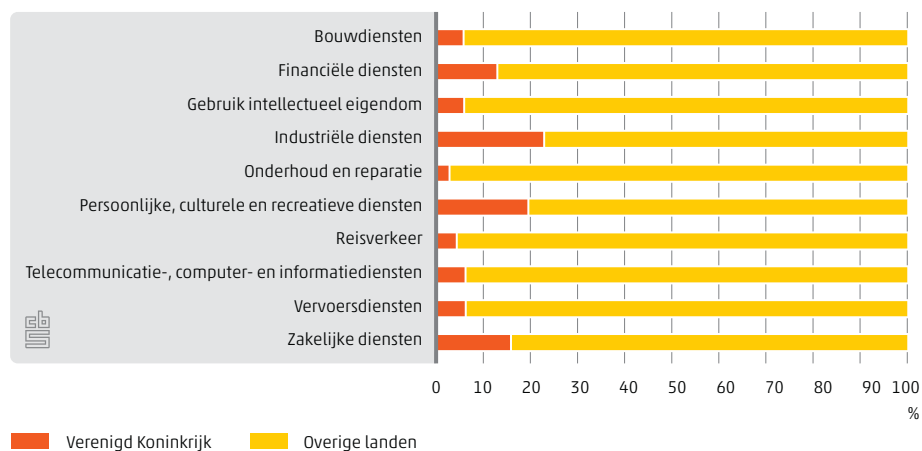
1.3.2 Import en export van zakelijke diensten naar subcategorieën, de eerste drie kwartalen van 2016

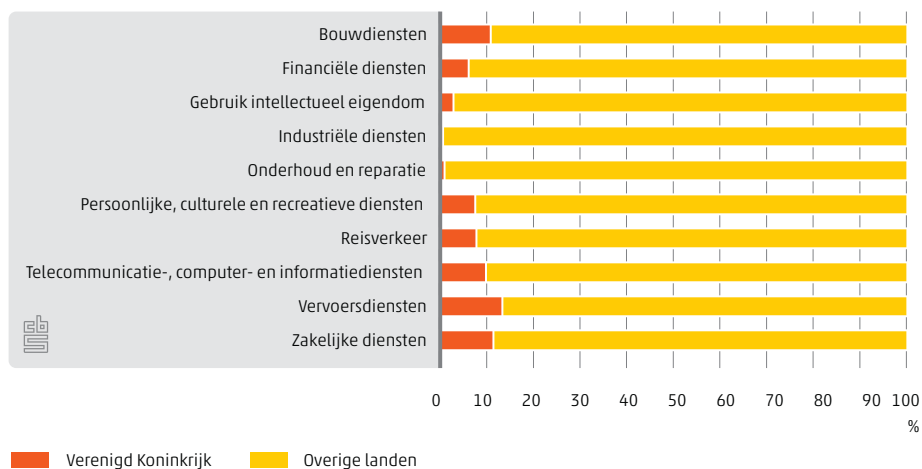
Industriële diensten relatief belangrijkst in import, vervoersdiensten in export

Als we naar het aandeel van het VK kijken in de totale import en export van Nederland is dit bij de import het grootst binnen de categorie industriële diensten, gevolgd door de persoonlijke, culturele en recreatieve diensten en de industriële diensten, zie figuur 1.3.3. Bij de export is het aandeel van het VK het grootst bij de vervoersdiensten, gevolgd door de zakelijke diensten, zie figuur 1.3.4.

1.3.3 Aandeel Verenigd Koninkrijk in import diensten per categorie, de eerste drie kwartalen van 2016

1.3.4 Aandeel Verenigd Koninkrijk in export diensten per categorie, de eerste drie kwartalen van 2016

1.4 Wonen, werken en vakantie

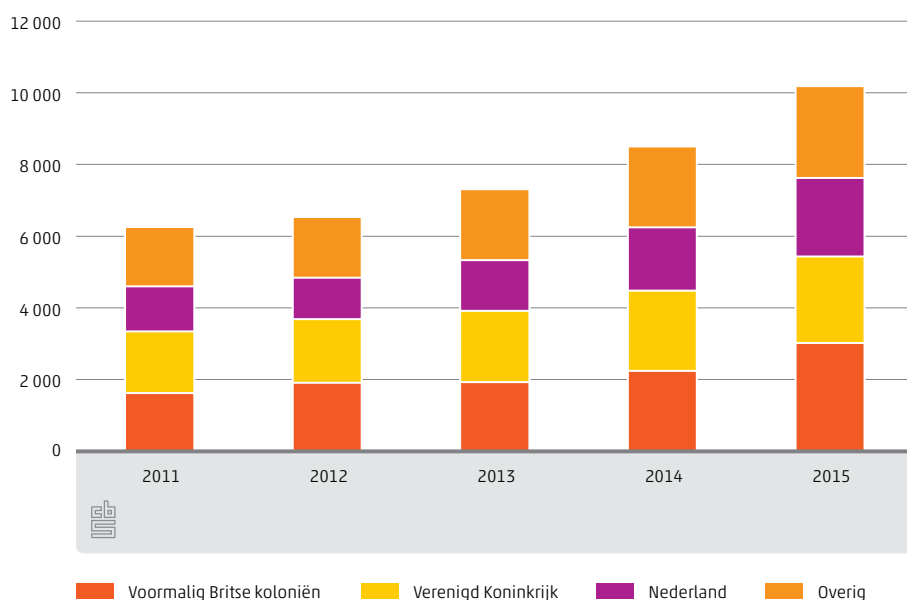
Het vrije verkeer van personen binnen de Europese Unie is een van de belangrijkste kernwaarden van de EU. Bewoners van de EU mogen zonder restricties reizen naar andere EU-lidstaten. Voor de 'nieuwe lidstaten' gelden weliswaar nog

andere regels alsook in de lidstaten – zoals het Verenigd Koninkrijk – die geen deel uitmaken van het zogenaamde Schengen-gebied. In de campagne rond het referendum over wel of niet uittreden nam het vrije verkeer van personen en de immigratie naar het VK een prominente rol in. Nu er voor Brexit is gekozen, is het vrij verkeer van en naar het VK vanuit Europese landen een onderwerp van de komende uittredingsonderhandelingen. In deze paragraaf worden wat kenmerken van de wederzijdse migratie tussen het VK en Nederland beschreven. Daarnaast wordt ook het huidige toerisme tussen beide landen beschreven.

Emigratie vanuit Nederland naar VK

Het aantal emigranten van Nederland naar het Verenigd Koninkrijk is gestegen van 8,2 duizend in 2011 naar 10,5 duizend in 2015, zie figuur 1.4.1. Alleen naar Duitsland emigreerden in deze periode meer mensen uit Nederland, namelijk 14 duizend personen. Bijna 30 procent van de emigranten vanuit Nederland naar het VK hebben wortels in de voormalige Britse koloniën, bijvoorbeeld India of Pakistan. Daarna volgen Britten (24 procent) en Nederlanders (21 procent). De afgelopen vijf jaar vertrokken in totaal 45,2 duizend emigranten vanuit Nederland naar het Verenigd Koninkrijk. Van hen keerden 38,6 duizend in deze periode niet terug naar Nederland. Vooral het aantal emigranten met een achtergrond uit één van de voormalige Britse koloniën nam in deze periode toe (CBS, 2016a; CBS, 2017a).

1.4.1 Emigratie vanuit Nederland naar het Verenigd Koninkrijk, naar herkomstgroep, 2011–2015

Emigranten met geboorteland Nederland

In 2011 woonden volgens de laatste officiële meting van Eurostat bijna 64 duizend mensen in het Verenigd Koninkrijk die in Nederland zijn geboren (Eurostat, 2014). Sinds die meting zijn er per saldo nog eens bijna 10 duizend Nederlanders in het VK neergestreken. Naar schatting woonden er op 1 januari 2016 dus ruim 73 duizend personen geboren Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk.

In totaal woonden er in 2015 bijna 2,9 miljoen mensen uit de Europese Unie in het Verenigd Koninkrijk. Geboren Nederlanders zijn goed voor 2,4 procent van de Europese ingezetenen in het VK (CEPR, 2016). Nederlandse immigranten in het VK zijn dus een relatief beperkte groep. In absolute aantallen is Nederland het elfde herkomstland, relatief (naar omvang landgrootte) staat Nederland gedeeld dertiende. Vanuit Nederlands perspectief is het Verenigd Koninkrijk als bestemmingsland wel belangrijk. Bijna 10 procent van in Nederland geboren emigranten in 2015 ging naar het VK.

Immigratie vanuit VK

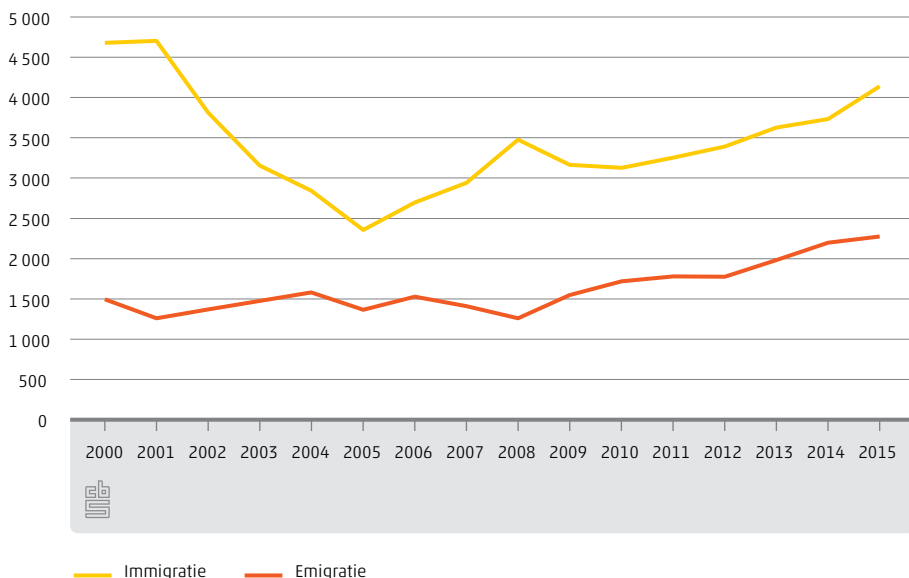
In de afgelopen twee decennia nam het aantal Britten in Nederland toe. Per saldo kwamen er ieder jaar meer geboren Britten naar Nederland dan dat er Britten vertrokken. In 2015 vestigden zich voor het eerst sinds 2001 weer meer dan 4 duizend geboren Britten uit het Verenigd Koninkrijk in Nederland. Dat zijn er bijna twee maal zo veel als er naar het Verenigd Koninkrijk vertrokken, blijkt uit figuur 1.4.2.

De immigratie van personen geboren in het VK nam na 2001 sterk af en was in 2005 bijna gehalveerd ten opzichte van het piekjaar 2001. Deze dip in de immigratie van Britten uit het Verenigd Koninkrijk was in een periode gekenmerkt door het barsten van de Internet-zeepbel, economische teruggang in Nederland, een daling van het aantal banen in Nederland en met de afname van de totale immigratie. Na het uitbreken van de financiële crisis eind 2008 was er weer een kortstondige afname van de immigratie uit het Verenigd Koninkrijk, maar die was veel geringer. De emigratie van Britten naar het Verenigd Koninkrijk fluctueert van jaar tot jaar veel minder sterk (CBS, 2016b).

In totaal woonden er op 1 januari 2016 ruim 46 duizend Britten in Nederland. Dit is nog geen 0,1 procent van de totale bevolking van het Verenigd Koninkrijk, en nog geen 3 procent van de Nederlandse bevolking. In totaal woonden er ruim 1,2 miljoen Britten in andere landen van de EU (CEPR, 2016). In aantallen

is Nederland het zesde vestigingsland. Spanje en Ierland zijn om uiteenlopende redenen veruit favoriet als vestigingsland. In Frankrijk, Duitsland en Italië wonen ook (veel) meer Britten dan in Nederland.

1.4.2 Immigratie en emigratie van geboren Britten, 2000–2015

Britten in Nederland hebben hogere lonen

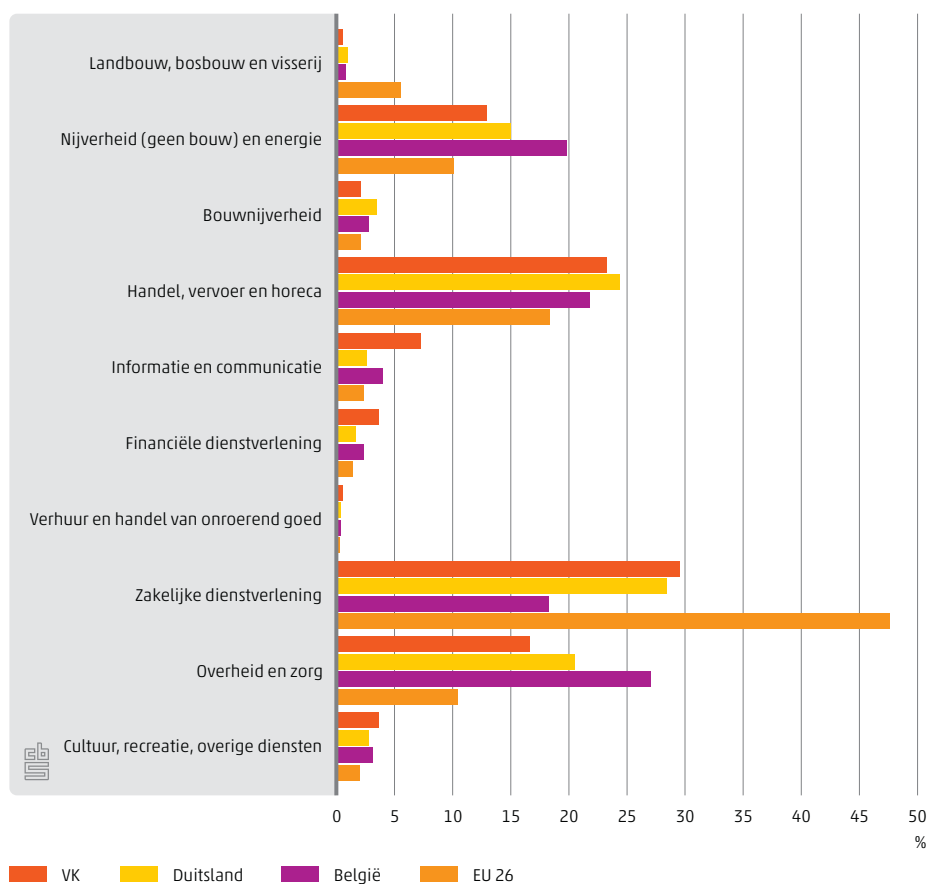
Van alle geboren Britten in Nederland, waren in 2014 ruim 19 duizend als werknemer werkzaam in Nederland. Daarmee vormden geboren Britten nog geen 3 procent van alle buitenlandse werknemers in Nederland in 2014. Dit aandeel is vrij stabiel in de afgelopen jaren. Behalve werknemers zijn er ook ruim 9 duizend Britten actief als ondernemer in Nederland (zie paragraaf 1.5).

Bijna 60 procent van de Britse werknemers in Nederland verdiende in 2014 meer dan 3 000 euro per maand. Ruim 40 procent van hen verdiende maandelijks zelfs meer dan 4 000 euro. Daarmee komen de Britten aanmerkelijk vaker voor in de hoogste loongroepen dan werknemers uit de buurlanden Duitsland en België of uit andere EU-landen, zie figuur 1.4.4.

Britten in Nederland werken net als veel andere immigranten uit de EU in de handel en de zakelijke dienstverlening. In 2014 zijn meer dan de helft van de Britten actief in deze sectoren. Vaker dan Nederlanders en immigranten uit

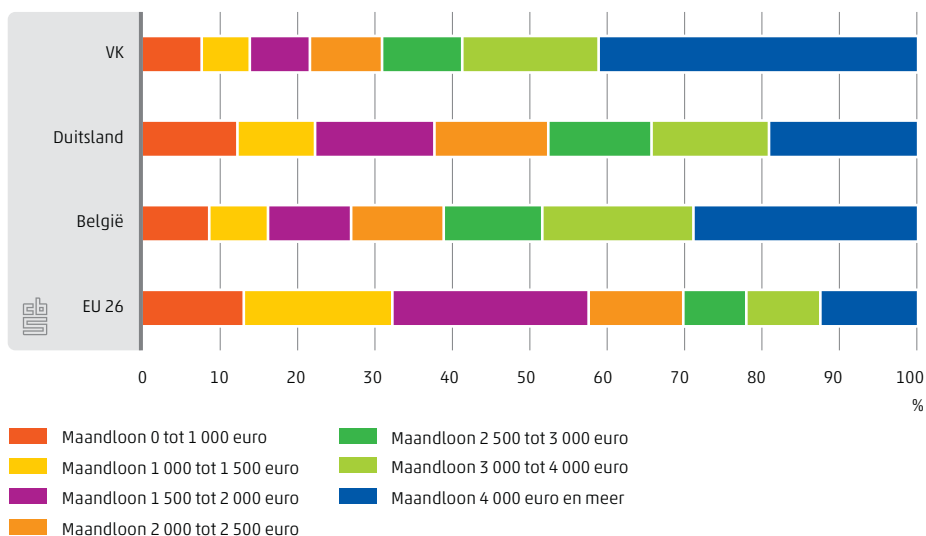
andere landen zijn Britse werknemers werkzaam in de financiële dienstverlening (4 procent) en de informatie- en communicatiesector (7 procent). In deze sectoren liggen de lonen hoger dan gemiddeld. Ook binnen deze sectoren vallen Britse werknemers relatief vaker in de hogere loongroepen dan hun buitenlandse collega's.

1.4.3 Verdeling buitenlandse werknemers naar bedrijfstak, 2014

1.4.4 Maandloon van in het buitenland geboren werknemers, 2014

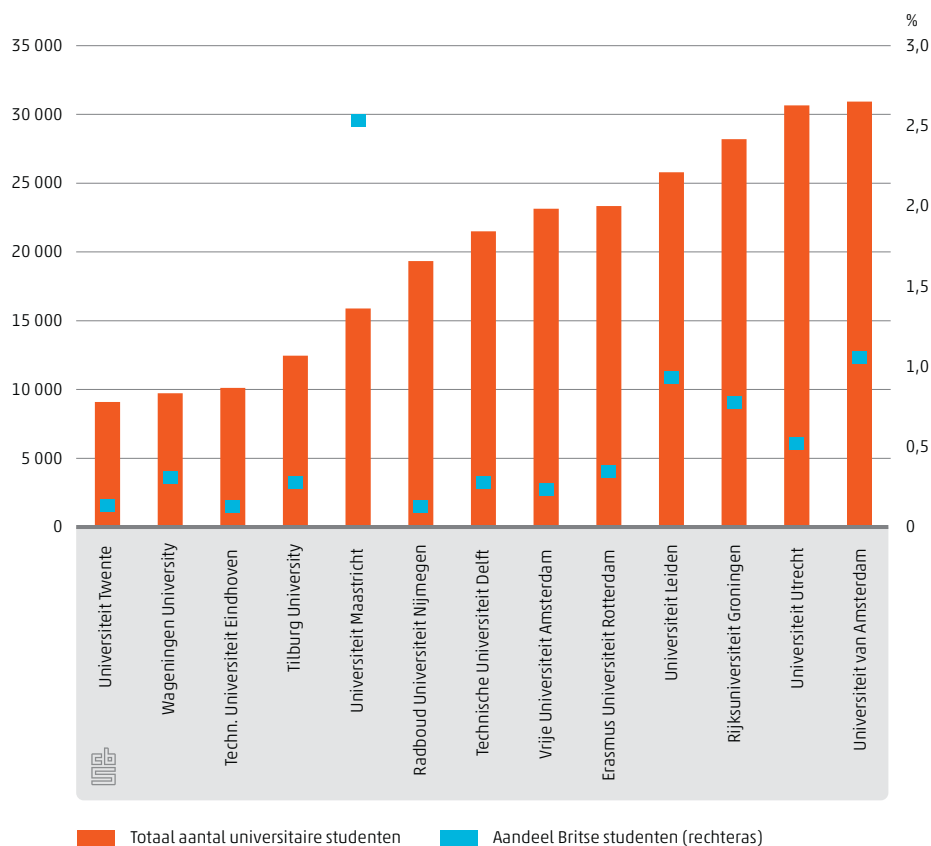

Britse studenten in Nederland

Vele Nederlanders en Britten verhuizen voor studie of voor hun eerste baan naar het Verenigd Koninkrijk. Meer dan de helft van de Nederlandse en een derde van de Britse emigranten is 18 tot 30 jaar oud. Ook omgekeerd komen er Britse immigranten naar Nederland voor studie of opleiding.

In het studiejaar 2015/2016 stonden er in totaal ruim 1 600 Britse studenten ingeschreven aan Nederlandse universiteiten. Dat komt neer op 0,6 procent van alle universitaire studenten in dat studiejaar. Bijna een kwart van de Britse universitaire studenten staat ingeschreven aan de Universiteit Maastricht. Hier vormen ze 2,5 procent van de studentenpopulatie; het grootste aandeel van alle universiteiten. De Universiteit van Amsterdam is de tweede universiteit met de meeste Britse studenten, gevolgd door de Universiteit van Leiden (zie figuur 1.4.5).

1.4.5 Britse studenten aan Nederlandse universiteiten, 2015-'16

800 eerstejaars Britse studenten ingeschreven aan Nederlandse universiteiten in 2015/2016

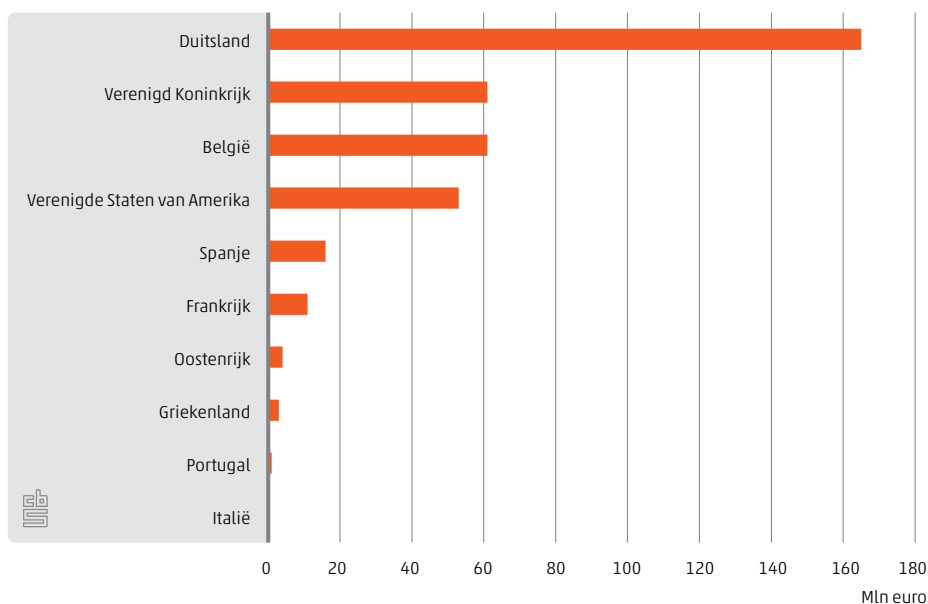
In het studiejaar 2015/2016 hebben zich iets meer dan 800 Britse studenten als eerstejaars ingeschreven aan Nederlandse universiteiten. Daarmee is het aandeel Britse studenten groter bij aanvang van de studie dan bij het totaal aantal studenten. Ook onder de eerstejaars Britse studenten is Maastricht populair: ruim een vijfde van alle eerstejaars Britse studenten schreef zich in aan de Universiteit

Maastricht. In dat studiejaar vormden de Britse studenten daarmee 6 procent van alle startende buitenlandse universitaire studenten van de Universiteit Maastricht. In absolute aantallen was het aantal Britse eerstejaars het grootst aan de Universiteit van Amsterdam, namelijk ruim 200.

Vakanties en toerisme

Behalve voor werk of wonen zoeken Nederlanders en Britten elkaar ook voor kortere duur op. In 2015 bezochten ongeveer 2 miljoen Britten ons land en overnachtten daarbij gemiddeld 2,8 dagen. Gemiddeld gaven ze 240 euro per dag in Nederland uit. Zowel het aantal gasten als de overnachtingen in ons land zijn in de afgelopen vier jaar toegenomen. Deze toename zet ook in 2016 door. Tot en met het derde kwartaal van 2016 zijn de bestedingen van Britse reizigers in Nederland met bijna 10 procent toegenomen. Op Duitsland na groeiden de uitgaven van Britse reizigers in Nederland het meest, blijkt uit figuur 1.4.6.

1.4.6 Ontwikkeling reisbestedingen in Nederland door buitenlandse reizigers, eerste drie kwartalen 2016 t.o.v. zelfde periode 2015

Nederlanders op reis in het VK gaven in de eerste drie kwartalen van 2016 ruim 8 procent minder uit dan het jaar ervoor. Dit is een afname van 56 miljoen. In totaal besteedden Nederlanders 2,6 procent minder in het buitenland. Met name in België, Frankrijk, Griekenland, het VK en Duitsland ontvingen minder inkomsten van Nederlandse reizigers, zie figuur 1.4.7.

1.4.7 Ontwikkeling reisbestedingen van Nederlanders in het buitenland, eerste drie kwartalen 2016 t.o.v. zelfde periode 2015

1.5 Britse ondernemers blinken uit in financiële diensten en onroerend goed

Nederland telde 9 100 ondernemers met een Britse migratieachtergrond in 2014. Als aandeel in de bevolking is 1 op de 18 Britten ondernemer in Nederland. Deze ondernemers bezitten samen 9 duizend bedrijven. Het hebben van een niet-Nederlandse herkomst brengt culturele diversiteit met zich mee. Mogelijke voordelen hiervan zijn dat een ondernemer een buitenlands netwerk kan hebben, vreemde talen spreekt of kennis van buitenlandse markten heeft. Een niet-Nederlandse herkomst kan ook minder positief uitpakken. Naast een beperkter Nederlands netwerk, hebben ondernemers met een buitenlandse herkomst mogelijk ook vaker taal-, kennis- of opleidingsbarrières.

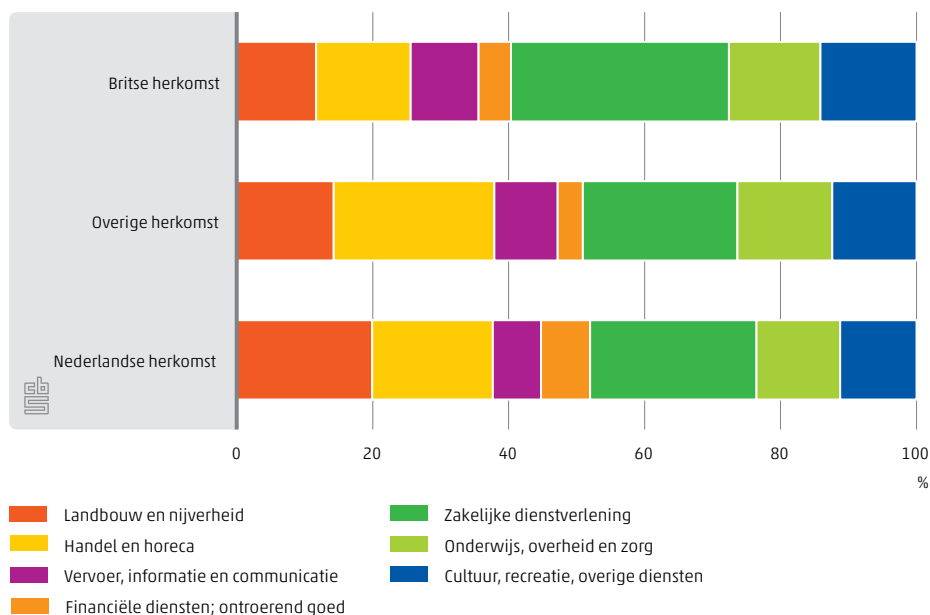
Zowel ondernemers met een Britse als met een Nederlandse herkomst hebben het vaakst een bedrijf in de zakelijke dienstverlening, zie figuur 1.5.1. Bij Britse ondernemers is dit echter wat uitgesprokener: 1 op de 3 Britse ondernemers heeft zo'n bedrijf terwijl bij Nederlandse ondernemers dit 1 op 4 is.

Ook specialiseren Britse ondernemers zich binnen de zakelijke dienstverlening anders dan Nederlandse ondernemers. Britse ondernemers hebben vooral advies- en reclamebureaus of bedrijven die actief zijn binnen de software-ontwikkeling. Nederlandse ondernemers hebben daarentegen vooral advies- en architectenbureaus of bedrijven die diensten leveren binnen de accountancy en belastingadvisering. De overige ondernemers met een niet-Britse of niet-Nederlandse herkomst zijn vooral eigenaren van bedrijven binnen de sector handel en horeca, bijvoorbeeld een restaurant, supermarkt of kleinhandelszaak.

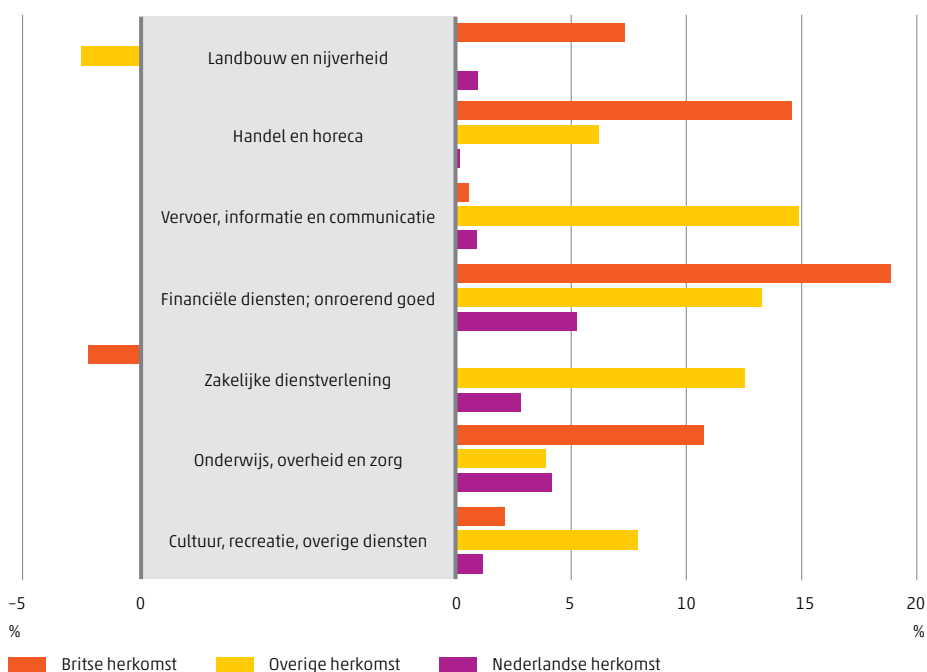
9100 ondernemers met
een Britse migratieachtergrond in 2014

1.5.1 Aantal bedrijven naar migratieachtergrond ondernemer en bedrijfstak, 2014

Niet alleen de activiteiten van Britse ondernemers zijn anders, maar ook de behaalde bedrijfsresultaten zijn verschillend ten opzichte van ondernemers van niet-Britse herkomst binnen dezelfde sectoren. In vrijwel alle sectoren hebben Britse ondernemers in de periode 2010–2014 een betere gemiddelde omzetontwikkeling¹⁾ gerealiseerd dan ondernemers met een niet-Britse herkomst, zie figuur 1.5.2. Britse ondernemers presteerden vooral goed in de sector financiële diensten en onroerend goed. Binnen deze sector hebben de Britse ondernemers een gemiddelde omzetgroei van 19 procent per jaar gerealiseerd. Er zijn echter ook sectoren waar Britse ondernemers minder goed presteren dan ondernemers met een andere herkomst. Vooral in de zakelijke dienstverlening presteerden bedrijven van ondernemers met een niet-Britse herkomst in relatieve termen een stuk beter.

1.5.2 Gemiddelde omzetontwikkeling van bedrijven naar migratieachtergrond ondernemer en bedrijfstak, 2010–2014

Britse ondernemers hebben relatief vaker een exporterend bedrijf dan ondernemers met een niet-Britse of niet-Nederlandse herkomst. Echter het verschil in

¹⁾ Het gemiddelde van de jaarlijkse omzetgroei over de periode 2010–2014.

het aandeel bedrijven dat zich op de internationale markt begeeft is vrij klein. Ongeveer 4,2 procent van de Britse bedrijven heeft exportactiviteiten vergeleken met 3,5 procent van de Nederlandse bedrijven en 3 procent van de bedrijven van ondernemers met een andere herkomst. Ondernemers met een Britse herkomst die exporteren doen dat in de helft van de gevallen naar het VK. Voor de niet-Britse ondernemers is dit het geval voor 1 op de 5 bedrijven.

2.

Trends in de goederenhandel met het Verenigd Koninkrijk

Auteurs

Jaap Walhout

Pascal Ramaekers

Sidney Vergouw

3e bestemming is Verenigd Koninkrijk
voor de Nederlandse goederenexport

5e leverancier van goederen voor Nederland

Op het vlak van internationale handel zijn Nederland en het Verenigd Koninkrijk belangrijke partners voor elkaar. Na Duitsland en België is het Verenigd Koninkrijk de belangrijkste bestemming voor de Nederlandse goederenexport en is het Verenigd Koninkrijk de op vier na belangrijkste leverancier voor de Nederlandse import. In dit hoofdstuk wordt de handel tussen het Verenigd Koninkrijk en Nederland vanuit een aantal perspectieven belicht: de bilaterale handel (vanuit Nederlands en Brits perspectief) en de verschillen in nationale exportpakketten (Nederland t.o.v. Verenigd Koninkrijk).

2.1 Inleiding

Het Verenigd Koninkrijk (VK) behoort tot de grootste economieën ter wereld en is een belangrijke handelspartner van Nederland. In 2016 ging ongeveer 9 procent van de Nederlandse export naar het VK en was bijna 6 procent van de Nederlandse import uit het VK afkomstig. Het vertrek van het VK uit de Europese Unie (EU) kan de Nederlandse export beïnvloeden. Dit kan bijvoorbeeld via herziening van handelsverdragen of door wisselkoerseffecten (Lemmers & Vancauteran, 2009; Vancauteran, 2015 en CBS, 2015a).

In 2016 bedroeg de goederenimport uit het Verenigd Koninkrijk 21,7 miljard euro (5,7 procent van de totale import) en was met de goederenexport 39,4 miljard euro gemoeid (ruim 9 procent van de totale Nederlandse uitvoer). Rekening houdend met de grootte van de economie van het VK en de nabije geografische ligging is de omvang van de goederenhandel met het VK als geheel iets minder dan wat verwacht mag worden. Uit de economische literatuur is bekend dat economiegrootte en afstand een aanzienlijk deel van de goederenhandel tussen landen verklaart (o.a.: Disdier & Head, 2008; Krugman et al., 2015).

In de berichtgeving over de handel van Nederland met het VK wordt vooral op nationaal niveau geschreven. Analyses op een lager aggregatieniveau, zoals de ontwikkelingen in de handel in specifieke goederensoorten, krijgen voorts nog weinig aandacht. Zo is het onderscheid tussen export van Nederlands producten en wederuitvoer onderbelicht en is er tot op heden weinig geschreven over de handel van Nederland met de verschillende regio's van het VK. Daardoor blijven bijvoorbeeld de gevolgen van een mogelijke afscheiding van Schotland onderbelicht en komen regionale verschillen in economisch profiel niet voor het voetlicht.

Het is derhalve van belang om een gedetailleerder inzicht te verkrijgen in de omvang en samenstelling van de handel tussen Nederland en het VK. In dit hoofdstuk worden daarom ontwikkelingen op een lager aggregatieniveau belicht en lange trends in de bilaterale handel beschreven. Hierbij komen vragen aan de orde als: Welk deel van de handel bestaat uit wederuitvoer en hoeveel bestaat uit eigen makelij? Met welke delen van het VK handelt het Nederlandse bedrijfsleven het meeste? In welke goederen is de Nederlandse export gespecialiseerd ten opzichte van het VK?

In paragraaf 2.2 worden eerst de gebruikte data en methoden beschreven. Daarna wordt de bilaterale handel vanuit Nederlands perspectief in paragraaf 2.3 beschreven. Vervolgens gaat paragraaf 2.4 dieper in op de bilaterale handel vanuit het perspectief van het VK. Het perspectief van het VK en het gebruik van Britse cijfers is van belang, omdat we in deze paragraaf een uitsplitsing van de handel naar Britse regio's willen presenteren. Vooralsnog is dit alleen mogelijk op basis van Britse statistieken. De exportverschillen en -overeenkomsten met het VK komen in paragraaf 2.5 aan de orde. Tenslotte wordt afgesloten met een samenvatting en conclusie.

33,5 procent is het aandeel van
het VK in het Nederlandse handelsoverschot

2.2 Data en methoden

Voor de verschillende onderdelen van dit hoofdstuk worden behalve data van het CBS ook data gebruikt van Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics unit (HMRC) en Eurostat. De internationale handel in goederen wordt in categorieën opgedeeld op basis van de Standard International Trade Classification (SITC), de goederenindeling van de Verenigde Naties. Deze indeling kent verschillende niveaus, van één tot vijf cijfers. Ieder extra cijfer houdt een verdere detaillering in.

Voor de beschrijving van de handel in verschillende soorten goederen vanuit het Nederlandse perspectief (paragraaf 2.3) en de vergelijking van de exportpakketten (paragraaf 2.5) wordt de SITC3 indeling gebruikt. Voor de beschrijving vanuit het perspectief van het VK (paragraaf 2.4) worden de SITC1 en SITC2 indelingen gebruikt.

De bilaterale handel vanuit Nederlands perspectief wordt beschreven aan de hand van CBS-cijfers tot en met het jaar 2016. Vanuit Brits perspectief zijn regionale handelsstatistieken op SITC1 (één cijfer) en SITC2 (twee cijfers) niveau verkregen over de periode 1999 tot en met 2015. Voor de regionale indeling is het NUTS-1 niveau gebruikt. De landen Schotland, Wales en Noord-Ierland zijn hierbij zowel land als NUTS-1 regio. Engeland is wel onderverdeeld in diverse NUTS-1 regio's. De data zijn aangeleverd in Britse ponden. Met behulp van wisselkoersgegevens van De Nederlandse Bank zijn deze cijfers omgerekend naar euro's. Een gedeelte van de handel kan niet worden toegewezen aan specifieke regio's en is derhalve gecategoriseerd als '*onbekend*'. Voor 10 procent van de Britse import uit Nederland is het onbekend welke regio de goederen binnenkrijgt. Van de export van het VK naar Nederland is voor bijna 25 procent niet bekend uit welke Britse regio deze export afkomstig is. In paragraaf 2.4 worden deze gegevens derhalve niet meegenomen in de analyse met betrekking tot de regionale verschillen. Om het verschil in gebruikte data te onderstrepen, wordt in paragraaf 2.4 dan ook gesproken over *import van het VK uit Nederland* in plaats van de *export van Nederland naar VK*.

Tevens is het belangrijk om te realiseren dat de handel van een Britse regio met Nederland niet per se deze regio als oorsprong of uiteindelijke bestemming heeft. Bijvoorbeeld voor goederen uit Nederland die als bestemming de haven van Hull (Yorkshire and the Humber) hebben, is het aannemelijk dat een gedeelte over land verder wordt getransporteerd naar Manchester of Liverpool (North East). Een ander aspect van het gebruik van verschillende databronnen is dat er verschillen in handelswaarde op kunnen treden. Dit kan te maken hebben met conceptuele verschillen of met afwijkende interpretaties ten aanzien van specifieke handelsstromen.

In de laatste paragraaf komt de relatieve exportspecialisatie van Nederland aan de orde. Hierbij worden cijfers gebruikt van Eurostat en van CBS waar nodig (cijfers over de uitvoer van Nederlandse makelij). Deze specialisatie wordt uitgedrukt in de Balassa-index. Dit is een verhoudingsgetal tussen het aandeel van een product in het exportpakket van een land en het aandeel van dat product in het exportpakket van een (groep) referentieland(en) (Balassa, 1965). Als Nederland wordt vergeleken met de EU dan geldt dat Nederland (voor een goede vergelijking) niet

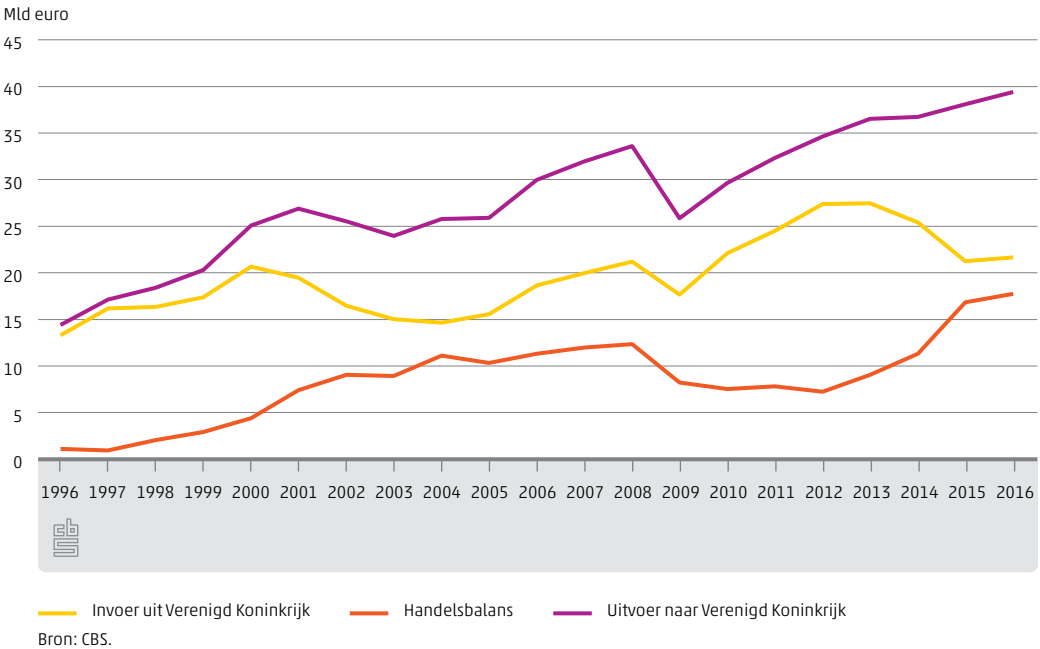
wordt meegenomen in de EU-referentiegroep. Indien een Balassa-index hoger is dan 1 voor een product, geeft dat aan dat er sprake is van exportspecialisatie in dat product door een land. Het product is dan relatief sterker vertegenwoordigd in het exportpakket van het ene land ten opzichte van het andere. Dit wordt een 'revealed comparative advantage' genoemd, wat zoveel betekent als dat een land ogenschijnlijk comparatieve voordelen heeft in de export van een product relatief ten opzichte van andere landen. Een Balassa-index lager dan 1 wil zeggen dat er geen specialisatie is in dat product ten opzichte van de vergeleken landen. Dat neemt overigens niet weg dat een product alsnog een aanzienlijk deel van het exportpakket kan uitmaken. Bovendien is een hoge Balassa-index nog geen hard bewijs voor comparatieve voordelen. Een land kan bepaalde goederen bijvoorbeeld in grote hoeveelheden exporteren, omdat het dat al honderden jaren heeft gedaan en daar mee door blijft gaan. Dat kan historisch zo zijn gegroeid en wil niet zeggen dat het land dan per definitie een groot comparatief voordeel in de export van dat goed heeft.

2.3 Goederenhandel met het Verenigd Koninkrijk vanuit Nederlands perspectief

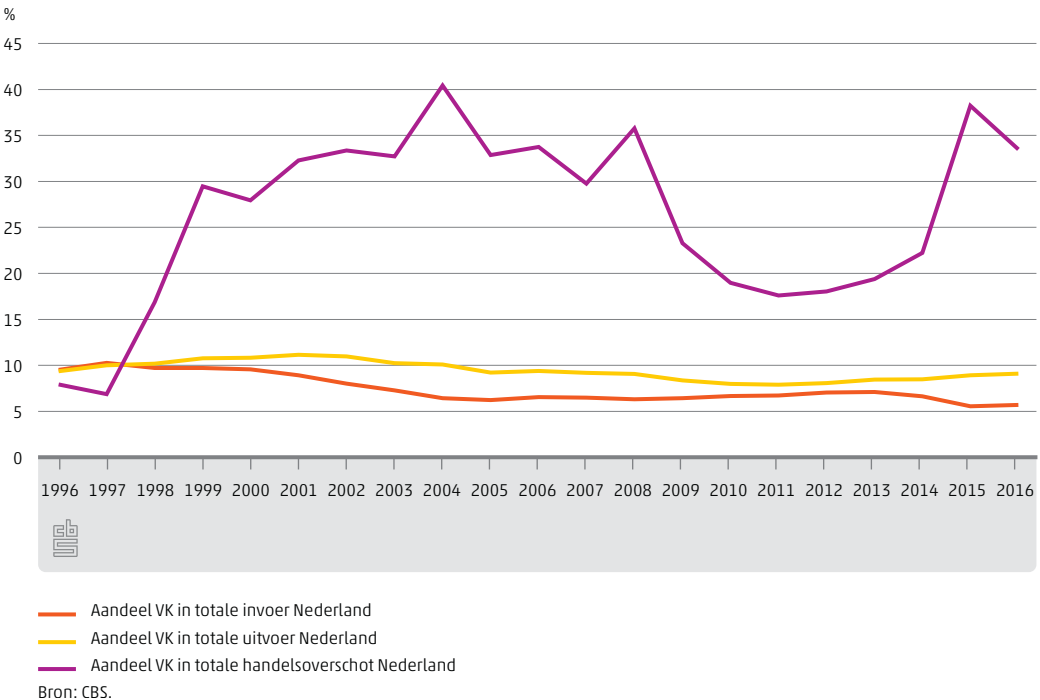
In de laatste twintig jaar is zowel de import uit het VK als de export naar het land sterk in waarde toegenomen, zie figuur 2.3.1. Daarbij groeide de Nederlandse export naar het land een stuk sterker dan de import uit het VK. Dit heeft geleid tot een fors gegroeid handelsoverschot, van 1,1 miljard euro in 1996 tot 17,8 miljard euro in 2016, de hoogste waarde ooit. Export van Nederlandse producten zoals bloemen en planten, groenten en vlees, maar ook wederuitvoer (zoals telefoons, computers, kantoormachines en organische verbindingen) draagt positief bij aan een groot handelsoverschot met de Britten.

2.3.1 Ontwikkeling waarde goederenhandel met het VK, 1996–2016

2.3.2 Ontwikkeling aandelen VK in totale Nederlandse handelswaarde, 1996–2016

Door een toenemende globalisering neemt de internationale handel wereldwijd toe en doordat er sprake is van inflatie (waardoor handel in waarde bij gelijk-blijvend volume automatisch toeneemt) is het nodig om de gepresenteerde groei in perspectief te plaatsen. Dat kan door de Nederlandse handel met het VK als percentage te nemen van de totale Nederlandse goederenhandel. Uit figuur 2.3.2 wordt duidelijk dat de invoer uit het VK juist minder belangrijk is geworden (van 9,5 tot 5,7 procent in twintig jaar tijd) en dat de uitvoer naar het VK redelijk gelijk is gebleven (ruim 9 procent). Het aandeel van het VK in het totale Nederlandse handelsoverschot is al vele jaren aanzienlijk en bereikte in 2016, na een lichte terugval, 33,5 procent. Het hoge percentage dient wel enigszins in perspectief te worden geplaatst, omdat Nederland met een derde van de landen in de wereld een handelstekort heeft in plaats van een handelsoverschot.

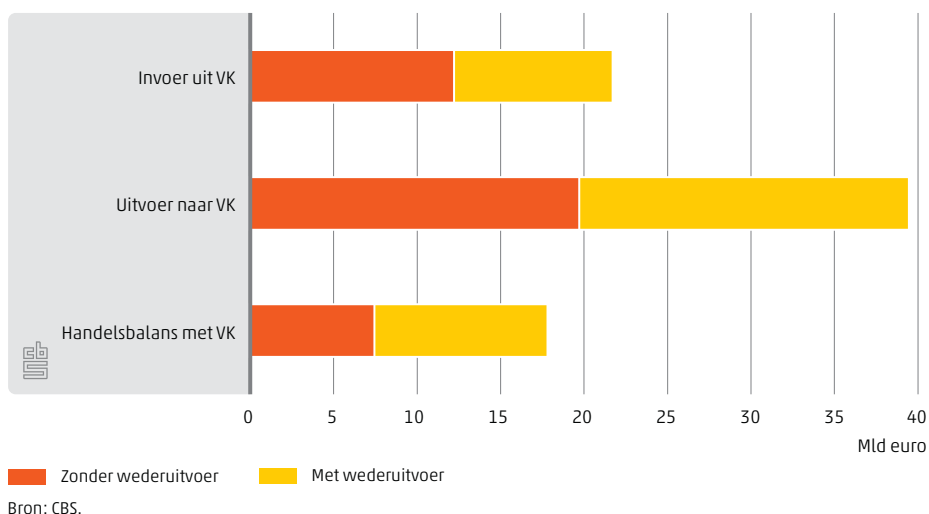
Daarnaast speelt wederuitvoer ook een belangrijke rol in het hoge percentage. Zonder wederuitvoer is het aandeel van het VK in het totale Nederlandse goederenoverschot niet 33,5 procent, maar 23,8 procent. Wederuitvoer speelt namelijk een grotere rol in de handel met het nabijgelegen VK dan met de rest van de wereld. Het absolute handelsoverschot met het VK neemt fors af na correctie voor wederuitvoer. Het overschot is dan 7,5 in plaats van 17,8 miljard euro, zie figuur 2.3.3. Nederland zorgt met een belangrijke distributiefunctie van bijvoorbeeld Aziatische goederen voor veel meer wederuitvoer in de uitvoer naar het VK dan 'invoer voor wederuitvoer' afkomstig uit het VK.

Het deel 'invoer voor wederuitvoer' is dat deel van de invoer uit het VK dat niet is bestemd voor de Nederlandse markt, maar bestemd is voor andere landen. Tegelijkertijd is een aanzienlijk deel van de Nederlandse uitvoer niet geproduceerd in Nederland, maar afkomstig uit derde landen. Wederuitvoer heeft dus effect op zowel de invoer uit het VK als de uitvoer naar het land en heeft daarmee een dubbel effect op de handelsbalans. De 'netto handelsbalans' is daarmee het saldo van uitvoer van Nederlandse makelij en invoer voor de Nederlandse markt.

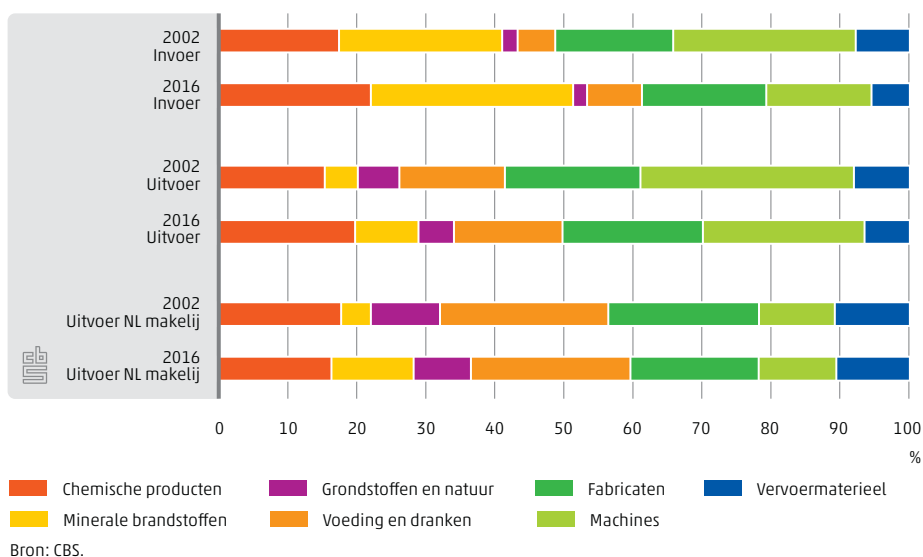
Dominant in de Nederlandse invoer uit het VK zijn minerale brandstoffen zoals ruwe aardolie, zie figuur 2.3.4. Hiervan is ongeveer 70 procent bestemd voor de Nederlandse markt. In vergelijking met 2002 worden er relatief minder machines en voertuigen ingevoerd. Bij de uitvoer naar de Britten zijn machines juist het meest talrijk. Daarbij dient te worden opgemerkt dat het minder is dan in 2002 en dat het bovendien om veel wederuitvoer gaat. Dat blijkt als specifiek de samenstelling van de uitvoer van Nederlandse makelij wordt bekeken. Als er wordt gecorrigeerd voor wederuitvoer dan schiet het aandeel voeding en dranken wel omhoog. Bijna een derde van de export van eigen makelij betreft voeding en dranken. Wel is het aandeel iets lager dan in 2002.

2.3.3 Handelsbalans met het VK, met en zonder wederuitvoer, 2016

2.3.4 Goederensamenstelling Nederlandse handel met het VK, 2016

Om een duidelijker beeld te krijgen van de belangrijkste goederen die worden verhandeld met het VK, is in tabel 2.3.5 voor 2002 en 2016 een top tien voor zowel de invoer, uitvoer als de uitvoer van Nederlandse makelij weergegeven.

Het jaar 2002 wordt hier gekozen, omdat dit het eerste jaar is waarvoor data van export van Nederlandse makelij bekend zijn.

2.3.5 Top 10 producten in de goederenhandel met het VK

Invoer uit VK, 2002		Mln euro
1	Ruwe aardolie	2 140
2	Computers	1 210
3	Geneesmiddelen	909
4	Aardolieproducten	759
5	Auto's	730
6	Onderdelen computers, kantoormachines	685
7	Telefoons, telecommunicatie	535
8	Garens	249
9	TV's	213
10	Koolwaterstoffen (niet gasvormig)	211
Uitvoer naar VK, 2002		Mln euro
1	Computers	2 771
2	Onderdelen computers, kantoormachines	1 364
3	Sierteelt (o.a. bloemen en planten)	1 107
4	Elektronenbuizen, transistors	705
5	Auto's	665
6	Geneesmiddelen	659
7	Groenten (niet bereid)	648
8	Aardolieproducten	612
9	Vlees (niet rundvlees)	563
10	Telefoons, telecommunicatie	554
Uitvoer Nederlandse makelij, 2002		Mln euro
1	Sierteelt (o.a. bloemen en planten)	1 049
2	Groenten (niet bereid)	536
3	Vrachtwagens, kranen, hulpvoertuigen	486
4	Vlees (niet-rundvlees)	458
5	Aardolieproducten	389
6	Vlees (gedroogd, gerookt, gezouten)	382
7	Groenten (bereid)	341
8	Papier en karton	333
9	Auto's	311
10	Bussen en wegtractors	256
Invoer uit VK, 2016		Mln euro
1	Ruwe aardolie	2 692
2	Aardolieproducten	2 325
3	Geneesmiddelen	1 583
4	Medicinale en farmaceutische producten	1 005
5	Telefoons, telecommunicatie	524
6	Auto's	431
7	Schoenen	302
8	Stikstofverbindingen	295
9	Kantoormachines	290
10	Producten voor fotografie	269
Uitvoer naar VK, 2016		Mln euro
1	Telefoons, telecommunicatie	2 904
2	Aardolieproducten	2 434
3	Medicinale en farmaceutische producten	1 462
4	Geneesmiddelen	1 218
5	Sierteelt (o.a. bloemen en planten)	1 176
6	Kantoormachines	1 111
7	Organische verbindingen	1 106
8	Computers	943
9	Groenten (niet bereid)	840
10	Vlees (niet rundvlees)	807
Uitvoer Nederlandse makelij, 2016		Mln euro
1	Aardolieproducten	1 371
2	Sierteelt (o.a. bloemen en planten)	1 113
3	Groenten (niet bereid)	723
4	Bussen en wegtractors	701
5	Vlees (niet rundvlees)	677
6	Vrachtwagens, kranen, hulpvoertuigen	568
7	Geneesmiddelen	423
8	Groenten (bereid)	365
9	Bereide voedingsmiddelen	355
10	Auto's	338

Bron: CBS.

Aardgas is niet opgenomen in de in- en uitvoerrankings, omdat exacte waarden niet kunnen worden gegeven i.v.m. geheimhouding.

Bij de invoer zijn ruwe aardolie en aardolieproducten traditionele producten van Britse herkomst. Dat geldt ook voor auto's en telefoons. Invoer voor de Nederlandse markt is hier niet apart uitgesplitst. Het ging in 2016 onder andere om ruwe aardolie, geneesmiddelen, zuigermotoren en whiskey.

Door de eerder beschreven grote wederuitvoerstromen ontstaat een ongenueanceerd beeld als de goederen worden gesorteerd op basis van enkel de totale uitvoer naar het VK. Zo zijn telefoons, farmaceutische producten, kantoormachines en computers typische wederuitvoergoederen. De belangrijkste producten van Nederlandse makelij betreffen aardolieproducten, bloemen en planten, groenten, bijzondere wegvoertuigen (zoals bussen) en vlees. Ook in 2002 waren dit belangrijke exportproducten 'made in Holland'.

Tabel 2.3.6 laat zien welke goederen in de Nederlandse export het meest gericht zijn op de export naar het VK. Inclusief wederuitvoer gaat het om de volgende goederen (op basis van een ondergrens van minimaal 10 miljoen euro): organische verbindingen (47 procent naar het VK), bereid vlees (42 procent), elektrische energie (40 procent) en (half)cokes (27 procent).¹⁾

2.3.6 Meest op het VK gerichte exportgoederen, 2016

		Totale uitvoer	Uitvoer naar VK	Aandeel VK
		Mln euro		%
1	Organische verbindingen	2 330	1 106	47
2	Vlees (gedroogd, gerookt of gezouten)	728	306	42
3	Elektrische energie	708	282	40
4	Cokes en halfcokes	49	13	27
5	Vloerbedekking, tafelkleden	1 126	276	25
6	Opname-apparatuur	397	91	23
7	Onedele non-ferrometalen	150	32	21
8	Alcoholvrije dranken	1 334	276	21
9	Vrachtwagens, kranen, hulpvoertuigen	3 214	662	21
10	Herenkleding van breiwerk	578	117	20

Bron: CBS.
Ondergrens van minimaal 10 miljoen euro ten aanzien van de uitvoer naar het Verenigd Koninkrijk.

¹⁾ Cokes zijn steenkolen die met een speciale behandeling van verontreinigingen is ontdaan om een meer zuivere brandstof te krijgen.

Deze ranking is ook hier anders als alleen wordt gekeken naar de uitvoer van Nederlandse makelij, dus zonder wederuitvoer. Organische verbindingen vallen weg uit de top tien en nu staan cokes en half-cokes bovenaan als meest op het VK gerichte exportgoed (53 procent van de export van Nederlandse makelij). Ook toestellen voor geluids- en video-opname, onedele non-ferrometalen²⁾ en herenkleding vallen dan weg uit de ranking. IJzer- en staalproducten, houtbewerkingen, bouwmaterialen van klei of glas en werken van minerale stoffen komen voor de vier afvallers in de plaats. Ter vergelijking, bij de totale uitvoer van Nederlandse makelij gaat 8 procent naar het VK.

2.3.7 Meest op het VK gerichte exportgoederen, alleen Nederlandse makelij, 2016

	Totale uitvoer Nederlandse makelij	Nederlandse makelij naar VK	Aandeel VK
	Mln euro		%
1 Cokes en halfcokes	24	13	53
2 Vlees (gedroogd, gerookt of gezouten)	708	305	43
3 Elektrische energie	708	282	40
4 Buizen, profielen van ijzer, staal	1064	292	27
5 Vloerbedekking, tafelkleden	902	241	27
6 Alcoholvrije dranken	922	217	24
7 Houtbewerkingen	169	34	20
8 Bouwmaterialen van klei of glas	228	45	20
9 Vrachtwagens, kranen, hulpvoertuigen	2877	568	20
10 Werken van minerale stoffen	726	125	17

Bron: CBS.

Ondergrens van minimaal 10 miljoen euro ten aanzien van de uitvoer van Nederlandse makelij naar het Verenigd Koninkrijk.

Diverse belangrijke producten van Nederlandse makelij zijn juist heel weinig op het VK gericht. Dan kan men onder meer denken aan luchtvaartuigen, gespecialiseerde (chip)machines (beiden 1 procent naar VK), koolwaterstoffen (2 procent), schepen, levende dieren en boter (3 procent).

²⁾ Metalen die geen of weinig ijzer bevatten en makkelijk kunnen oxideren.

2.3.8 Minst op het VK gerichte exportgoederen, alleen Nederlandse makelij, 2016

		Totale uitvoer Nederlandse makelij	Nederlandse makelij naar VK	Aandeel VK
		Mln euro		%
1	Luchtvaartuigen	1 574	20	1,2
2	Gespecialiseerde (chip)machines	8 399	118	1,4
3	Koolwaterstoffen (niet gasvormig)	4 006	86	2,1
4	Schepen en boten	4 060	105	2,6
5	Levende dieren	1 746	49	2,8
6	Boter	703	20	2,9
7	Elektromedische apparaten	1 027	31	3,0
8	Diverse gefabriceerde artikelen	1 484	45	3,1
9	Platte ijzerproducten (niet bekleed)	1 191	37	3,1
10	Garens	716	22	3,1

Bron: CBS.

Ondergrens van minimaal 10 miljoen euro ten aanzien van de uitvoer van Nederlandse makelij naar het Verenigd Koninkrijk.

2.4 Goederenhandel met Nederland vanuit perspectief Verenigd Koninkrijk

In tegenstelling tot de vorige paragraaf kijken we in deze paragraaf vanuit het perspectief van het VK naar de handel met Nederland. Hierdoor is het mogelijk om te kijken naar het aandeel van Nederland in de internationale handel van het VK en naar de regionale herkomst cq. bestemming van de handel tussen het VK en Nederland.

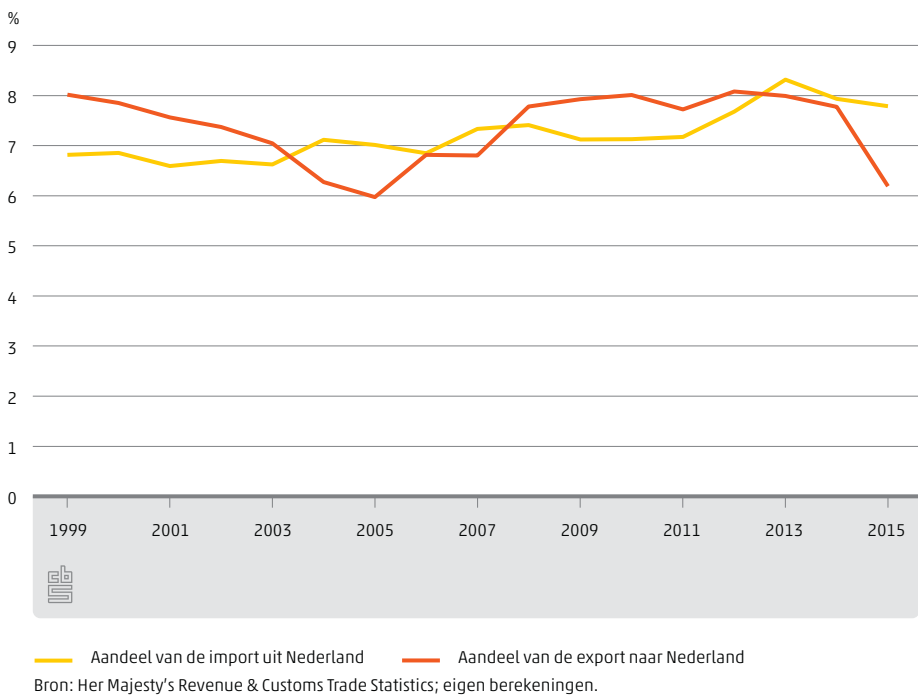

6 procent is het aandeel van Schotland, Wales en Noord-Ierland in de VK-import uit Nederland

Aandeel Nederland in internationale handel VK

Het belang van Nederland voor de import van het VK is de laatste jaren toegenomen. Waar het aandeel van Nederland in de import van het VK jarenlang net iets onder de 7 procent schommelde is vanaf 2011 dit aandeel toegenomen tot 7,6 procent in 2015 met een piek van 8,3 procent in 2013, zie figuur 2.4.1. Het aandeel van Nederland als bestemming van de export van het VK kent grotere schommelingen. Tot 2005 nam het aandeel van Nederland af van rond de acht procent tot krap zes procent. Daarna groeide het belang van Nederland als bestemming weer tot circa acht procent om vervolgens in 2015 weer scherp te dalen naar iets meer dan zes procent. In crisistijd was Nederland blijkbaar een stabiele factor voor de Britse export.

2.4.1 Aandeel Nederland in import en export VK, 1999–2015

De regionale cijfers laten diverse ontwikkelingen zien. Voor de helft van de regio's blijft het aandeel van Nederland in de import en de export ongeveer op hetzelfde niveau. Voor de regio North East is Nederland door de jaren heen veel belangrijker geworden als exportbestemming dan als importbestemming, terwijl dit voor

de oostelijke Midlands, weliswaar met een kleiner verschil tussen de import- en exporttaandeel, juist structureel andersom is.

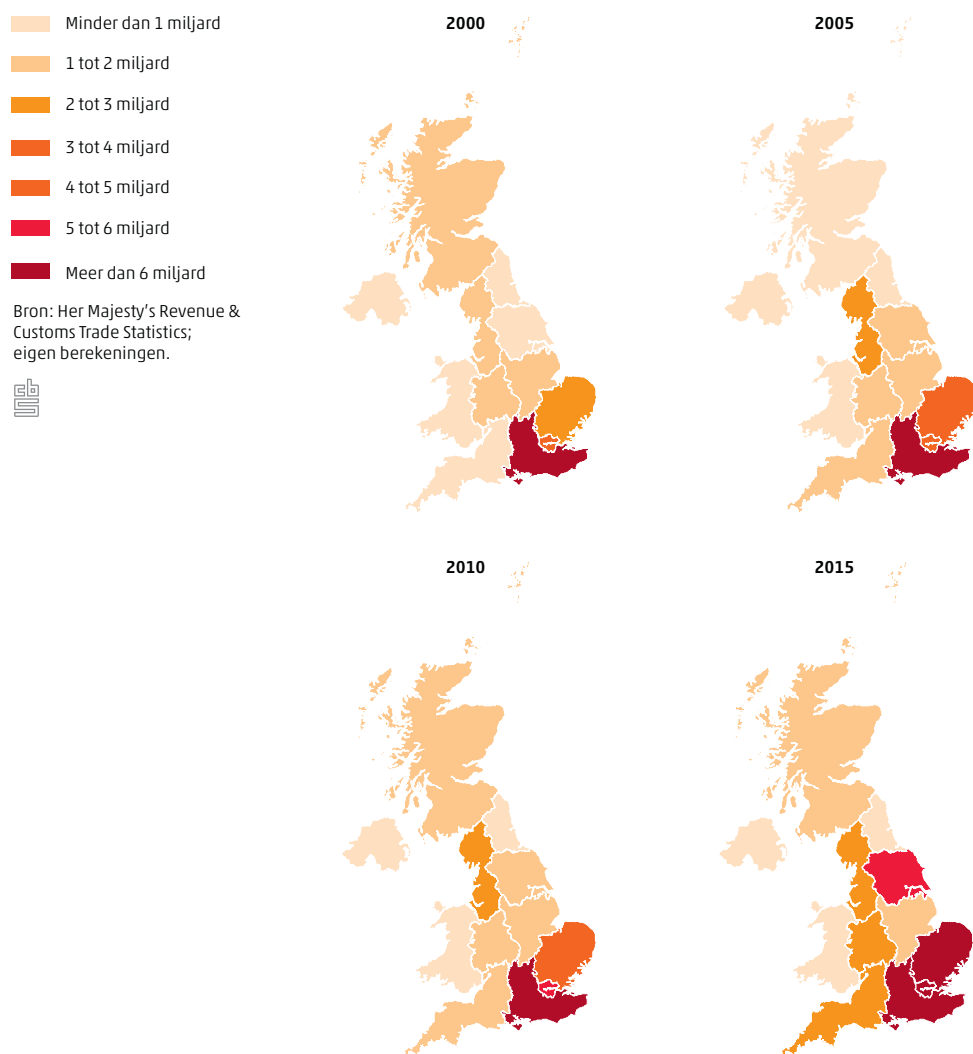
Voor de regio's Noord-Ierland, South West en Yorkshire and the Humber wordt Nederland steeds belangrijker als leverancier van goederen. Het aandeel van Nederland neemt af in de export van Noord-Ierland en Zuidwest Engeland.

Import, export en handelsbalans naar regio

De regio's in de zuidoost hoek van het VK zijn veruit het belangrijkste gebied voor Nederland voor wat betreft de import en export. Dit wil niet zeggen dat deze regio's ook de belangrijkste eindbestemming zijn. Aangezien deze regio's dicht bij Nederland liggen en deze regio's tevens beschikken over grote havens, is het logisch dat de goederenstromen daar het VK binnenkomen cq verlaten. Mogelijkerwijs wordt een deel van de goederen dat in het zuiden binnenkomen binnenlands doorgevoerd naar het westen of noorden.

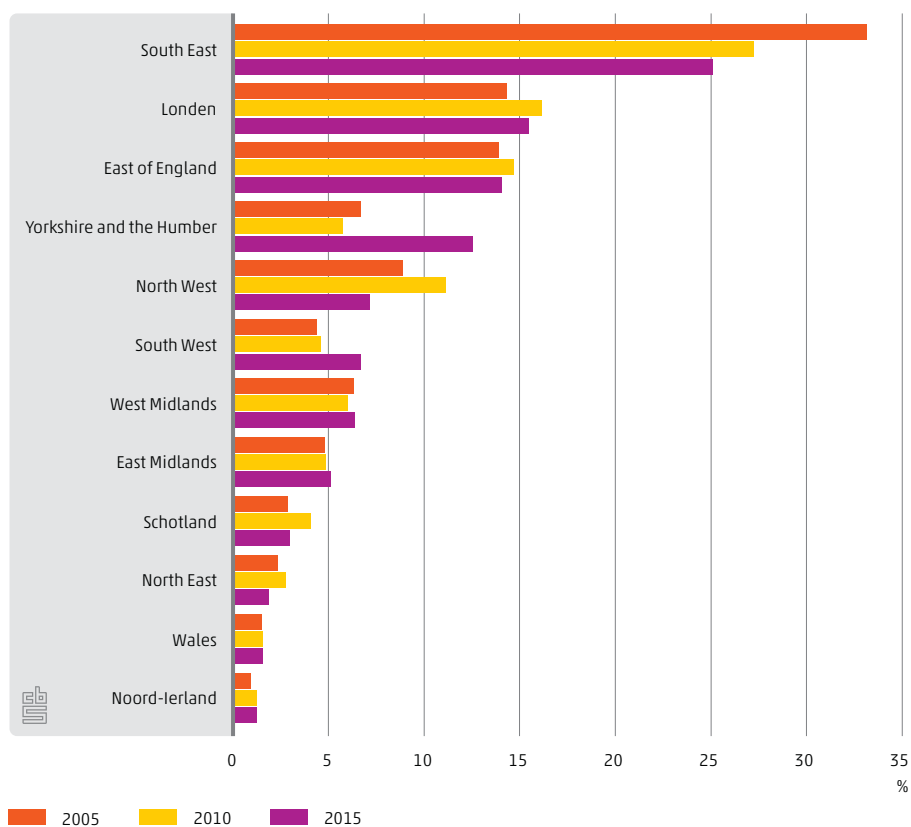
In 2015 ging ongeveer een kwart van de import van het VK uit Nederland via de regio South East. Het belang van deze regio is in de afgelopen jaren wel afgenomen. In 2005 had nog een derde van de Nederlandse export naar het VK deze regio als bestemming. Met name het aandeel van de regio Yorkshire and the Humber is in deze periode gegroeid. Hoewel het aandeel van South East fors is gedaald, is de omvang van de import uit Nederland van deze regio toegenomen naar bijna 10 miljard euro. De import van Yorkshire and the Humber uit Nederland is met name de laatste paar jaar fors toegenomen. Lange tijd nam deze import gestaag toe, maar in een groeispurt vanaf 2012 is de import uit Nederland ongeveer verdubbeld naar bijna vijf miljard euro. De import van het VK uit Nederland is sowieso sterk gericht op de geografisch dichtbij Nederland gelegen regio's. Meer dan de helft van de import uit Nederland had in 2015 één van de drie zuidoostelijke regio's (East of England, Londen en South East) als bestemming. Naast dat deze drie regio's het dichtst bij Nederland liggen, vormen deze drie regio's ook het economische zwaartepunt van het VK. Dit komt overeen met eerder economisch onderzoek waaruit blijkt dat economiegrootte en afstand belangrijke bepalende factoren zijn in de omvang van de handel tussen landen (o.a. Disdier & Head, 2008; Krugman et al., 2015; Ramaekers & De Wit, 2012; Ramaekers & Voncken, 2016). Het gezamenlijk bruto regionaal product is bijna de helft van het bruto nationaal product van het VK, zie de infographic op pagina 9.

2.4.2 Omvang import VK uit Nederland naar regio in miljard euro, 2000, 2005, 2010, 2015

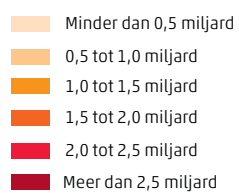

2.4.3 Verdeling import VK uit Nederland naar regio, 2005, 2010, 2015

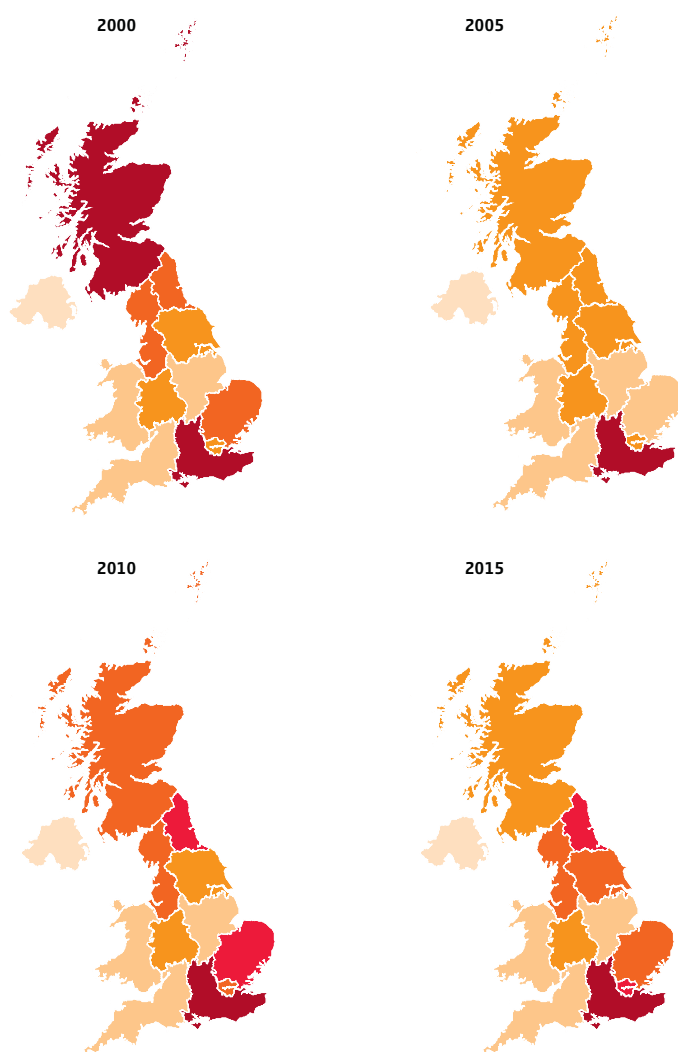

Ook voor wat betreft de export van het VK naar Nederland is South East de belangrijkste regio. In 2015 nam South East bijna 16 procent van de export naar Nederland voor zijn rekening. Net als bij de export is het belang in de loop van de afgelopen jaren afgenomen. In 2005 was het aandeel nog 22 procent. Waar de meeste regio's een licht stijgende of gelijk blijvende trend laten zien, valt de ontwikkeling bij Schotland uit de toon. In 2000 exporteerde Schotland nog voor bijna 6 miljard euro aan goederen naar Nederland, maar in 2015 is deze export teruggefallen naar 1,3 miljard euro. De grootste daling vond plaats in de periode 2000 tot en met 2003 toen de export naar Nederland afnam van 5,8 miljard naar 1,7 miljard euro. Deze terugval is volledig toe te schrijven aan de export van kantoorapparatuur die bijna in z'n geheel is verdwenen. Waarschijnlijk betreft dit wederuitvoer door Schotland.

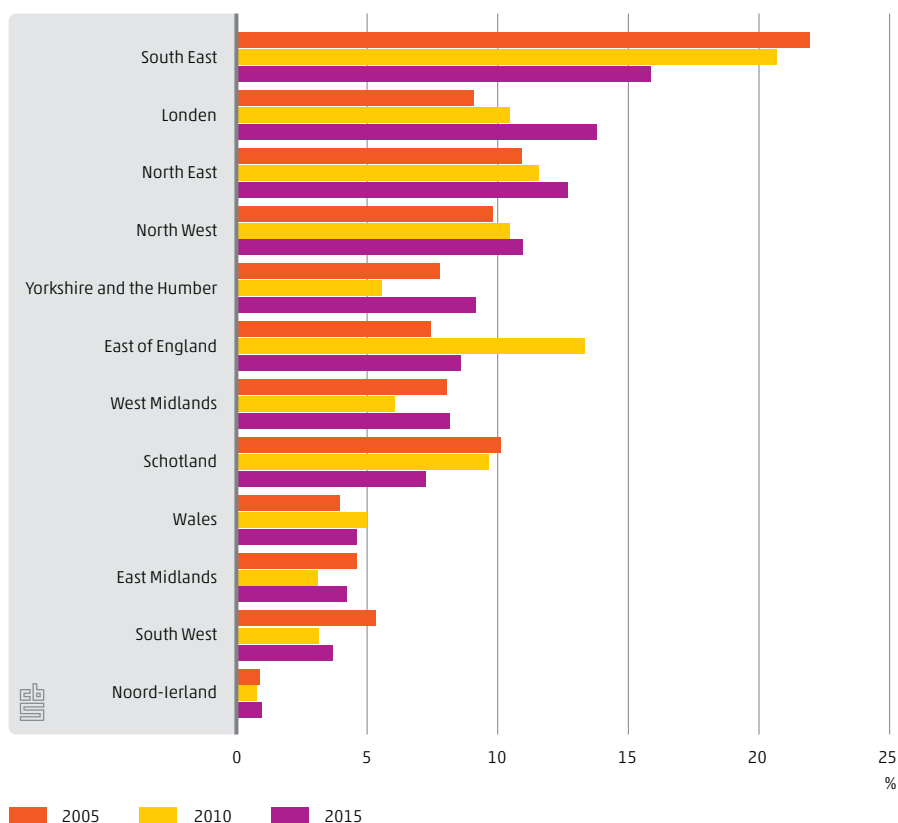
2.4.4 Omvang export VK naar Nederland naar regio in miljard euro, 2000, 2005, 2010, 2015

Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

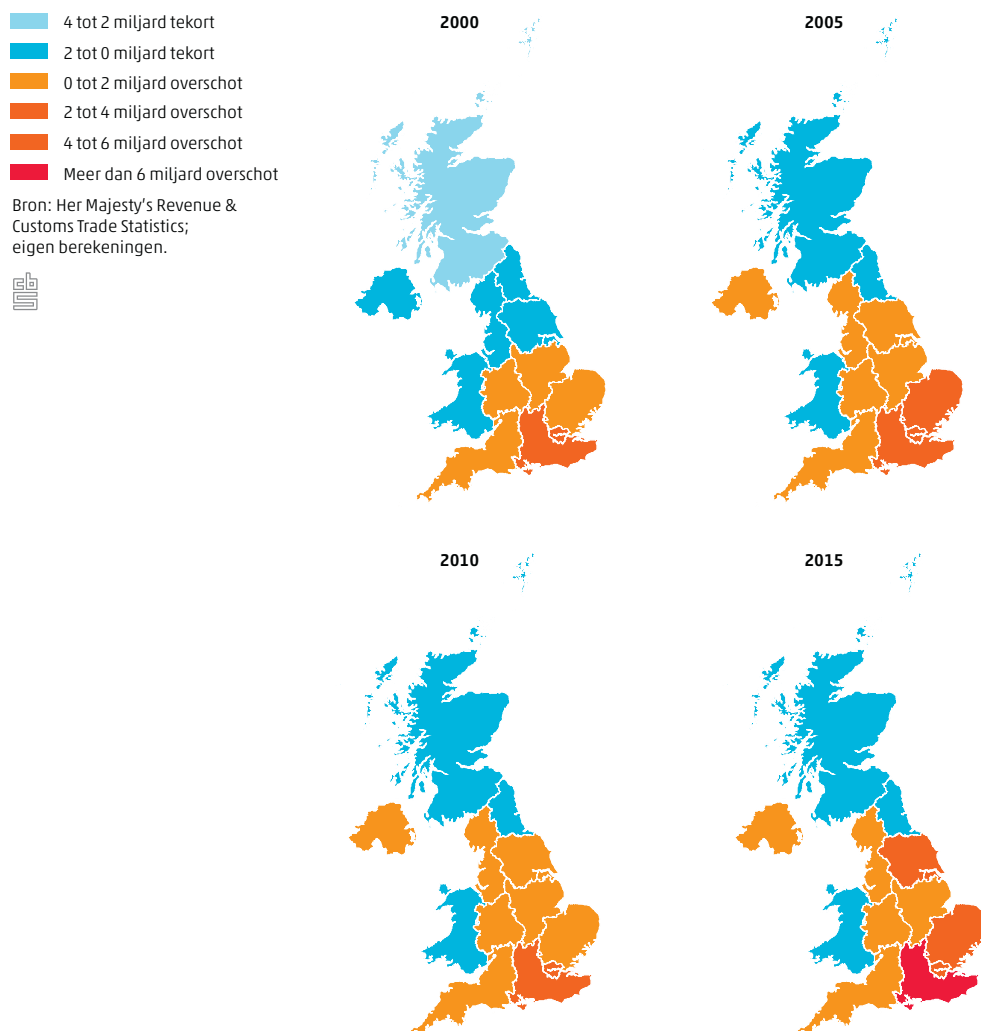
2.4.5 Verdeling export VK naar NL naar regio, 2005, 2010, 2015

Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

Het saldo van deze ontwikkelingen in de export naar en de import uit het VK wordt weergegeven in de handelsbalans. Zoals in de vorige paragraaf al is getoond, is het overschot op de handelsbalans van Nederland met het VK de afgelopen decennia fors gegroeid. Dit is met name het gevolg van de relatieve afname van de import van Nederland uit het VK. Dit tekort van het VK met Nederland is in lijn met het beeld van de totale internationale handel van het VK. Op de totale internationale handel in goederen heeft het VK een tekort van maar liefst ruim 164 miljard euro. Het totale tekort van het VK op de handelsbalans is met ongeveer 50 procent toegenomen sinds 2010 (113 miljard euro) en bijna verdrievoudigd ten opzichte van 2000 (56 miljard euro).

2.4.6 Handelsbalans Nederland met VK naar regio, miljarden euro's, 2000, 2005, 2010, 2015

Het toegenomen overschot van Nederland op de handelsbalans met het VK wordt ook weerspiegeld in de handelsbalans van Nederland met de diverse regio's van het VK, zie figuur 2.4.6. Waar in 2000 Nederland met de helft van de regio's nog een tekort op de handelsbalans had, was dit in 2015 alleen nog het geval voor Schotland, North East en Wales. De forse daling in de export van Schotland naar Nederland is ook terug te zien in de handelsbalans. Het tekort van Nederland is gekrompen van rond de vier miljard euro naar minder dan 200 miljoen euro.

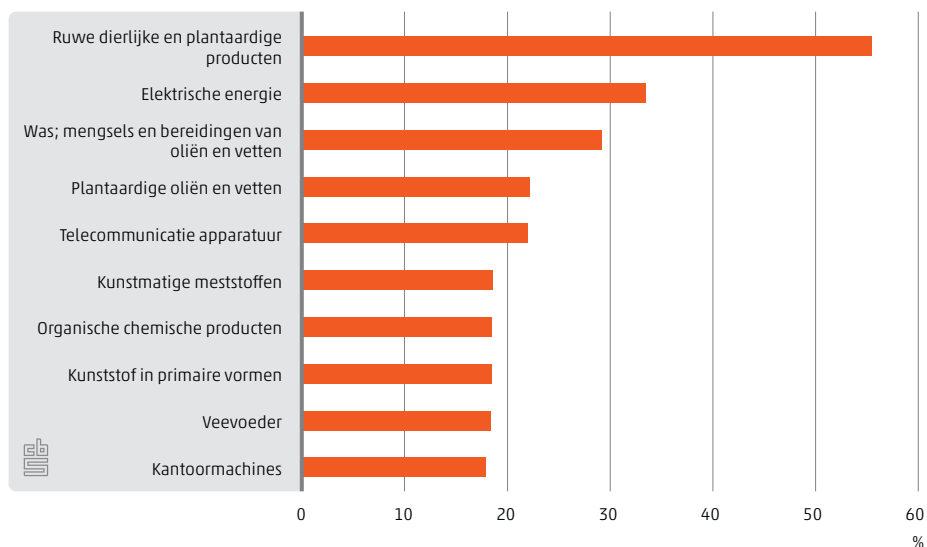
Voor andere regio's is het tekort voor Nederland omgeslagen in een overschot (North West, Noord-Ierland en Yorkshire and the Humber) of is het bestaande overschot verder gestegen. De grootste bijdrage aan het handelsoverschot wordt door de regio South East geleverd. Na een dip tot 2,7 miljard euro in 2009, is het handelsoverschot met deze regio ten opzichte van dit laagste niveau meer dan verdubbeld tot ruim 6,7 miljard euro in 2015. De fors toegenomen import van Yorkshire and the Humber uit Nederland in de laatste jaren heeft ook z'n weerslag in het handelsoverschot dat de laatste jaren fors is toegenomen tot ruim 3,1 miljard euro in 2015. Ook met de regio East of England is het handelsoverschot de laatste paar jaar fors gegroeid van ongeveer één miljard naar bijna 4 miljard euro. Voor de regio's East Midlands, North East, Noord-Ierland en Wales is de het handelsoverschot of tekort (North East) vrij stabiel gebleven door de jaren heen.

Belangrijke producten

In deze paragraaf stond tot nu toe vooral de ontwikkeling van de omvang van de handel tussen het VK en Nederland centraal. Vanaf nu maken we een verdere uitsplitsing naar productcategorieën. In paragraaf 2.3 hebben we al gezien wat de belangrijkste exportproducten zijn van Nederland naar het VK op SITC-3 niveau. Helaas is het op basis van de Britse data niet mogelijk om op dit detailniveau inzicht te geven in de regionale verdeling van de belangrijkste producten voor de Nederlandse export.

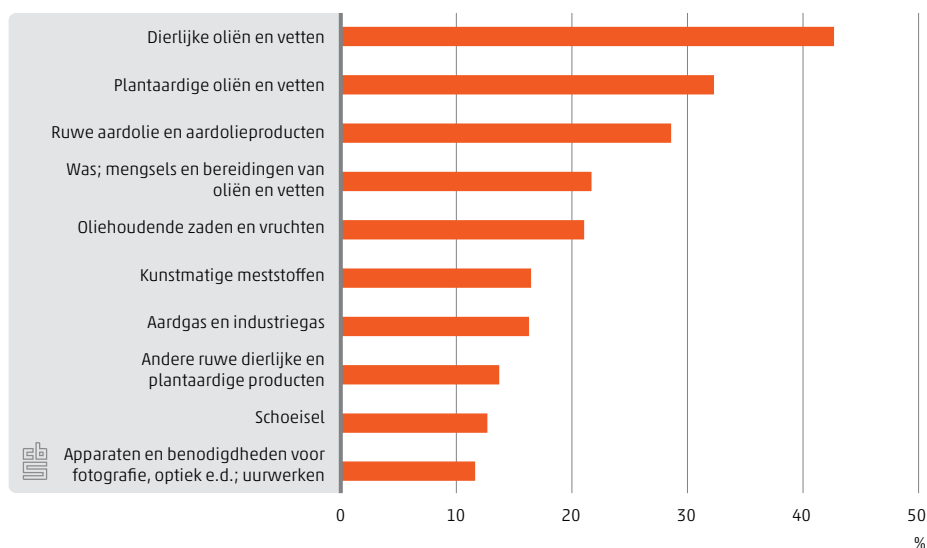
In paragraaf 2.3 is reeds een analyse gepresenteerd over de belangrijke goederen op basis van de omvang van de export. Het is echter ook interessant om te kijken naar het aandeel van Nederland als herkomst van de import en bestemming van de export van het VK. Figuur 2.4.7 presenteert de productgroepen waar Nederland een groot aandeel heeft in de import van het VK en dus een belangrijke leverancier is. Aangezien Nederland internationaal een belangrijke positie heeft in de handel in agrarische producten (CBS, 2016c; Ramaekers, 2016), is het niet verrassend dat de top-10 van goederen waarin Nederland een groot aandeel heeft, wordt aangevoerd door een productgroep uit de agribusiness. Meer dan 55 procent van de ruwe dierlijke en plantaardige producten komt uit Nederland. Ook de nummers drie, vier en tien zijn producten uit de agribusiness. Inclusief elektrische energie (op één na hoogste aandeel van Nederland) zijn de top vier producten allen hoofdzakelijk goederen van Nederlandse makelij. Verder zijn de chemische producten (kunstmatige meststoffen, organische chemische producten en kunststoffen in primaire vorm) met drie posities ook goed vertegenwoordigd.

2.4.7 Top-10 goederen waar Nederland grootste aandeel heeft in import VK, 2015

Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.
Ondergrens van minimaal 10 miljoen euro ten aanzien van de import van het VK uit Nederland.

2.4.8 Top-10 goederen export VK met grootste aandeel Nederland als bestemming, 2015

Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.
Ondergrens van minimaal 10 miljoen euro ten aanzien van de export van het VK naar Nederland.

De exportgoederen van het VK die voor een groot gedeelte Nederland als bestemming hebben, zijn weergegeven in figuur 2.4.8. Ook hier zien we het belang van agrarische producten voor de Nederland internationale handel terugkomen. De helft van de top 10 goederen waarvan een groot deel naar Nederland wordt geëxporteerd, betreft agrarische producten (de posities 1, 2, 4, 5 en 8). Zo gaat ruim 40 procent van de export van dierlijke oliën en vetten naar Nederland.

Belangrijke producten naar regio

Op het hoogste aggregatieniveau (SITC-1) is te zien dat voor veel regio's van het VK, 7 van de 12, machines en transportmiddelen uit Nederland de belangrijkste import categorie vormen, zie figuur 2.4.9. Hieronder vallen bijvoorbeeld wegvoertuigen, telecomapparatuur en kantoormachines. Zoals uit paragraaf drie naar voren is gekomen betreft dit voor telecom apparatuur en kantoormachines vooral wederuitvoer. In de regio's West- en East Midlands komen producten uit een andere hoofdcategorie naar voren als men een aggregatieniveau dieper (SITC-2) kijkt. Op dat niveau blijken producten uit de agribusiness de belangrijkste importproducten uit Nederland te zijn. Voor drie regio's zijn chemische producten de meest geïmporteerde goederen uit Nederland. De belangrijkste subcategorie hierin zijn de medische en farmaceutische producten en organische chemicaliën. Voor beide productsoorten betreft het ook hier productsoorten met een hoog aandeel wederuitvoer.

Top 5 per regio import uit Nederland (omvang & aandeel)

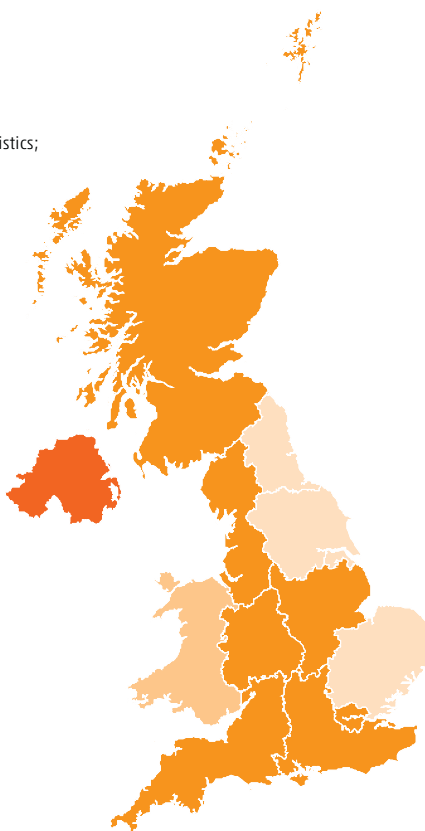
In de bijlage van dit hoofdstuk is voor iedere regio een figuur voor de top 5 in omvang en de top 5 in aandeel van de import uit Nederland opgenomen. Dit geeft een verdere verfijning van het beeld van welke producten uit Nederland van belang zijn voor de import van het VK.

Logischerwijs komen de producten waarin Nederland een groot aandeel heeft in de import van het VK (figuur 2.4.7) ook vaak terug in de top 5 van de verschillende regio's. Het grote aandeel van ruwe dierlijke en plantaardige producten op landelijk niveau vertaald zich ook in top 5 noteringen qua aandeel in negen van de twaalf regio's. In de regio's East Midlands, Londen en Yorkshire and the Humber komt het aandeel van deze productgroep ruim boven de zestig procent uit.

2.4.9 Belangrijkste importproduct VK uit Nederland naar regio, 2015

- Chemische producten
- Fabrikaten
- Machines en vervoermaterieel
- Voeding en levende dieren

Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

Een belangrijk exportproduct voor Nederland als groente en fruit is qua omvang in zeven van de twaalf regio's terug te vinden in de top 5, maar alleen North East importeert een groot aandeel uit Nederland afkomstige groenten en fruit. Hoewel Nederland een belangrijke producent is van melkproducten en eieren (Jaarsma & Walhout, 2016a) is dit alleen terug te zien in een top 5 notering in East Midlands.

De grote import van telecom apparatuur uit Nederland – wat hoofdzakelijk wederuitvoer voor Nederland is – vertaalt zich alleen in South West in een groot aandeel van Nederland. Verder valt op dat de import van tabak en tabaksproducten in de regio's East of England en Schotland bijna volledig uit Nederland afkomstig is.

Andere producten waar het overgrote deel van de import van het VK uit Nederland komt zijn medische producten in Yorkshire and the Humber, bereide oliën en vetten en kunstmatige meststoffen in West Midlands, bereide oliën en vetten in Schotland,

veevoer en kunstmatige meststoffen in North East. Zie voor verdere details de bijlage.

2.5 Vergelijking Nederlands en Brits exportpakket

In de vorige paragrafen is de handelsrelatie tussen het VK en Nederland bekeken vanuit beider perspectief. Dat het VK tot de belangrijkste handelspartners van Nederland behoort staat buiten kijf. Maar naast deze relatie, is er nog een ander soort relatie tussen Nederland en het VK: die van 'concurrent'. Bedrijven uit beide landen bedienen namelijk dezelfde afzetmarkten. De uittreding van het VK uit de Europese Unie (EU) leidt tot een complete herziening van alle handelsverdragen van het VK met zowel de EU als met de landen buiten de EU. De mate waarin bedrijven uit het VK bijvoorbeeld toegang houden tot de Europese markt is onderdeel van de komende uittredingsonderhandelingen. Afhankelijk van de uitkomst van deze onderhandelingen, wordt de nieuwe relatie van het VK met de EU bepaald en daarmee de 'kosten' voor bedrijven voor het internationaal handelen. Een nieuw soort relatie van het VK met de EU én met de landen elders in de wereld, leidt mogelijk ook tot nieuwe concurrentieverhoudingen, zoals bijvoorbeeld tussen Nederlandse bedrijven en bedrijven uit het VK.

In deze paragraaf wordt gekeken naar de goederenexportspecialisatie van het VK en Nederland. Eerst worden de geografische kenmerken beschreven: op welke afzetmarkten richt de goederenexport van beide landen zich. Daarna worden de exportpakketten zelf bekeken: uit wat voor soort goederen bestaan de exportpakketten van het VK en Nederland. Vervolgens wordt de exportspecialisatie bepaald. Met behulp van de Balassa-index wordt voor Nederland op basis van het gehele exportpakket aan goederen en specifiek de export van Nederlandse makelij de exportspecialisatie bepaald ten opzichte van het VK. Dit geeft inzicht in de *verschillen* in de exportspecialisatie van het VK ten opzichte van Nederland.

Daarnaast wordt ook voor zowel Nederland als het VK de exportspecialisatie bepaald ten opzichte van de overige landen in de EU op zowel de interne Europese markt als buiten de EU. Hier wordt gekeken naar de *overeenkomsten* in de exportspecialisatie: welke producten maken in het exportpakket van zowel Nederland als het VK een relatief groot aandeel uit (ten opzichte van de andere Europese landen) en hoe belangrijk zijn deze goederen in het exportpakket. Voor

deze productgroepen hebben beide landen (afgelezen aan de Balassa-index) een ogenschijnlijk comparatief voordeel ten opzichte van andere Europese landen.

Nederlandse exportspecialisatie ten opzichte van het VK, geografisch

De internationale handel in goederen van Nederland en het VK zit structureel anders in elkaar. Het VK importeert structureel meer dan het exporteert, en heeft dus een handelstekort. Nederland heeft juist structureel een overschot op de handelsbalans: in 2015 bedroeg de import 463 miljard euro en de export 514 miljard euro. In percentage van de omvang van de economie is de internationale handel van Nederland groter dan die van het VK.

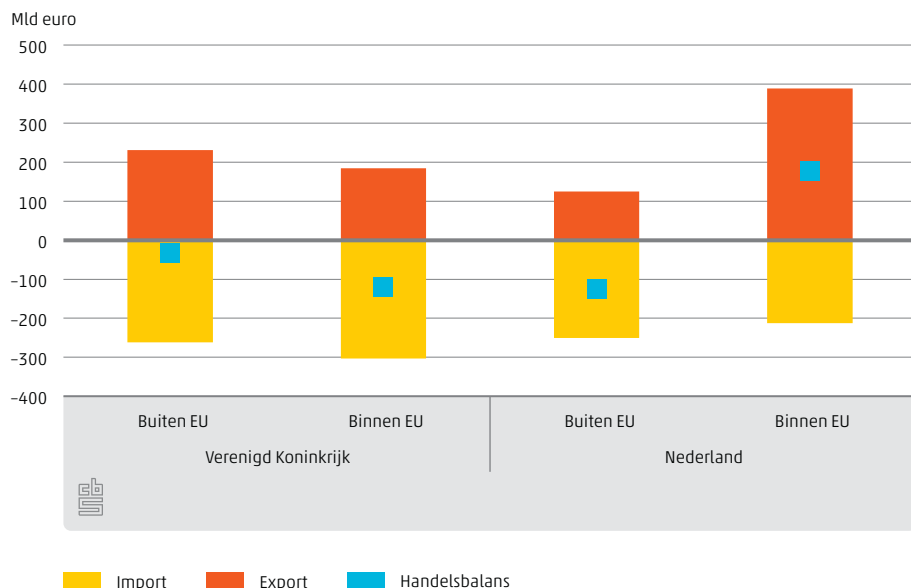
In figuur 2.5.1 is duidelijk te zien dat Nederland meer importeert van buiten de EU dan het exporteert buiten de EU (dus een handelstekort met de wereld buiten de EU), maar compenseert dat ruimschoots met een veel hogere export ten opzichte van import binnen de EU. Nederland is vooral een leverancier voor de EU en voert een groot deel van de import door naar de rest van de EU.

Het VK is vergeleken met Nederland relatief gezien minder georiënteerd op de EU en meer op de rest van de wereld. Het VK importeert beduidend meer uit de EU dan het exporteert naar de EU. De handelsbalans met de rest van de wereld is meer in balans. De import is maar iets groter dan de export.

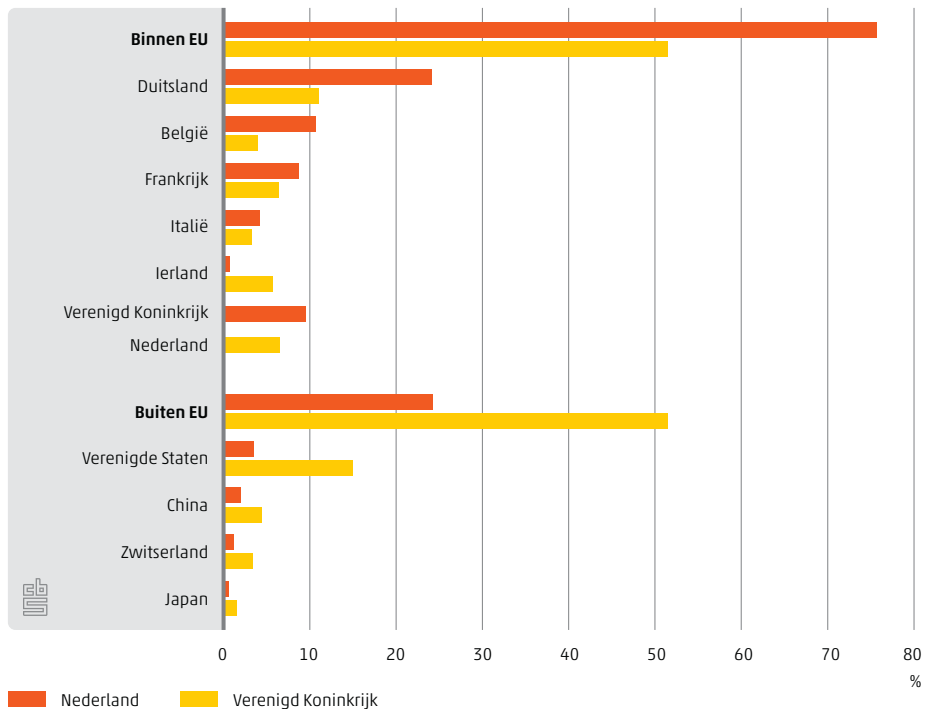
Ruim 75 procent van de Nederlandse goederenexport gaat naar de EU, zie figuur 2.5.2. Duitsland is de belangrijkste partner, daar gaat met ruim 24 procent bijna net zoveel export heen als de totale goederenexport buiten de EU. Met de andere landen om ons heen (België, VK en Frankrijk) en Italië is de top vijf van exportbestemmingen uit de EU afkomstig. De Verenigde Staten is de eerste exportbestemming buiten de EU, maar met een aandeel van nog geen 4 procent is het belang relatief beperkt.

De goederenexport van het VK is gelijkmatiger verdeeld over bestemmingen. Iets meer dan de helft gaat naar een bestemming buiten de EU. De Verenigde Staten is met 15 procent de grootste exportbestemming van het VK. In de top vijf staan verder wel alleen Europese landen (Duitsland, Nederland, Frankrijk en Ierland), maar de aandelen in de export van het VK zijn wat kleiner dan de aandelen van de Europese landen in de Nederlandse export.

2.5.1 Handel van Nederland en het VK met de rest van de wereld, onderverdeeld in binnen en buiten de EU, 2015

2.5.2 Aandeel per bestemming in exportpakket, januari t/m oktober 2016

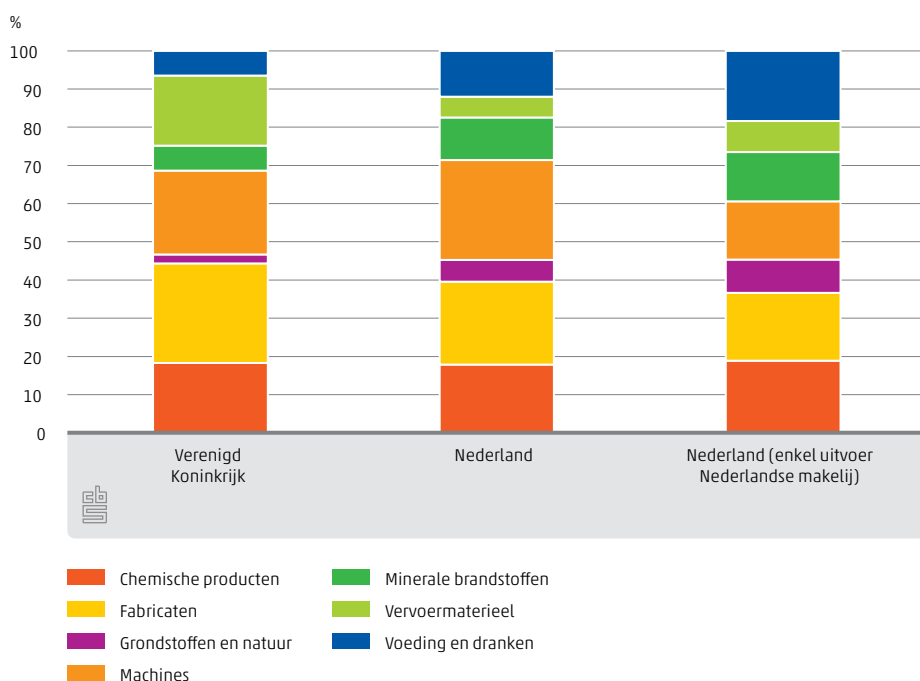

Nederlandse exportspecialisatie ten opzichte van het VK, naar product

De exportpakketten van het VK en Nederland zijn uiteraard niet identiek. Op basis van de hoofdgroepen volgens de SITC-indeling komen op hoofdlijnen al de verschillen in exportpakketten naar voren. Nederland exporteert relatief gezien meer voeding en dranken. Deze groep maakt 12 procent van het Nederlands exportpakket uit, terwijl dit in het pakket van het VK 6 procent uitmaakt. Ook minerale brandstoffen en machines maken in het Nederlandse exportpakket een groter deel uit dan in het exportpakket van het VK.

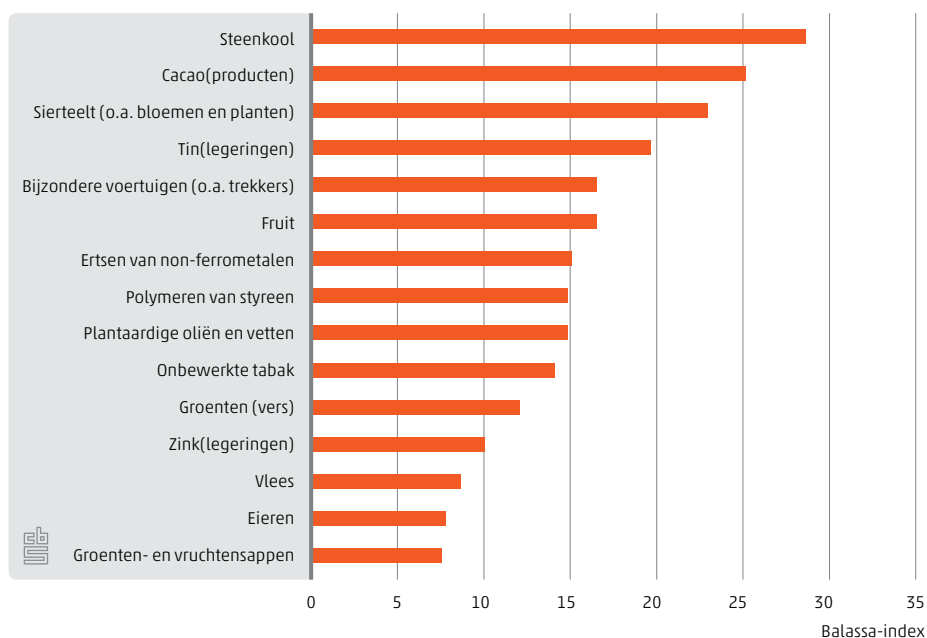
Voor het VK zijn machines, vervoermaterieel en fabricaten de belangrijkste groepen in hun exportpakket. Deze groepen zijn goed voor twee derde van de export. Bij de Nederlandse goederenexport is dit iets meer dan de helft. Chemische producten maken in beide exportpakketten ongeveer hetzelfde deel uit; namelijk circa 20 procent.

2.5.3 Samenstelling Nederlandse en Britse export, januari t/m oktober 2016

Het Nederlandse exportpakket kan worden onderverdeeld in export van eigen makelij, wederuitvoer (geïmporteerde goederen die na een korte bewerking weer worden uitgevoerd) en quasi doorvoer (idem, in buitenlandse handen). Aan de export van Nederlandse makelij houdt de economie veel meer over dan aan de weer uitgevoerde goederen; 57 cent per uitgevoerde euro, tegen 11 cent (CBS, 2016d). Gekeken naar alleen de export van Nederlands product, worden de verschillen tussen Nederland en het VK groter. Het belang van landbouwproducten (voeding, dranken, grondstoffen en natuur) wordt verder versterkt en het aandeel van machines en fabricaten neemt juist af.

2.5.4 Top 15 producten waarin Nederland het meest gespecialiseerd is in vergelijking met het VK, januari t/m oktober 2016

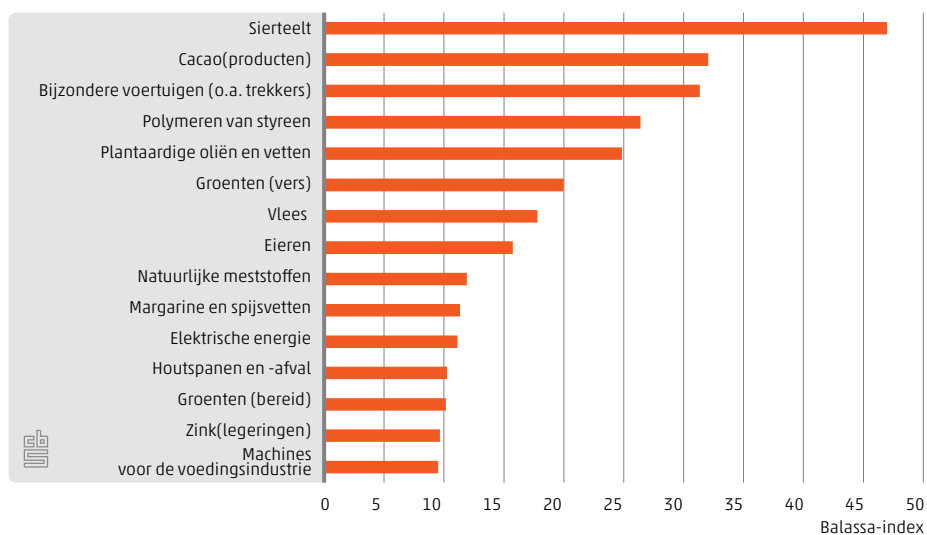

Van het Nederlandse goederenexportpakket naar producten (volgens SITC-3) is per productsoort (waarvan de exportwaarde hoger is dan 10 miljoen euro per jaar) het aandeel in het totale Nederlandse exportpakket bepaald. Vervolgens is van hetzelfde goed het aandeel in het exportpakket van het VK bepaald. Wanneer het aandeel in Nederland wordt gedeeld door het aandeel in het VK, krijg je de Balassa-index per goed. Deze is gesorteerd van hoog naar laag. In figuur 2.5.4 staan de 15 producten met de hoogste Balassa-index.

In deze top 15 staan vooral veel landbouw, tuinbouw en voedingsmiddelen: cacao-producten, sierteelt, fruit, vlees, eieren, groenten en groenten- en vruchten-sappen. Dit sluit aan op de relatief grote omvang van dit soort producten in het Nederlands exportpakket. Het product waarin Nederland ten opzichte van het VK het meest is gespecialiseerd is steenkool. Ook andere grondstoffen en bewerkte grondstoffen staan in de top 15. Ook voert Nederland relatief veel bussen en wegtractors uit, vergeleken met het VK.

Nederland exporteert dus ten opzichte van het VK relatief veel steenkool. Steenkool is echter typisch een product dat door Nederland wordt geïmporteerd en daarna weer wordt uitgevoerd. Nederland heeft weliswaar ten opzichte van het VK een relatief sterke positie in de export van steenkool maar – zoals eerder aangehaald – houdt Nederland aan de wederuitvoer relatief weinig over. Omdat de uitvoer van Nederlandse makelij aanzienlijk meer oplevert voor de Nederlandse economie in termen van toegevoegde waarde, is de Balassa-index ook bepaald voor alleen het deel Nederlandse goederenexport wat uit Nederlands product bestaat, zie figuur 2.5.5.

2.5.5 Top 15 producten waarin Nederland het meest gespecialiseerd is in vergelijking met VK (enkel uitvoer van Nederlandse makelij), januari t/m oktober 2016

Bron: CBS, Eurostat.

Sierteelt (zoals bloemen, planten, bloembollen en boomkwekerijproducten) is zonder doorvoerstromen het exportproduct waar Nederland ten opzichte van het VK het meest in is gespecialiseerd. Naast de al eerder genoemde voedselproducten, grondstoffen en halffabricaten komt nu ook naar voren dat Nederland ten opzichte van het VK gespecialiseerd is de export van elektriciteit, houtspanen en in machines voor de voedingsindustrie.

Overeenkomsten in exportspecialisatie tussen Nederland en VK

Tot nu toe is bekeken waar de grootste verschillen tussen de exportpakketten van Nederland en het VK liggen door te kijken naar de Nederlandse exportspecialisatie ten opzichte van het VK. Om inzichtelijk te maken in hoeverre Nederland en het VK concurrerend zijn op het gebied van goederenexport, zullen hier nog twee andere methoden worden uitgewerkt. De eerste methode betreft wederom de Balassa-index. Zowel Nederland als het VK worden hierbij vergeleken met de rest van de EU. De eerste vijftien hoogste noteringen qua Balassa-index ten opzichte van de EU, zowel voor Nederland als het VK, worden met elkaar vergeleken.

Tabel 2.5.6 laat slechts één overeenkomst zien in een eerste vergelijking tussen Nederland en het VK (via een vergelijking met de EU). Enkel de (weder)uitvoer van ruwe aardolie is zowel een Nederlandse als een Britse specialiteit. Als specifiek naar de EU-afzetmarkt wordt gekeken dan gaat het om twee overeenkomsten. Naast ruwe aardolie kent ook nikkel voor beide landen een hoge notering. Voor de export naar landen buiten de EU kennen Nederland en het VK geen overeenkomsten in de top 15.

Door de Nederlandse uitvoer te zuiveren van doorvoerstromen (wederuitvoer en quasi-doorvoer) ontstaat een relevanter beeld. Doordat ruwe aardolie en nikkel in de lijst van Nederland wegvallen, zijn er minder overeenkomsten met het VK. Alleen radioactief en aanverwant materiaal komt als overeenkomst op totaalniveau uit de bus.

2.5.6 Overeenkomsten Nederland en VK op basis van top 15 Balassa-index (vergelijking Nederland en VK met EU en daarna met elkaar), januari tot en met oktober 2016

	Alle bestemmingen	Bestemmingen binnen EU	Bestemmingen buiten EU
Nederland vs. VK (Nederland met doorvoer en wederuitvoer)	1 overeenkomst	2 overeenkomsten	0 overeenkomsten
Nederland vs. VK (Nederland zonder doorvoer en wederuitvoer)	1 overeenkomst	0 overeenkomsten	0 overeenkomsten

Een tweede methode om de concurrentie van de Nederlandse export met de Britse export te meten, is door te kijken naar de 15 topexportproducten van beide landen. Als controlegroep worden ook de Nederlandse overeenkomsten met de rest van de EU bekeken. Inclusief doorvoerstromen heeft Nederland vijf overeenkomsten met het VK (auto's, geneesmiddelen, aardolieproducten, ruwe aardolie en telefoons), maar nog meer (zes) overeenkomsten met de rest van de EU (ook metaalwaren en gespecialiseerde (chip)machines, geen aardolie). Specifiek voor de regio's EU en niet-EU ligt het aantal overeenkomsten hoger. In de regio EU is het aantal overeenkomsten met het VK groter en buiten de EU komt Nederland vaker overeen met de EU.

2.5.7 Overeenkomsten Nederland met VK en rest EU op basis van top 15 topproducten, januari tot en met oktober 2016

	Alle bestemmingen	Bestemmingen binnen EU	Bestemmingen buiten EU
Nederland vs. VK (Nederland met doorvoer en wederuitvoer)	5 overeenkomsten	8 overeenkomsten	6 overeenkomsten
Nederland vs. EU (Nederland met doorvoer en wederuitvoer)	6 overeenkomsten	6 overeenkomsten	7 overeenkomsten

Zonder doorvoerstromen neemt ook hier het aantal overeenkomsten met het VK af. Dit geldt ook als Nederland wordt vergeleken met de andere EU-landen. Net als bij de vorige vergelijking ligt hier het aantal concurrerende goederen iets hoger in vergelijking met de EU dan in vergelijking met het VK. Nederland heeft drie overeenkomsten met de EU (geneesmiddelen, aardolieproducten, gespecialiseerde machines) en twee met het VK (geen gespecialiseerde machines). Voor de regio's EU en niet-EU is ook hier het beeld wisselend.

2.5.8 Overeenkomsten Nederland met VK en rest EU op basis van top 15 topproducten, januari tot en met oktober 2016, Nederland enkel export van Nederlandse makelij

	Alle bestemmingen	Bestemmingen binnen EU	Bestemmingen buiten EU
Nederland vs. VK (Nederland zonder doorvoer en wederuitvoer)	2 overeenkomsten	3 overeenkomsten	2 overeenkomsten
Nederland vs. EU (Nederland zonder doorvoer en wederuitvoer)	3 overeenkomsten	2 overeenkomsten	3 overeenkomsten

2.6 Samenvatting en conclusies

Nederland en het VK zijn belangrijke handelspartners voor elkaar. Het VK is na Duitsland en België de derde bestemming voor de Nederlandse export en het VK is het op vier na belangrijkste land van herkomst voor de Nederlandse import. Nederland heeft ook een groot handelsoverschot met het VK: 17,8 miljard euro in 2016. Na correctie voor wederuitvoer (aan zowel de in- als de uitvoerkant) is dat echter een stuk minder: 7,5 miljard euro. Belangrijke producten voor de Nederlandse export naar het VK zijn agrarische producten als sierteelt, groenten en vlees en daarnaast wegvoertuigen en aardolieproducten. Sommige belangrijke exportproducten van Nederland zijn juist heel weinig op het VK gericht: luchtvaartuigen, chipmachines, koolwaterstoffen, schepen of levende dieren.

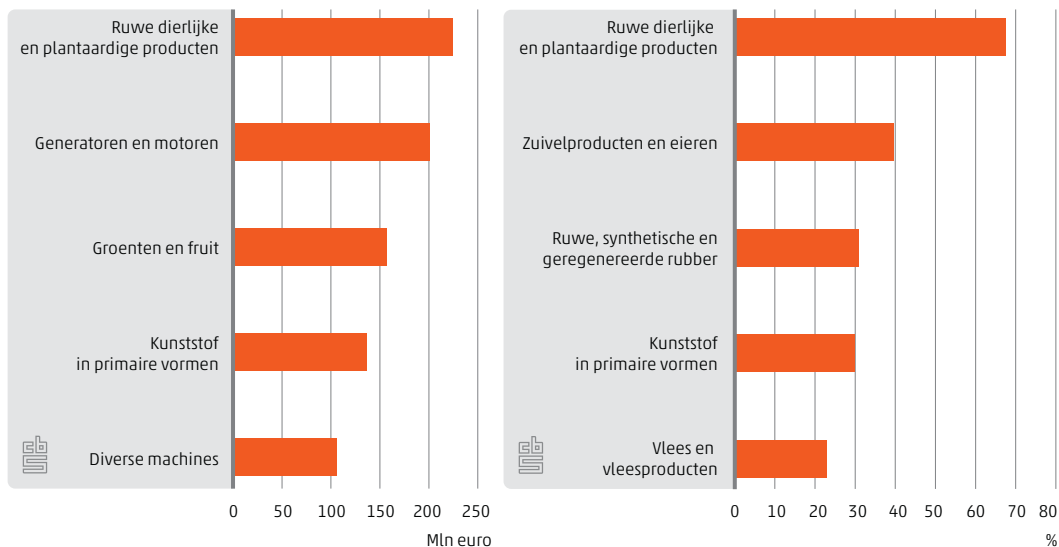
Vanuit het perspectief van het VK is Nederland iets belangrijker geworden voor de Britse import. Bij de export van het VK is het aandeel van Nederland als bestemming in 2015 juist fors gedaald. Veruit de belangrijkste regio van het VK voor de handel met Nederland is het zuidoosten van Engeland, gevolgd door de rest van Engeland. De korte afstand tot Nederland, de aanwezigheid van grote havens en het feit dat dit economisch de belangrijkste regio is, zijn hiervoor belangrijke redenen. De handel met Schotland, Wales en Noord-Ierland is slecht marginaal qua omvang vergeleken met Engeland. Bijna 6 procent van de Nederlandse export naar het VK gaat naar deze regio's. Van de import uit het VK is een iets groter deel, bijna 13 procent, afkomstig uit Schotland, Wales of Noord-Ierland. Voor de Britse import is Nederland de belangrijkste leverancier voor bloemen en planten, elektrische energie en dierlijke en plantaardige vetten en oliën. Bij de export van het VK naar Nederland valt op dat de export vanuit Schotland fors is gedaald sinds 2000. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan de

gedaalde export van kantoormachines. Het betreft vermoedelijk wederuitvoer door Schotland. Belangrijke producten voor de Britse export naar Nederland zijn dierlijke en plantaardige vetten en oliën en aardolieproducten.

De handel van het VK is veel meer gericht op landen buiten de EU in vergelijking tot Nederland. Ook op goederenniveau zijn er grote verschillen. Nederland is veel meer gericht op de export van landbouwproducten dan het VK, terwijl de export van het VK veel meer gericht is op fabricaten. Nederland is ten opzichte van het VK sterk gespecialiseerd in de export van steenkool, cacao(producten) en sierteelt. Na correctie voor wederuitvoer valt steenkool echter volledig weg als Nederlandse specialiteit. Het VK is geen grote concurrent voor Nederland op exportgebied. Dit blijkt uit vergelijking van de exportspecialisaties van zowel Nederland als het VK ten opzichte van andere EU-landen. Daarnaast is het zo dat de concurrentie (fors) afneemt als er wordt gecorrigeerd voor wederuitvoerstromen door Nederland. Verder lijkt Nederland buiten de EU minder concurrentie te hebben van het VK dan binnen de EU.

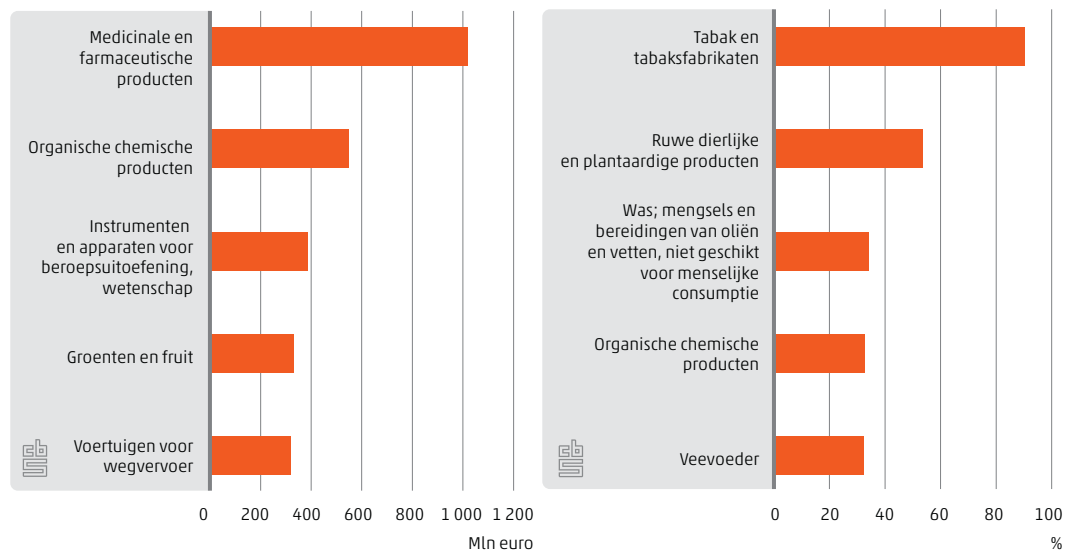
2.7 Bijlage

2.7.1 Top 5 producten East Midlands naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

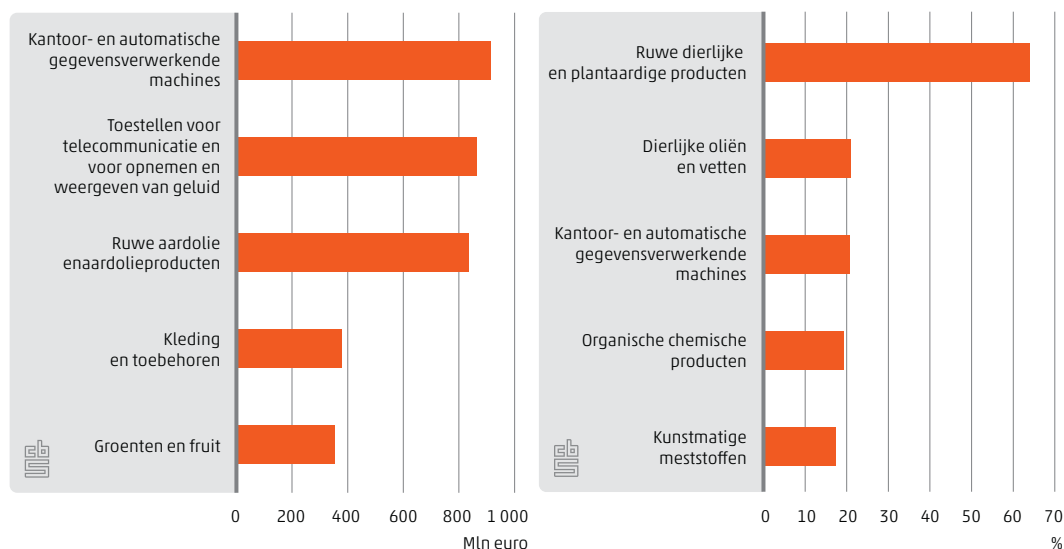
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.2 Top producten East of England naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

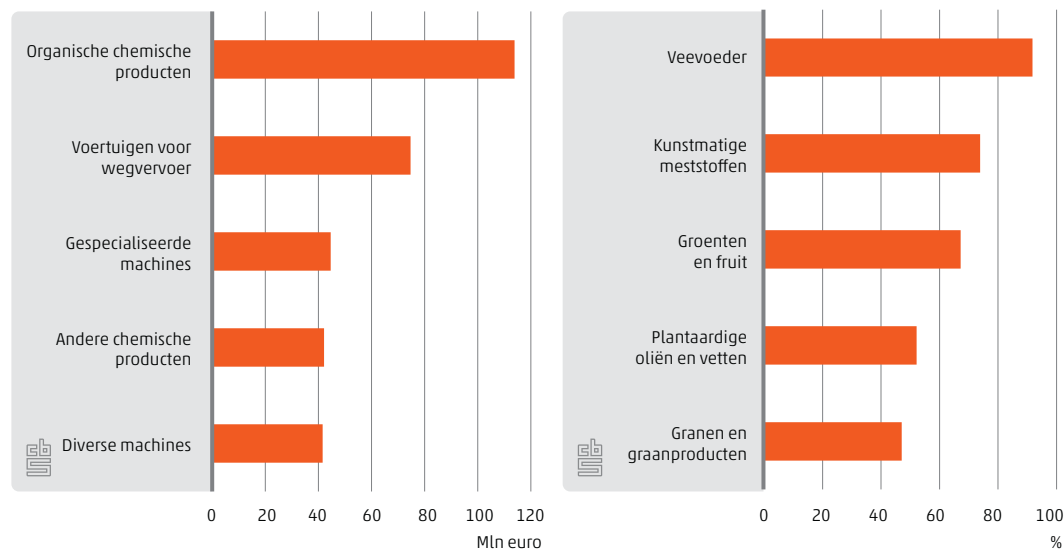
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.3 Top producten London naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

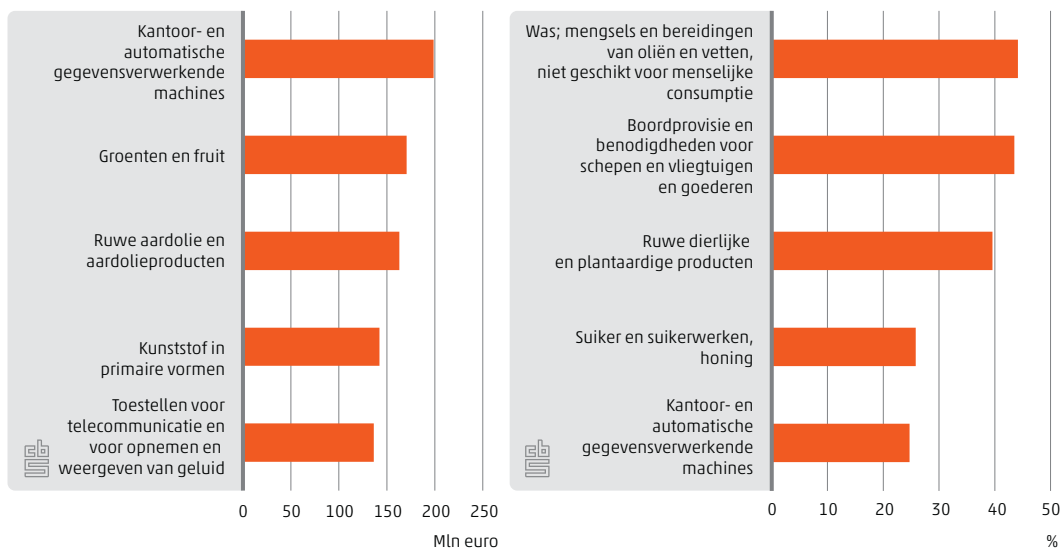
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.4 Top producten North East naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

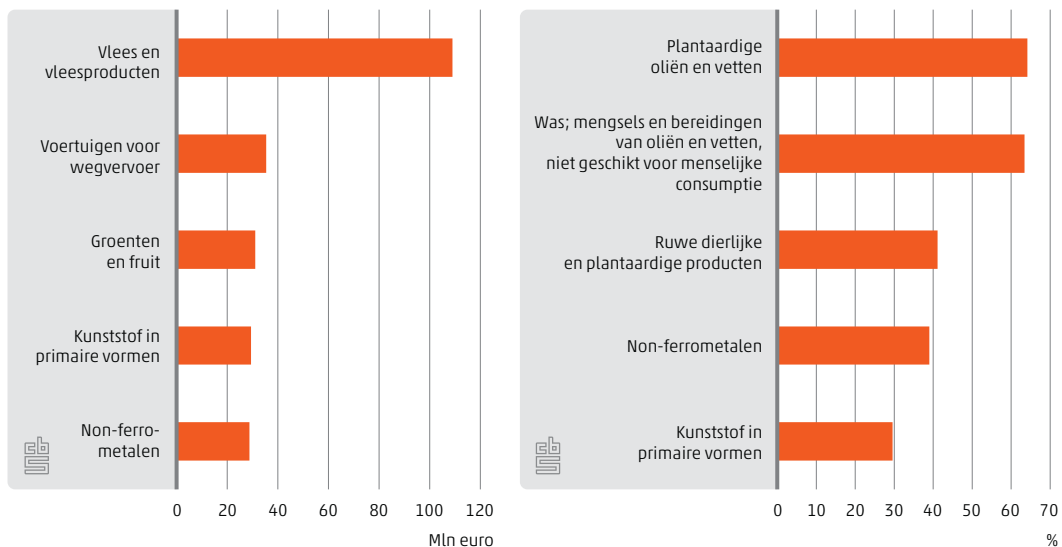
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.5 Top producten North West naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

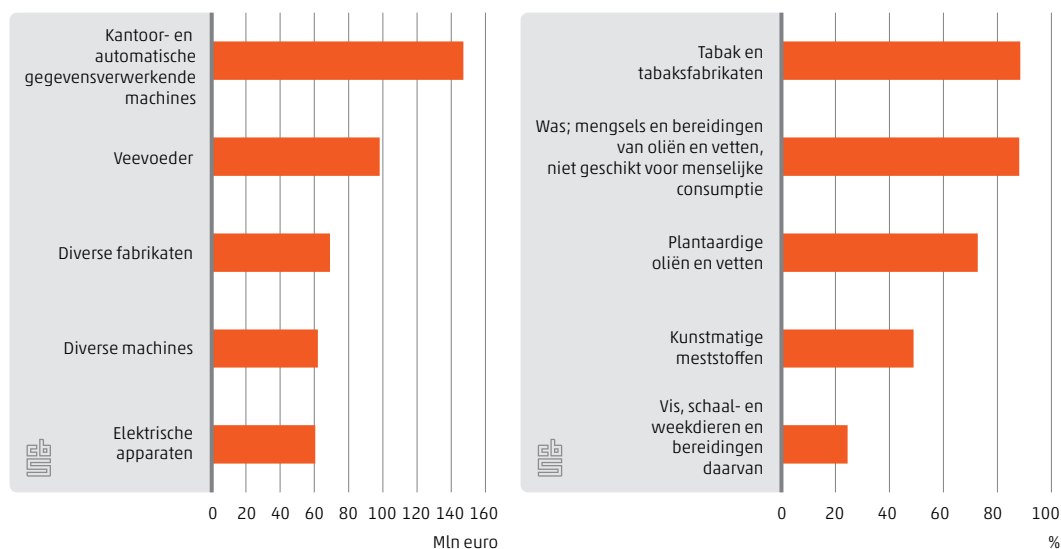
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.6 Top producten Northern Ireland naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

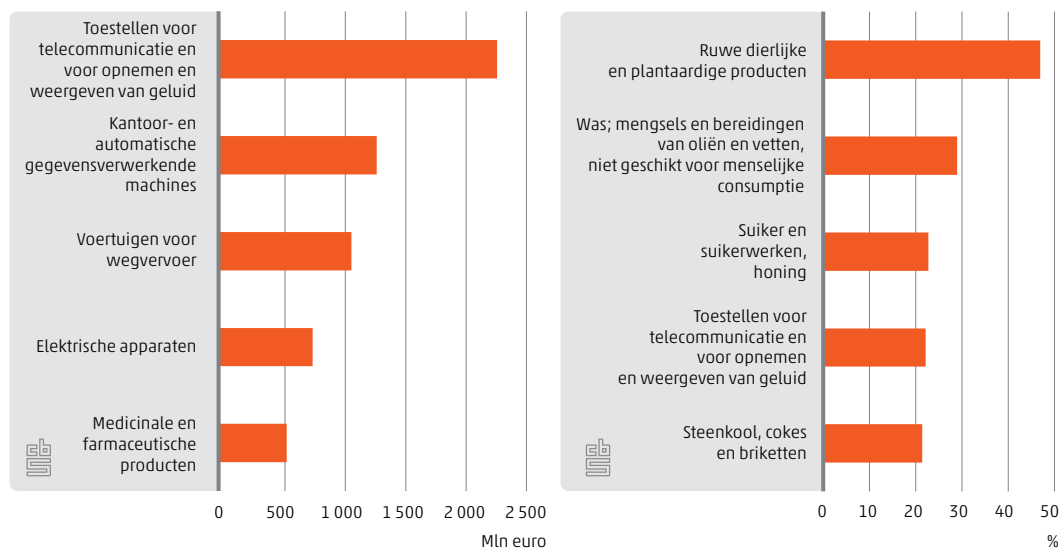
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.7 Top producten Scotland naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

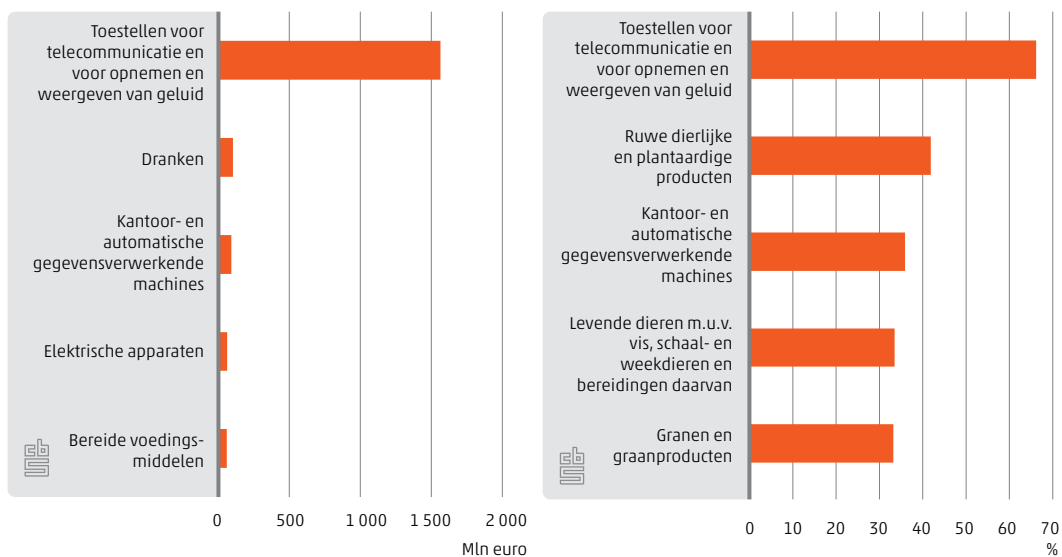
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.8 Top producten South East naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

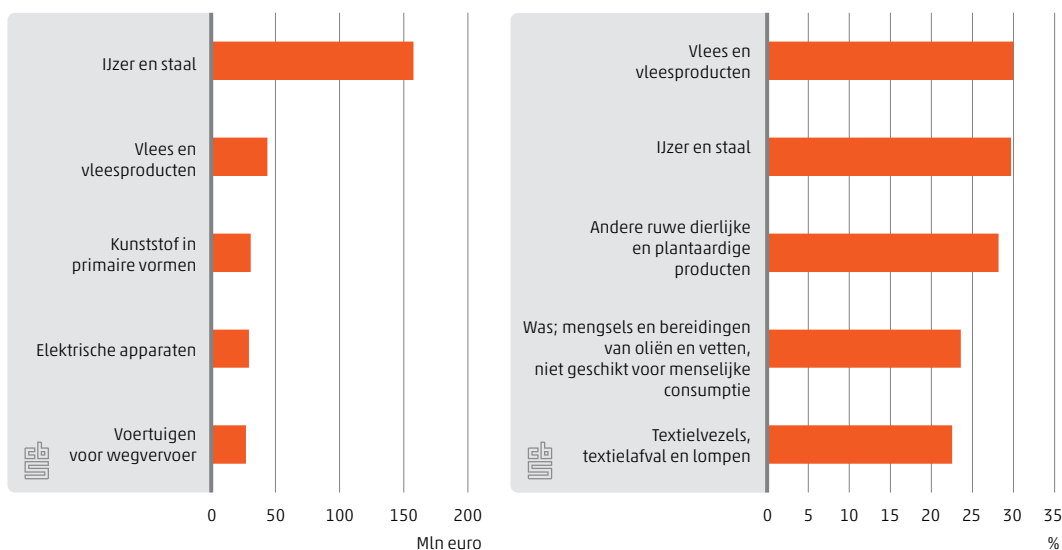
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.9 Top producten South West naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

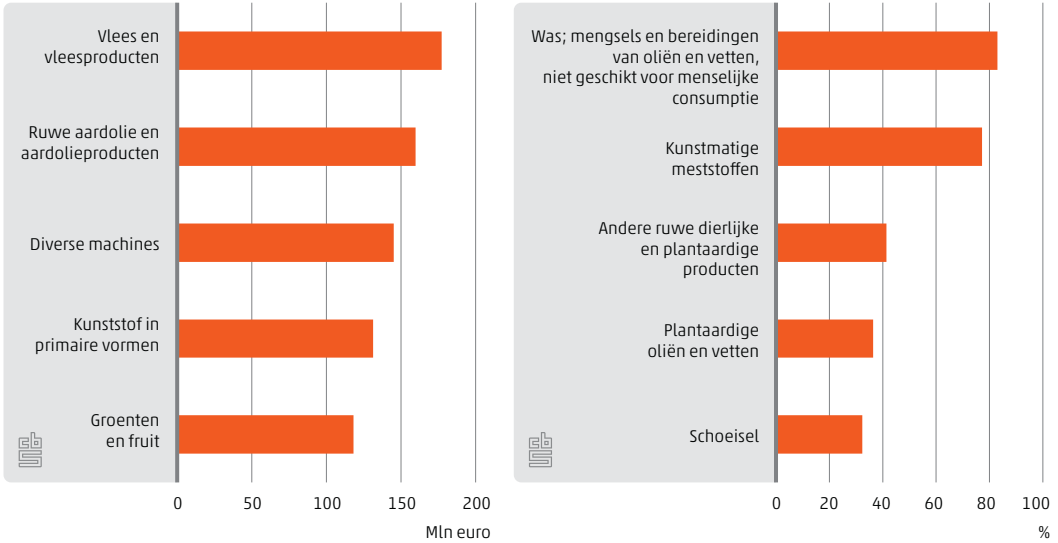
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

2.7.10 Top producten Wales naar omvang (links) en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015

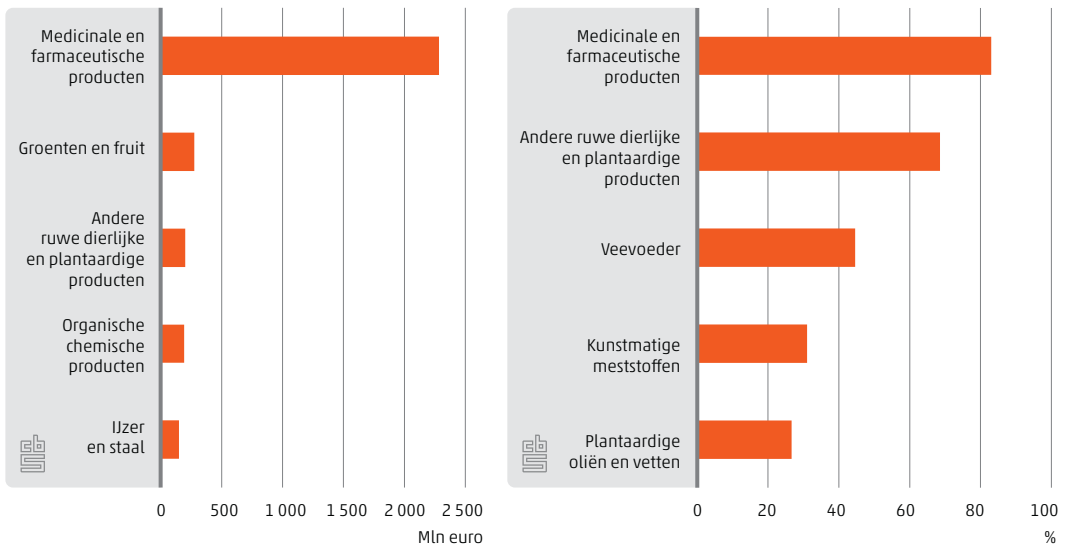
Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

**2.7.11 Top producten West Midlands naar omvang (links)
en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015**

Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

**2.7.12 Top producten Yorkshire and the Humber naar omvang (links)
en aandeel NL (rechts) in import VK in 2015**

Bron: Her Majesty's Revenue & Customs Trade Statistics; eigen berekeningen.

3.

De bedrijven achter de Nederlands-Britse export

Auteur
Roger Voncken

8% van de goederenexporteurs met handel naar het VK richt zich (bijna) uitsluitend op de Britse markt

24% van de dienstenexporteurs met handel naar het VK richt zich (bijna) uitsluitend op de Britse markt

De handel met het Verenigd Koninkrijk is van groot belang voor de Nederlandse economie. Na de export naar Duitsland verdienen we het meest aan de export naar het Verenigd Koninkrijk. Maar niet elk bedrijf – of iedere sector – exporteert evenveel naar het Verenigd Koninkrijk. Daarom belicht dit hoofdstuk deze handelsrelatie vanuit het perspectief van het Nederlandse bedrijfsleven: welke kenmerken hebben de bedrijven die naar het Verenigd Koninkrijk exporteren? Wat is het belang van de export naar het Verenigd Koninkrijk voor deze bedrijven in termen van hun totale export en omzet? En wat is de rol van Britse bedrijven in Nederland, en vice versa?

3.1 Inleiding

Het Verenigd Koninkrijk behoort al eeuwenlang tot de belangrijkste handelspartners van ons land. Na Duitsland en België is het Verenigd Koninkrijk de derde handelspartner van Nederland. Sterker nog, wanneer we alleen focussen op de exportverdiensten dan staat het Verenigd Koninkrijk op de tweede plaats, achter Duitsland (CBS, 2016d). Ook na het Britse referendum van juni 2016 – omtrent een mogelijke Brexit – blijven Nederlandse en Britse bedrijven elkaar vinden. De waarde van zowel de invoer als de uitvoer van goederen was in de maanden na het referendum hoger dan dezelfde periode in 2015 (CBS, 2016e).

Desondanks wordt er al maanden druk gespeculeerd over de politiek-economische gevolgen voor Nederland, het Verenigd Koninkrijk en de EU, in het geval dat de Britten daadwerkelijk hun EU-lidmaatschap beëindigen (CPB, 2016; DNB, 2016b; OESO, 2016; ABN-AMRO, 2016; ING, 2016; Rabobank, 2016). En dat is niet zonder reden. Hoewel de handel met het Verenigd Koninkrijk ook de afgelopen maanden toegenomen is, meldt de belangenvereniging voor Nederlandse exporteurs dat het op handen zijnde vertrek uit de Europese Unie er voor zorgt dat het Nederlandse bedrijfsleven omzet mis loopt (Evofenedex, 2017). Weliswaar handelt relatief slechts een kleine groep van de bedrijven in Nederland met het VK, deze bedrijven hebben wel een belangrijke impact op de Nederlandse economie. De meeste 'Brexit' studies richten zich echter vrijwel uitsluitend op macro-economische indicatoren, of baseren hun analyse op macro-economische cijfers.

Maar welke bedrijven schuilen nu achter deze macro-economische cijfers? Dat is een vraag waar nog weinig onderzoek naar is gedaan, maar die toch bijzonder relevant is (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2016). Om die reden richt dit hoofdstuk zich specifiek op de bedrijven in Nederland met goederen- of dienstenexport

naar het Verenigd Koninkrijk. Het kan namelijk zo zijn dat er op macroniveau – het niveau van bedrijfstakken – nauwelijks afhankelijkheid bestaat van de export naar het Verenigd Koninkrijk, terwijl op microniveau niettemin heel wat bedrijven afhankelijk kunnen zijn van de Britse afzetmarkt.

Daarom beschrijft dit hoofdstuk de kenmerken van bedrijven met goederen- en dienstenuitvoer naar het VK op basis van microdata: gegevens beschikbaar op het niveau van bedrijven en vestigingen. Want hoeveel bedrijven voeren goederen en diensten uit naar Engeland, Wales, Schotland of Noord-Ierland? En wat typeert deze bedrijven? Dit hoofdstuk geeft antwoord op deze vragen. Ook wordt onderzocht wat het belang van het Verenigd Koninkrijk is in de totale export van deze exporteurs. Het belang van de Britse afzetmarkt verschilt per bedrijf en sector. Sommige bedrijven zijn relatief erg afhankelijk van hun export naar het VK, terwijl andere bedrijven juist op andere afzetmarkten actief zijn. Er wordt hierbij overigens alleen gekeken naar de directe rol van bedrijven in de export, oftewel die bedrijven die de aangifte van de internationale handel doen, de laatste in de keten. De rol van toeleveranciers in de waardeketen is hier buiten beschouwing gelaten. Dat komt aan de orde in hoofdstuk 4.

De omvang van de handel met het Verenigd Koninkrijk is een belangrijke indicator van het belang van dat land voor Nederland. Maar er hoeft niet noodzakelijkerwijs sprake te zijn van handel om een stempel te drukken op de Nederlandse economie. In dit hoofdstuk wordt daarom ook de rol van de Britse bedrijven in Nederland onder de loep genomen. In welke bedrijfstakken zijn zij met name vertegenwoordigd en wat is het belang van de Britse bedrijven in termen van werkgelegenheid en omzet? Eenzelfde analyse wordt gedaan voor de Nederlandse bedrijven die in het Verenigd Koninkrijk opereren.

Samengevat staan de volgende vier onderzoeksvragen centraal in dit hoofdstuk:

1. Hoeveel bedrijven hebben export naar het Verenigd Koninkrijk en wat zijn hun bedrijfskenmerken?
2. Wat is het belang van de export naar het Verenigd Koninkrijk voor de bedrijven met export naar het Verenigd Koninkrijk?
3. In welke bedrijfstakken zijn de Britse bedrijven in Nederland vertegenwoordigd en wat is het belang van deze bedrijven in termen van werkgelegenheid en omzet?
4. In welke bedrijfstakken zijn de Nederlandse bedrijven in het Verenigd Koninkrijk vertegenwoordigd en wat is het belang van deze bedrijven in termen van werkgelegenheid en omzet?

Om deze onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden zijn diverse microdatasets met bedrijfs- en handelsgegevens samengesteld. De data en methoden die in dit hoofdstuk gebruikt zijn, zijn beschreven in paragraaf 3.2. Paragraaf 3.3 geeft vervolgens een overzicht van de verschillende kenmerken van de bedrijven die naar het VK uitvoeren. Het belang van de goederen- en dienstenuitvoer voor de verschillende bedrijfstakken komt aan de orde in paragraaf 3.4. Hier wordt uiteengezet wat het aandeel is van de goederen- en dienstenexport naar het Verenigd Koninkrijk in de totale uitvoer, én wat het belang er van is in de totale omzet. Daar waar de paragrafen 3.3 en 3.4 zich richten op alle bedrijven in Nederland met Britse handelsbetrekkingen, zoomt paragraaf 3.5 in op de Britse bedrijven die in Nederland actief zijn. In deze paragraaf is gekeken in welke sectoren de bedrijven onder Brits zeggenschap actief zijn en wat hun belang is in termen van werkgelegenheid en omzet. In paragraaf 3.6 wordt een soortgelijke analyse gedaan, maar dan bij de Nederlandse ondernemingen die in het Verenigd Koninkrijk opereren. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting en conclusie.

3.2 Data en methoden

Om de eerste twee onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is een micro-dataset samengesteld voor het verslagjaar 2014 en 2015. Het Algemeen Bedrijven Register (ABR) van CBS vormt het uitgangspunt van deze datasets. Het ABR bevat onder andere informatie over de locatie, grootte en economische hoofdactiviteit van alle actieve bedrijven in Nederland. Bedrijfstakken worden afgebakend volgens de hiërarchische indeling van economische activiteiten van de Europese Unie (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté Européenne, afgekort: NACE), de Nederlandse variant hiervan is de Standaard Bedrijfsindeling (SBI).

De grootteklasse van een bedrijf is bepaald aan de hand van het aantal werkzame personen bij het bedrijf. In dit hoofdstuk worden drie categorieën grootteklassen van bedrijven onderscheiden: het zelfstandig midden- en kleinbedrijf, het overige midden- en kleinbedrijf en het grootbedrijf. Dit hoofdstuk volgt daarmee de indeling van de grootteklassen zoals gedefinieerd in de vorige editie van de Internationaliseringsmonitor (Jaarsma & Walhout, 2016b). Om het zelfstandig MKB te kunnen identificeren, wordt van alle bedrijven in het ABR gecontroleerd of zij onderdeel zijn van een concern met meer dan 250 werkzame personen én of de bedrijven een buitenlands moederbedrijf hebben. Dit laatste wordt gedaan door

het ABR te combineren met de Foreign Affiliates Statistiek (FATS). Deze statistiek bevat op ondernemingsniveau informatie over de locatie van de Ultimate Controlling Institutional Unit (UCI) van een bedrijf. Hier kan uit worden afgeleid in welk land de uiteindelijke zeggenschap over een bedrijf zetelt.

Deze dataset is vervolgens verrijkt met informatie van de statistiek internationale handel in goederen (IHG) van CBS. Deze statistiek bevat per jaar informatie over de invoer en uitvoer van goederen van bedrijven. Op basis van deze bron kan bepaald worden welke bedrijven producten invoeren en uitvoeren van en naar het Verenigd Koninkrijk, welk type goederen het betreft en de daarbij horende waarde in euro's. De statistiek internationale handel in goederen bestaat uit twee onderdelen: handel met landen buiten de Europese Unie ('Extrastat') en handel binnen de EU ('Intrastat'). De handelsgegevens van niet-EU landen worden verstrekt door de douane. Het betreft transactiegegevens, dat wil zeggen dat van elke transactie (invoer- of uitvoerbeweging) wordt geregistreerd waar de goederen vandaan komen, waar ze naar toe gaan en welk type product het betreft. Voor intra-EU handel rapporteren de bedrijven dit zelf. Bovendien geldt dit alleen voor bedrijven met een export die boven de rapportagedrempel van 1,2 miljoen euro¹⁾ ligt. Voor bedrijven met kleinere handelsstromen ontbreekt derhalve informatie over de herkomst en bestemming van de handel en aard van de handel. Deze ontbrekende gegevens zijn aangevuld met gegevens uit de 'Opgaaf Omzetbelasting IntraCommunaire Prestaties' (ICP). In de ICP geven bedrijven bij de belastingdienst aan hoeveel hun export naar ieder EU-land bedroeg. De belastingdienst verzamelt deze gegevens onder andere ter bestrijding van belastingfraude. Op basis van deze ICP data is het toch mogelijk om voor de kleinere exporteurs te bepalen naar welke EU-landen zij exporteren. Deze data is beschikbaar vanaf het verslagjaar 2013. Er is nog geen methode ontwikkeld om de invoer van de bedrijven onder de rapportagedrempel te bepalen. Dit betekent dat van deze bedrijven niet bekend is uit welk land zij goederen importeren. Om die reden wordt in dit hoofdstuk alleen ingegaan op de export van bedrijven.

De populatie van de Statistiek Internationale Handel in Diensten (IHD) wordt samengesteld uit een gestratificeerde steekproef van 5 600 bedrijven in Nederland. Sinds 2014 wordt de steekproef samengesteld met behulp van ICP data omtrent de internationale handel in diensten. Op basis van deze belastingdata is microdata ontwikkeld, waarbij voor elk bedrijf in Nederland een inschatting is gemaakt of dit bedrijf internationale handel in diensten heeft en voor welk bedrag. Voor de

¹⁾ Deze rapportagedrempel is van kracht sinds 1 januari 2016. Voor de invoer van goederen is de rapportagedrempel 1 miljoen euro.

bedrijven die in de waarneming van de steekproef zitten, zijn de waargenomen cijfers overgenomen. De microgegevens van het verslagjaar 2014 hebben een voorlopig karakter. Voor meer informatie zie het CBS-onderzoek van Smit en Wong (2016).

De internationale handel in goederen en diensten is voor zover mogelijk gekoppeld aan de in Nederland gevestigde bedrijven. De handel van buitenlandse bedrijven en/of bedrijven die niet in het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) opgenomen zijn, is buiten beschouwing gelaten. De totalen van de handelswaarden verschillen om die reden met de randtotalen op Statline.

Ten slotte worden de omzetgegevens per bedrijfseenheid verzameld uit drie verschillende bronnen. Voor de allergrootste bedrijven worden de gegevens uit de Productiestatistiek (PS) gebruikt. Deze data is beschikbaar tot en met het verslagjaar 2014. In de PS wordt een niveauschatting van de bedrijfsopbrengsten en -lasten gegeven. Aan de hand van de niveaus wordt er inzicht verkregen in de kostenstructuur van de bedrijfsopbrengsten en -lasten. De omzetgegevens van de overige bedrijven worden verkregen uit de aangifte vennootschapsbelasting (VPB) of de omzetbelasting (BTW).

Bij het beantwoorden van de derde onderzoeksvraag dienen de voorgaande gekoppelde bestanden als uitgangspunt. Een belangrijk bronbestand voor deze onderzoeksvraag is de Foreign Affiliates Statistiek, en dan in het bijzonder de 'Inward Foreign Affiliate' Statistiek (IFATS). Deze statistiek geeft informatie over de nationaliteit van alle bedrijven die in Nederland gevestigd zijn, maar ook de bijbehorende omzet en het aantal werkzame personen. De nationaliteit wordt bepaald aan de hand van de locatie van de UCI van een bedrijf; in de meeste gevallen de locatie van het hoofdkantoor. De gegevens met betrekking tot de zeggenschapsstructuur zijn niet beschikbaar voor de agrarische sector, de financiële dienstverlening, de sector cultuur, sport en recreatie en overige niet-zakelijke dienstverlening. De IFATS cijfers van het verslagjaar 2015 zijn voorlopige cijfers. Om onthulling van informatie over individuele bedrijven te voorkomen, is het aantal bedrijven afgerond op vijftallen.

De vierde, en laatste, onderzoeksvraag van dit hoofdstuk wordt onderzocht op basis van cijfers verkregen van het Britse nationale statistiekbureau 'Office for National Statistics' (ONS). Ook hier staat de nationaliteit van bedrijven centraal, maar nu de nationaliteit van bedrijven gevestigd in het Verenigd Koninkrijk. Deze data zijn niet verkregen aan de hand van de IFATS-survey, maar gebaseerd op

gegevens van Dun & Bradstreet waardoor cijfers van 2016 reeds beschikbaar zijn.²⁾ Om onthulling van informatie over individuele bedrijven te voorkomen, zijn de cijfers afgerond op vijftallen.

3.3 Bedrijfskenmerken

In Nederland voeren ruim 15 duizend bedrijven goederen uit naar het Verenigd Koninkrijk. Bijna 9 duizend bedrijven exporteren diensten. Voor beide groepen exporteurs is per jaar een ondergrens gehanteerd van minimaal 5 duizend euro export naar het VK. Deze limiet wordt aangehouden, omdat we in deze paragraaf alleen de kenmerken van bedrijven willen beschrijven met een substantiële export naar het VK.

3.3.1 Aantal exporteurs naar het Verenigd Koninkrijk met bijbehorende goederenuitvoer (2015) en dienstenuitvoer (2014)¹⁾

Sector	Export in goederen		Export in diensten*	
	Aantal bedrijven	Exportwaarde (in mln euro)	Aantal bedrijven	Exportwaarde (in mln euro)
Landbouw, bosbouw en visserij	615	352	60	11
Nijverheid en energie	3 935	11 015	900	2 670
Bouw	160	58	130	128
Groothandel	6 425	11 165	1 105	1 856
Detailhandel en autobranche	910	549	175	158
Vervoer, informatie en communicatie	965	1 281	2 610	3 736
Financiële instellingen	215	118	.	.
Specialistische zakelijke dienstverlening	1 300	2 319	2 915	2 509
Verhuur en overige zakelijke dienstverlening	280	123	545	1 015
Overig	370	38	460	167
Totaal	15 175	27 018	8 900	12 251

Bron: CBS.

¹⁾ De totale uitvoerwaardes wijken af van de waardes die gepresenteerd zijn in hoofdstuk 1 en 2. Niet alle internationale handel is te koppelen aan bedrijven. Bovendien zijn alleen bedrijven geselecteerd met een exportwaarde naar het Verenigd Koninkrijk van 5 duizend euro of meer, zie tevens paragraaf 3.2.

²⁾ Voor gedetailleerde informatie omtrent de totstandkoming van de Britse data zie de metadata in de tabel 'UK business: activity, size and location - 2016' op de website van Office for National Statistics, UK (ONS): www.ons.gov.uk/file?uri=/businessindustryandtrade/business/activitysizeandlocation/adhocs/006464ukornonukownershipofbusinessesbylep/ah0029.xls.

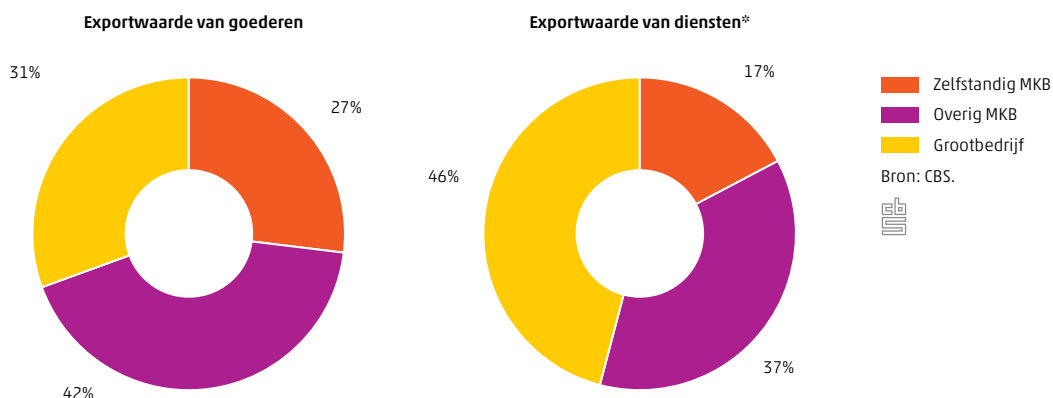
In aantal bedrijven, maar ook in uitvoerwaarde naar het VK is de groothandel de meest dominante sector binnen de goederenhandel, zie tabel 3.3.1. De groothandel produceert zelf weinig, maar is wel verantwoordelijk voor de uiteindelijke export van veel goederen. Deze goederen zijn vrijwel altijd in andere sectoren geproduceerd. Denk bijvoorbeeld aan landbouwproducten van de boer die via de groothandel naar het buitenland gaan (zie ook hoofdstuk 4). Uit de tabel blijkt tevens dat bedrijven in de sector nijverheid en energie bijna net zoveel goederen naar Engeland, Wales, Schotland en Noord-Ierland uitvoeren als de groothandel. Samen zijn de groothandel en de sector industrie en energie goed voor 82 procent van de goederenexport naar het VK.

Hoewel de uitvoerwaarde van goederen naar het VK meer dan twee keer zo groot is als de uitvoerwaarde van diensten, is de dienstenuitvoer voor de meerderheid van de genoemde sectoren belangrijker dan de goederenuitvoer. Transportbedrijven en bedrijven actief in de informatie- en communicatiebranche zijn samen goed voor een derde van de Nederlandse uitvoerwaarde van diensten naar het VK. Men kan in dat laatste geval denken aan de transmissie en uitzending van geluid, beeld, data en andere informatie. Industriële diensten omvatten met name bewerkingen en verwerkingen van goederen, verricht door bedrijven die géén eigenaren zijn van de desbetreffende goederen. Voor de financiële sector ontbreken betrouwbare gegevens van de internationale dienstenhandel op bedrijfsniveau. Om die reden zijn deze cijfers niet in de tabel opgenomen.

Figuur 3.3.2 laat zien dat ongeveer twee derde van de uitvoerwaarde van goederen die naar het VK gaan, afkomstig is van bedrijven behorend tot de klassieke definitie van het midden- en kleinbedrijf. Ruim een kwart wordt geëxporteerd door het zelfstandig midden- en kleinbedrijf.³⁾ Het grootbedrijf is goed voor circa 30 procent van de uitvoerwaarde van goederen die naar het VK wordt geëxporteerd. Hier zijn 500 bedrijven verantwoordelijk voor, hetgeen neerkomt op 3 procent van alle bedrijven met minstens 5 duizend euro aan goederenexport naar het VK. Bij de internationale dienstenhandel speelt het grootbedrijf een nog grotere rol. Met 6 procent van het totaal aantal bedrijven met dienstenuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk is het grootbedrijf goed voor bijna de helft van de uitvoerwaarde. Het zelfstandig midden- en kleinbedrijf heeft een minder groot aandeel in de uitvoerwaarde van diensten.

³⁾ Het zelfstandig midden- en kleinbedrijf omvat alle bedrijven in Nederland, die in Nederlandse handen zijn met minder dan 250 werkzame personen bij het gehele concern. Het overige MKB bestaat uit bedrijven met minder dan 250 personen werkzame personen, maar de bedrijven zijn wel onderdeel van een concern met 250 of meer werkzame personen óf hebben een buitenlands moederbedrijf. Voor meer informatie over het (zelfstandig) MKB zie de vierde editie van Internationaliseringsmonitor 2016.

3.3.2 Aandeel goederenuitvoer (2015) en dienstenuitvoer (2014) naar het Verenigd Koninkrijk per bedrijfstype

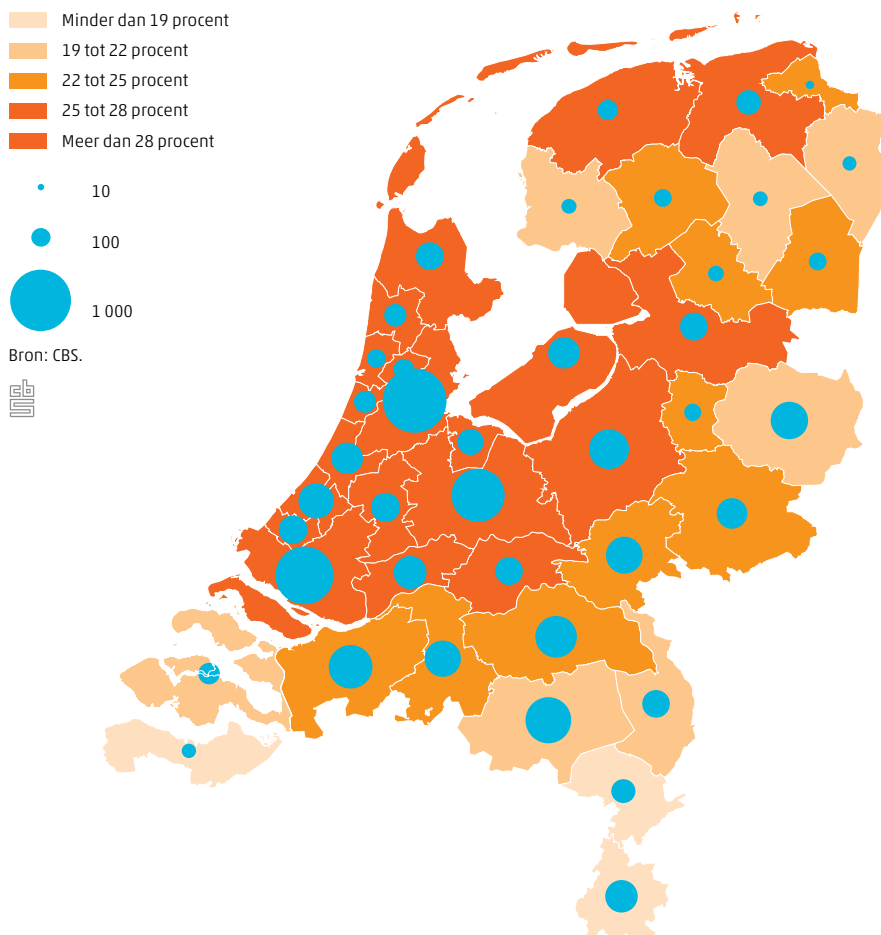

De ruim 15 duizend bedrijven met goederenuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk hebben samen circa 30 duizend vestigingen. Figuur 3.3.3 laat zien waar in Nederland deze vestigingen gelegen zijn. Deze vestigingen zijn tevens afgezet tegen het totaal aantal vestigingen in een regio (behorend tot een bedrijf dat op jaarbasis meer dan 5 duizend euro aan goederen uitvoert⁴⁾).

Circa één op de tien vestigingen met goederenuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk is gesitueerd in Groot-Amsterdam. Geen enkele regio in Nederland heeft meer vestigingen met Britse uitvoer. Groot-Rijnmond en Utrecht volgen met respectievelijk 2 550 en 2 150 vestigingen. Opvallend is dat 's-Gravenhage – als derde grootste stad van Nederland – op deze ranglijst net buiten de top 10 eindigt, achter de Brabantse regio's en een aantal regio's in het oosten van het land. Toch wordt verhoudingsgewijs in het westen het meest gehandeld met het VK, met name in het Groene Hart en Noord-Holland. Niet alleen qua aantal bedrijven maar ook wat betreft de waarde van de handel met het Verenigd Koninkrijk loopt Holland voorop. Samen met Noord-Brabant verzorgen Noord-Holland en Zuid-Holland twee derde van de goederenhandel, zowel bij invoer en uitvoer (CBS, 2016f). In de Zaanstreek zijn relatief de meeste vestigingen die goederen exporteren naar het VK. Een derde van alle exporterende vestigingen handelt in deze regio met de Britten. Zeeuws-Vlaanderen en het zuiden van Limburg hebben relatief weinig vestigingen met uitvoer naar Engeland, Wales, Schotland en Noord-Ierland.

⁴⁾ Het is niet mogelijk om eenzelfde kaart te maken voor de diensten handelaren, omdat er (nog) geen vestigingsgegevens zijn van de statistiek 'Internationale Handel in Diensten', waardoor regionalisering niet mogelijk is.

3.3.3 Aantal vestigingen met goederenexport naar het Verenigd Koninkrijk en aandeel in totaal exporterende vestigingen, 2015

1 op de **10** vestigingen met
goederenhandel naar het VK zetelt in de regio
Amsterdam

3.4 Belang goederenexport naar Verenigd Koninkrijk

In de vorige paragraaf stonden de bedrijven met export naar het Verenigd Koninkrijk centraal. In deze paragraaf wordt ingezoomd op de uitvoerwaarde van goederen en diensten naar het VK van deze exporteurs en het directe belang van deze export in de totale export én omzet van de bedrijven. Het gaat in deze paragraaf enkel over bedrijven met export, met de focus op export naar het Verenigd Koninkrijk.

Tabel 3.4.1 geeft per bedrijfstak een overzicht van het aantal bedrijven dat goederen naar het VK exporteert en het eigen directe belang van deze export voor die exporteurs. Uit de figuur blijkt tevens dat niet elke bedrijfstak in dezelfde mate producten naar het VK exporteert. De industrie voert in vergelijking tot andere sectoren het vaakst goederen uit naar het VK. Met name raffinaderijen en chemische bedrijven weten de Britse afzetmarkt goed te vinden. Bijna de helft van alle goederenexporteurs in deze bedrijfstak verkoopt producten in het Verenigd Koninkrijk, gevolgd door de voedingsmiddelen- en tabaksindustrie (44,4 procent) en de elektrotechnische en machine-industrie (43,7 procent). Bedrijven actief in de dienstverlenende sectoren zetten duidelijk minder vaak producten af in het Verenigd Koninkrijk. Met een aandeel van minder dan 7 procent van alle exporterende bedrijven is de bouw het minst actief op de Britse goederenmarkt.

Hoewel de industrie in Nederland dus relatief het vaakst goederen exporteert naar het VK, is het directe belang van de export naar het VK in de totale bedrijfsexport laag in vergelijking tot de andere bedrijfstakken. Voor 80 procent van de 3 835 industriële exporteurs – actief op de Britse markt – geldt dat hun export naar het VK minder dan een kwart uit maakt van de totale export. Bij tien procent van de bedrijven met een Britse afzetmarkt in de industriële sector is het aandeel van de goederenexport naar het VK minstens de helft van de totale export.

Bedrijven in de dienstensector exporteren relatief weinig goederen naar het VK. Maar zij die dat wel doen zijn hier – in termen van export – wel relatief afhankelijk van. Zo is voor reclame- en designbedrijven de Britse markt van groot belang: 45 procent van de 390 bedrijven in deze bedrijfstak met goederenhandel naar het VK is hier wat betreft de export voor minstens de helft afhankelijk van. Ook de culturele sector, de handelaren en verhuurders van onroerend goed, en de financiële sector zijn erg gericht op de Britse afzetmarkt. Een kwart van alle bedrijven in deze bedrijfstakken – met goederenexport naar het VK – is hier in

termen van export vrijwel geheel afhankelijk van. De bedragen die hiermee gemoeid zijn, zijn bij de dienstverlenende sectoren in het algemeen wel substantieel lager dan het geval is bij de industriële bedrijfstakken.

3.4.1 Bedrijven met goederenexport naar het Verenigd Koninkrijk en het belang van deze export in totale export van goederen, 2015

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven met export naar VK	Gemid- delde export naar VK	Belang VK in totale export				
				minder dan 5 procent	5 tot 25 procent	25 tot 50 procent	50 tot 95 procent	meer dan 95 procent
			x 1 000	%				
Landbouw, bosbouw en visserij	4 590	615	571	24	34	17	18	6
Delfstofwinning en energie	425	100	9 950	34	37	10	11	8
Voedingsmiddelen-, en tabakindustrie	990	440	6 631	36	40	14	8	1
Textiel-, kleding-, en lederindustrie	570	180	1 816	32	39	16	9	3
Hout- en bouwmaterialenindustrie	625	150	1 041	31	44	10	13	3
Papier en grafische industrie	735	235	2 581	34	44	13	6	3
Raffinaderijen en chemie	1 310	635	3 599	40	46	7	5	2
Metaalindustrie	2 125	560	2 088	38	39	10	9	5
Elektrotechnische en machine- industrie	2 435	1 065	1 414	39	43	10	6	2
Transportmiddelenindustrie	520	180	4 795	41	34	12	8	5
Overige industrie en reparatie	2 110	385	541	32	43	10	10	5
Bouwnijverheid	2 330	160	368	22	38	13	14	13
Autohandel en -reparatie	3 385	455	877	33	39	14	10	3
Groothandel	24 740	6 425	1 737	35	41	12	9	4
Detailhandel en horeca	4 005	470	332	19	30	20	19	12
Vervoer en opslag	1 995	255	2 849	21	42	16	9	12
Informatie en communicatie	3 020	710	780	13	30	17	18	22
Financiële instellingen	1 325	215	550	15	32	14	13	25
Verhuur van en handel in onroerend goed	220	25	141	22	22	22	9	26
Management- en technisch advies	3 910	780	2 853	17	30	16	13	23
Speur- en ontwikkelwerk	420	130	247	29	41	14	9	7
Reclame, design en overige diensten	2 170	390	171	11	29	15	20	25
Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	1 645	280	438	23	30	17	15	15
Cultuur, recreatie en overige diensten	1 430	225	83	9	30	17	18	26
Reparatie van computers en consumentenartikelen	195	25	162	15	38	12	23	12
Totaal	67 740	15 175	1 780	30	38	13	10	8

Bron: CBS.

Tabel 3.4.1 geeft onder meer aan in welke mate exporteurs van goederen gericht zijn op het VK. Maar dat wil niet zeggen dat een bedrijf dat vrijwel alleen naar het VK exporteert ook meteen als bedrijf compleet afhankelijk is van dat land. De goederenexport is een onderdeel van het totale verdienmodel van een bedrijf. Het is net zo goed mogelijk dat een bedrijf qua export weliswaar vrijwel geheel afhankelijk is van het VK, maar dat het bedrijf 99 procent van hun verdiensten op de Nederlandse markt haalt. Om hier meer inzicht in te krijgen is in figuur 3.4.2 de export van goederen naar het VK afgezet tegen de totale omzet van bedrijfstakken.

3.4.2 Exportintensiteit van goederen naar het Verenigd Koninkrijk per bedrijfstak, 2014*

Bron: CBS.

3.4.3 Bedrijven met dienstenexport naar het Verenigd Koninkrijk en het belang van deze export in totale export van diensten, 2014*

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven met export naar VK	Gemid- delde export naar VK	Belang VK in totale export				
				minder dan 5 procent	5 tot 25 procent	25 tot 50 procent	50 tot 95 procent	meer dan 95 procent
			x 1 000	%				
Landbouw, bosbouw en visserij	690	60	185	20	37	15	19	8
Delfstofwinning en energie	305	110	3 856	23	33	8	16	20
Voedingsmiddelen-, en tabakindustrie	190	55	2 190	58	23	9	9	0
Textiel-, kleding-, en lederindustrie	85	25	2 340	4	56	4	19	19
Hout- en bouwmaterialenindustrie	105	15	115	29	35	6	12	18
Papier en grafische industrie	175	45	478	21	23	26	14	16
Raffinaderijen en chemie	320	110	3 886	24	38	21	5	12
Metaalindustrie	545	110	1 259	29	33	10	17	10
Elektrotechnische en machine- industrie	730	255	5 303	27	46	13	7	7
Transportmiddelenindustrie	200	55	1 106	43	20	9	19	9
Overige industrie en reparatie	720	120	352	21	39	12	12	16
Bouwnijverheid	1 870	130	988	21	31	12	13	23
Autohandel en -reparatie	765	95	277	38	25	8	11	18
Groothandel	5 575	1 105	1 678	19	33	16	15	18
Detailhandel en horeca	755	100	2 039	19	24	17	16	22
Vervoer en opslag	4 130	995	1 935	32	36	15	10	8
Informatie en communicatie	5 415	1 610	1 121	11	26	13	16	34
Financiële instellingen	.	.	.	.	.	.	.	.
Verhuur van en handel in onroerend goed	240	35	243	6	22	11	25	36
Management- en technisch advies	8 035	1 895	1 087	10	23	16	16	35
Speur- en ontwikkelwerk	425	135	1 543	16	35	17	11	20
Reclame, design en overige diensten	4 005	885	274	6	24	19	23	28
Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	2 250	545	1 855	16	34	15	16	20
Cultuur, recreatie en overige diensten	2 095	385	223	8	26	18	21	26
Reparatie van computers en consumentenartikelen	85	20	201	26	21	11	21	21
Totaal	39 720	8 900	1 376	16	29	15	15	24

Bron: CBS.

Wanneer de export naar het VK wordt afgezet tegen de gerealiseerde omzet (exportintensiteit), blijkt uit figuur 3.4.2 dat de industrie het meest afhankelijk is van de Britse afzetmarkt. Ook bij bedrijven met als hoofdtaak management- en technisch advies en bij de agrarische sector vertegenwoordigt de goederenexport naar het VK een relatief groot deel van de omzet, respectievelijk 5,5 en 6,7 procent. In de landbouw is circa 24 procent van de exporteurs – actief op de Britse markt – wat betreft hun goederenexport voor meer dan de helft afhankelijk van het VK. In de management- en technisch adviesbranche is dit zelfs 36 procent van de exporteurs. Deze bedrijfstakken zijn dus relatief gespecialiseerd in export naar het VK, en voor hun bedrijfsvoering wat betreft de export in meer dan gemiddelde mate afhankelijk van deze export.

Met 7,8 procent van de totale omzet is de textiel-, kleding-, en lederindustrie het meest afhankelijk van de Britse vraag naar goederen. Daarbij liet tabel 3.4.1 zien dat 12 procent van de exporteurs in deze sector voor meer dan de helft van de goederenexport afhankelijk is van het VK. Hier is het aannemelijk dat bepaalde bedrijven gespecialiseerd zijn in export naar het VK. Bedrijfstakken in de dienstensector halen relatief weinig omzet uit de export van goederen naar het VK. Dat komt mede doordat de export van goederen voor een groot deel van dienstverlenende bedrijven niet tot de kerntaak behoort (CBS, 2013).

Voor de internationale handel in diensten is een vergelijkbare analyse gedaan. Tabel 3.4.3 geeft weer hoeveel bedrijven diensten naar het Verenigd Koninkrijk uitvoeren en wat het belang van deze export is in de totale dienstenexport van bedrijven. Zoals ook al bleek bij de exporteurs van goederen, verschilt het aandeel bedrijven dat diensten uitvoert naar het Verenigd Koninkrijk per bedrijfstak. De sector delfstofwinning en energie kent het grootste aandeel bedrijven dat diensten naar het Verenigd Koninkrijk uitvoert, namelijk 36,1 procent. De bouwbedrijven in Nederland voeren naar verhouding het minst vaak diensten uit naar Engeland, Wales, Schotland en Noord-Ierland.

In totaal voeren bijna 9 duizend bedrijven⁵⁾ in Nederland diensten uit naar het Verenigd Koninkrijk. Een kwart van deze exporteurs is hier vrijwel geheel afhankelijk van in termen van export. Ter vergelijking, bij de goederenexporteurs handelt 8 procent van de bedrijven vrijwel uitsluitend met het Verenigd Koninkrijk. Bedrijven actief in de handel en verhuur van onroerend goed zijn met hun export van diensten het meest gericht op de Britse afzetmarkt. Het betreft echter een relatief kleine bedrijfstak qua dienstenexport. Dat is de bedrijfstak 'management-

⁵⁾ Met een minimale exportwaarde van 5 duizend euro op jaarbasis.

en technisch advies' zeker niet: 1 895 bedrijven verkopen hun diensten in het Verenigd Koninkrijk. In geen andere bedrijfstak zijn er meer bedrijven met dienstenuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk. En 35 procent van deze bedrijven handelt bijna uitsluitend met de Britten. Ook de dienstenexporteurs in de bedrijfstak informatie en communicatie zijn relatief gefocust op het VK; een derde van de dienstenexporteurs – actief op Britse markt – brengt zijn diensten vrijwel volledig in het VK aan de man.

De voedingsmiddelen- en tabaksindustrie zijn qua diensten nauwelijks gericht op het Verenigd Koninkrijk. Bijna 3 van 5 bedrijven in deze bedrijfstak voert minder dan vijf procent van hun diensten uit naar Engeland, Wales, Schotland en Noord-Ierland. De elektrotechnische en machine-industrie exporteert gemiddeld de hoogste waarde aan diensten: 5,3 miljoen euro.

In tabel 3.4.3 was te zien in welke mate exporteurs van diensten gericht zijn op het Verenigd Koninkrijk. Maar, zoals eerder ook is aangehaald, is het niet noodzakelijk waar dat een bedrijf dat vrijwel alleen naar het VK exporteert ook meteen als bedrijf compleet afhankelijk is van dat land. Om die reden is in figuur 3.4.4 per bedrijfstak de exportintensiteit van diensten naar het VK weergegeven. De exportintensiteit betreft het aandeel dat de export van diensten naar het VK in de totale omzet van een bedrijfstak. Voor de bedrijfstak cultuur en recreatie is het belang van dienstenuitvoer naar de Britten het grootst: 5,5 procent van de omzet komt voort uit deze export. De top drie wordt vervolledigd door de vervoersbedrijven en de elektrotechnische en machine-industrie.

Wanneer we de exportintensiteit van goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk vergelijken dan wordt duidelijk dat de goederenexport bij de meeste bedrijfstakken een groter aandeel van de omzet vormt. Dat is met name het geval bij de textiel-, kleding-, en lederindustrie, bedrijven die computers en consumentenartikelen repareren en de papier- en grafische industrie. Het is wel hier wel belangrijk te melden dat de genoemde aandelen alleen betrekking hebben op de directe export naar het Verenigd Koninkrijk. Het is evenwel goed mogelijk dat goederen – en in mindere mate diensten – geproduceerd worden in één bedrijfstak om vervolgens door een andere bedrijfstak uitgevoerd te worden. In dat geval is ook de toeleverende bedrijfstak afhankelijk van de export. Dit wordt in hoofdstuk 4 verder uitgewerkt. Ook kunnen de afhankelijkheden en verdiensten aan de export via de vraag van een ander land lopen. Een bekend voorbeeld is het volgende: Nederland maakt staal en levert dit aan Duitsland. De Duitse auto-industrie exporteert vervolgens auto's naar het Verenigd Koninkrijk. Indirect is Nederland in dat geval toch afhankelijk van de Britse vraag naar goederen.

Exportintensiteit is dus niet hetzelfde als exportafhankelijkheid (CBS, 2013). Ook deze indirecte afhankelijkheid wordt in hoofdstuk 4 nader bestudeerd.

3.4.4 Exportintensiteit van diensten naar het Verenigd Koninkrijk per bedrijfstak, 2014*

3.5 Britse bedrijven in Nederland

In de voorgaande paragrafen is de omvang en intensiteit van de export van bedrijven als indicator genomen om de economische verwevenheid tussen de Nederlandse en Britse economie inzichtelijk te maken. Ook de aanwezigheid van en activiteiten van bedrijven onder buitenlands zeggenschap zijn belangrijke indicatoren van internationalisering en verwevenheid met het buitenland. Derhalve staan in deze paragraaf bedrijven centraal waarvan de zeggenschap in het VK ligt.

Het Nederlandse bedrijfsleven⁶⁾ telt in totaal ruim 1 miljoen bedrijven. Daarvan zijn circa 12 duizend in buitenlandse handen. Dat komt neer op 1,2 procent. Hoewel klein in aantal is deze groep bedrijven al jaren erg belangrijk voor de Nederlandse economie (CBS, 2016g; CBS, 2016h). Bijna 16 procent van het aantal werkzame personen in het Nederlandse bedrijfsleven, oftewel 913 duizend mensen, werkt bij een buitenlands bedrijf. Tevens zijn buitenlandse bedrijven goed voor 37 procent van de totale omzet van het Nederlandse bedrijfsleven.⁷⁾

In Nederland zijn ongeveer 1 200 bedrijven onder Britse zeggenschap gevestigd. Alleen de Verenigde Staten en Duitsland hebben meer bedrijven in Nederland. Deze Britse bedrijven hebben ruim 3 400 vestigingen in ons land. Figuur 3.5.1 laat zien dat de vestigingen in Britse handen niet evenredig over Nederland verdeeld zijn. Verreweg de meeste vestigingen onder Britse zeggenschap zijn gesitueerd in Amsterdam en omstreken: 630 in totaal. Ruim 40 procent van alle Britse vestigingen in Nederland zijn gelegen in Groot-Amsterdam, Groot-Rijnmond, Utrecht en de agglomeratie 's-Gravenhage. In het noordoosten van Nederland en in Zeeuws-Vlaanderen zijn de minste vestigingen met het uiteindelijke zeggenschap in het Verenigd Koninkrijk gevestigd. Heel verrassend is dat natuurlijk niet, aangezien relatief weinig bedrijven in deze regio's gelegen zijn.

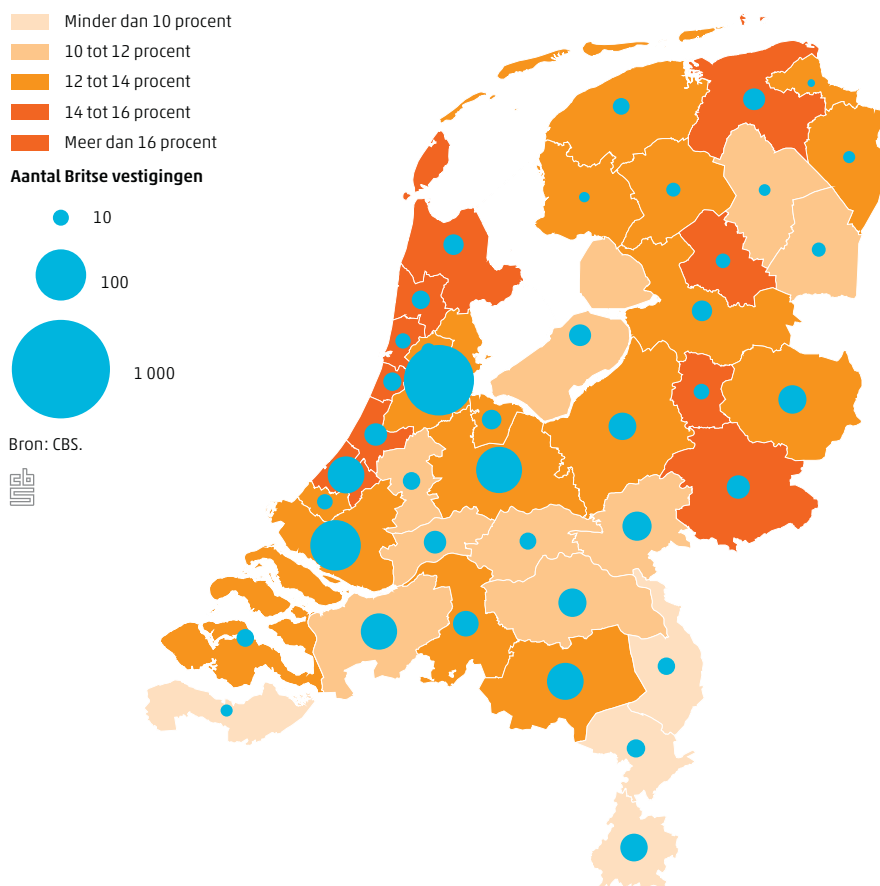
Wanneer we kijken naar het aandeel dat Britse vestigingen hebben in de het totaal aantal buitenlandse vestigingen binnen een regio, dan scoort Groningen van alle provincies het hoogst. Ruim 14 procent van de buitenlandse vestigingen in deze provincie zijn in Britse handen. Echter, de regio's met het grootste aandeel Britse vestigingen zijn Zuidwest-Drenthe (17,7 procent), Kop van Noord-

⁶⁾ Tot het niet-financiële Nederlandse bedrijfsleven behoren bedrijfstakken als industrie, bouw, handel, zakelijke dienstverlening e.d. De sectoren overheid, zorg, onderwijs, landbouw en de financiële sector vallen hier buiten.

⁷⁾ De werkgelegenheidscijfers in deze paragraaf hebben betrekking op verslagjaar 2015. De omzetcijfers hebben betrekking op verslagjaar 2014.

Holland (17,1 procent) en Zuidwest-Overijssel (15,5 procent). In Limburg zijn naar verhouding de minste Britse vestigingen. Dat komt mede doordat er relatief veel buitenlandse bedrijven in Limburg gesitueerd zijn. Met een aandeel van 2,5 procent heeft Limburg van alle provincies het hoogste aandeel buitenlandse vestigingen van het land.

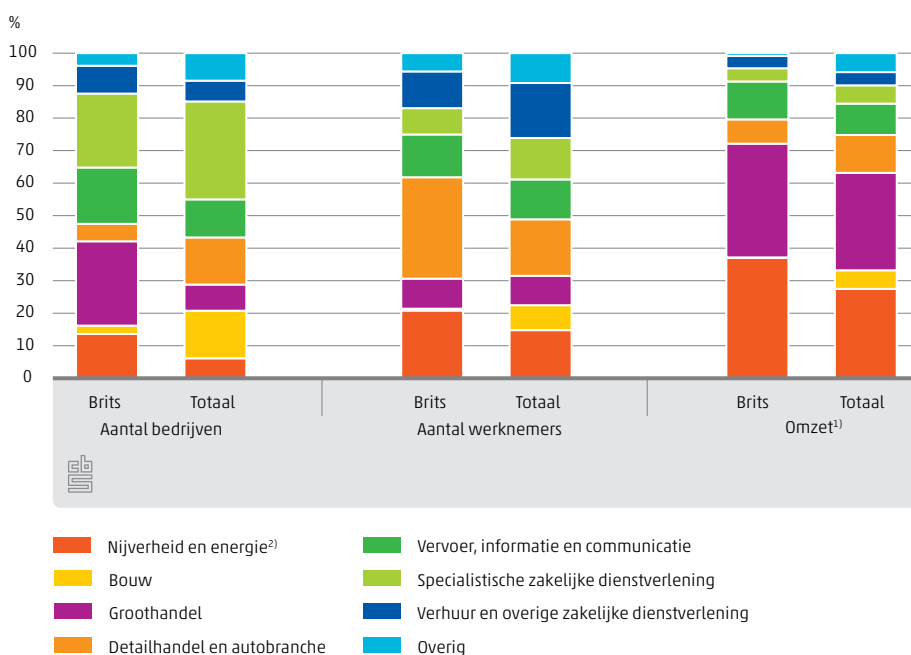
3.5.1 Aantal Britse vestigingen in Nederland en het aandeel Britse vestigingen in het totaal aantal buitenlandse bedrijven, 2015*

Britse bedrijven maken 0,12 procent uit van het Nederlandse bedrijfsleven. Desondanks zijn zij verantwoordelijk voor 1,9 procent van de werkgelegenheid in ons land en 3,8 procent van de totale omzet behaald in Nederland. Figuur 3.5.2 geeft weer in welke bedrijfstakken de Britse ondernemingen actief zijn, uitgedrukt

in aantal bedrijven, werkzame personen en gerealiseerde omzet. Zoals bij de meeste buitenlandse bedrijven zien we ook bij de Britse bedrijven veel activiteit in de groothandel (CBS, 2016h). Ruim een kwart van de Britse bedrijven in Nederland is groothandelaar. Deze groep is tevens goed voor ruim een derde van alle omzet behaald door Britse bedrijven. Voor dit grote aandeel is relatief weinig personeel nodig. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat de groothandel vanwege hun handelsfunctie veel goederen inkopen en vervolgens verkopen. Men verdient dan aan de verkoop van goederen, maar dit vereist relatief weinig inzet van andere 'inputs' zoals personeel. In termen van werkgelegenheid voegt de detailhandel en autobranche relatief het meest toe aan de Nederlandse economie. Ruim 33 duizend mensen werken bij de Britse detailhandel en autobranche. In totaal zijn in ons land 106 duizend personen werkzaam bij bedrijven onder Britse zeggenschap.

3.5.2 Aandeel bedrijven, werkzame personen en omzet van bedrijven onder Britse zeggenschap en van het totale Nederlandse bedrijfsleven naar bedrijfstak, 2015*

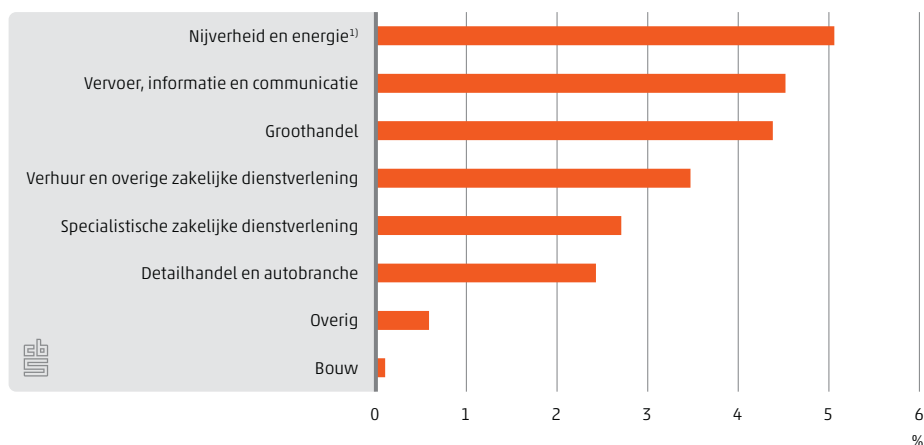
Bron: CBS.

¹⁾ Verslagjaar 2014.

²⁾ De sector nijverheid en energie omvat de SBI-hoofdstukken B, C en E. SBI-hoofdstuk D is ingedeeld bij de categorie 'overig'.

In termen van omzet is de sector nijverheid en energie het meest afhankelijk van Britse bedrijven, zie figuur 3.5.3. Vijf procent van de totale omzet behaald in deze sector komt op conto van ondernemingen onder Britse zeggenschap. Dat komt neer op bijna 20 miljard euro. In de bouw wordt in verhouding nauwelijks omzet gerealiseerd door Britse bedrijven.

3.5.3 Bijdrage bedrijven onder Britse zeggenschap in de totale omzet van de bedrijfstak in Nederland in procenten, 2014

Bron: CBS.

¹⁾ De sector nijverheid en energie omvat de SBI-hoofdstukken B, C en E. SBI-hoofdstuk D is ingedeeld bij de categorie 'overig'.

5 procent van de omzet van de sector nijverheid en energie door bedrijven in Britse handen

3.6 Nederlandse bedrijven in het Verenigd Koninkrijk

Het Britse bedrijfsleven⁸⁾ telt ruim 2 miljoen bedrijven in 2016. Daarvan zijn er 22,5 duizend, oftewel 1,1 procent, in buitenlandse handen.⁹⁾ Deze buitenlandse bedrijven zijn van groot belang voor de Britse economie. De niet-Britse bedrijven zijn goed voor ruim 19 procent van de werkgelegenheid en bijna 37 procent van de totale omzet in het Verenigd Koninkrijk. Het Britse bedrijfsleven kent 1 310 bedrijven waarvan het uiteindelijke zeggenschap in Nederland ligt. Zij zijn verantwoordelijk voor 1 procent van de totale werkgelegenheid en 1,5 procent van de totale omzet behaald in het Verenigd Koninkrijk. Britse multinationals zijn daarmee twee keer zo belangrijk voor werkgelegenheid en omzet in Nederland dan Nederlandse multinationals in het VK.

De bedrijven in Nederlandse handen zijn niet evenredig over het Verenigd Koninkrijk verdeeld, zie figuur 3.6.1. Meer dan de helft van de Nederlandse bedrijven is gevestigd in het zuidoosten van het Verenigd Koninkrijk: London (350), South East (225) en East (165). Dit zijn ook de drie rijkste regio's van het Verenigd Koninkrijk, zo blijkt uit de rankings van regio's in het VK (zie pagina 9). In Noord-Ierland en Wales zijn relatief weinig Nederlandse ondernemingen gesitueerd. Dit zijn tevens regio's in het VK met een relatief kleine economieën en lage inwonertallen. Schotland is in deze ranking een middenmoter met 85 Nederlandse bedrijven.

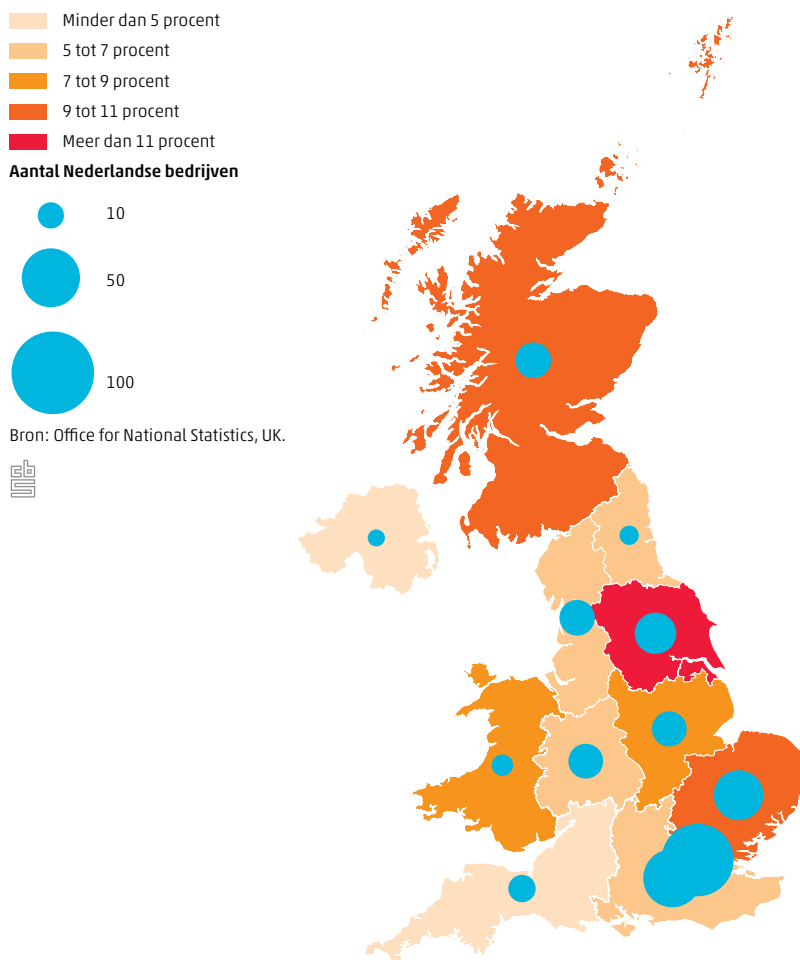
Kijken we echter naar het aandeel dat de Nederlandse bedrijven uitmaken in het totaal aantal buitenlandse bedrijven, dan is Nederland het best vertegenwoordigd in de regio 'Yorkshire and The Humber'. Bijna 12 procent van het Britse bedrijfsleven in deze regio dat in buitenlandse handen is, is van Nederlandse komaf. Het betreft met name Nederlandse bedrijven actief in de groothandel. Met een aandeel van bijna 10 procent zijn de Nederlandse bedrijven ook relatief goed vertegenwoordigd in de regio East en Schotland. In Londen is het aandeel van de Nederlandse bedrijven juist relatief klein. Nog geen vijf procent van alle buitenlandse bedrijven in Londen is in Nederlandse handen. Alleen in Noord-

⁸⁾ Het Britse bedrijfsleven omvat alle bedrijven met een hoofdactiviteit behorend tot de SBI secties B tot en met N, exclusief K, plus S95.

⁹⁾ Sommige multinationals kennen een duale bedrijfsstructuur met hoofdkantoren in meerdere landen. In de enkele gevallen waarbij een bedrijf niet tot één land gerekend kan worden, zijn op landsniveau afspraken gemaakt dat de desbetreffende bedrijven (inclusief de bijbehorende bedrijfsresultaten behaald in dat land) de nationaliteit krijgt van het rapporterende land. Brits-Nederlandse bedrijven als Shell, Unilever en RELX staan in Nederland dus te boek als Nederlands bedrijf en in het Verenigd Koninkrijk als Brits. Vanwege het detailniveau is in deze paragraaf uitgegaan van Britse cijfers.

Ierland is dat aandeel nog kleiner. In vergelijking tot de andere regio's zijn relatief veel buitenlandse bedrijven in Londen gevestigd, in absolute aantallen maar ook relatief gezien. Dit drukt het aandeel Nederlandse bedrijven in Londen.

3.6.1 Aantal Nederlandse bedrijven in het Verenigd Koninkrijk en het aandeel Nederlandse bedrijven in het totaal aantal buitenlandse bedrijven, 2016

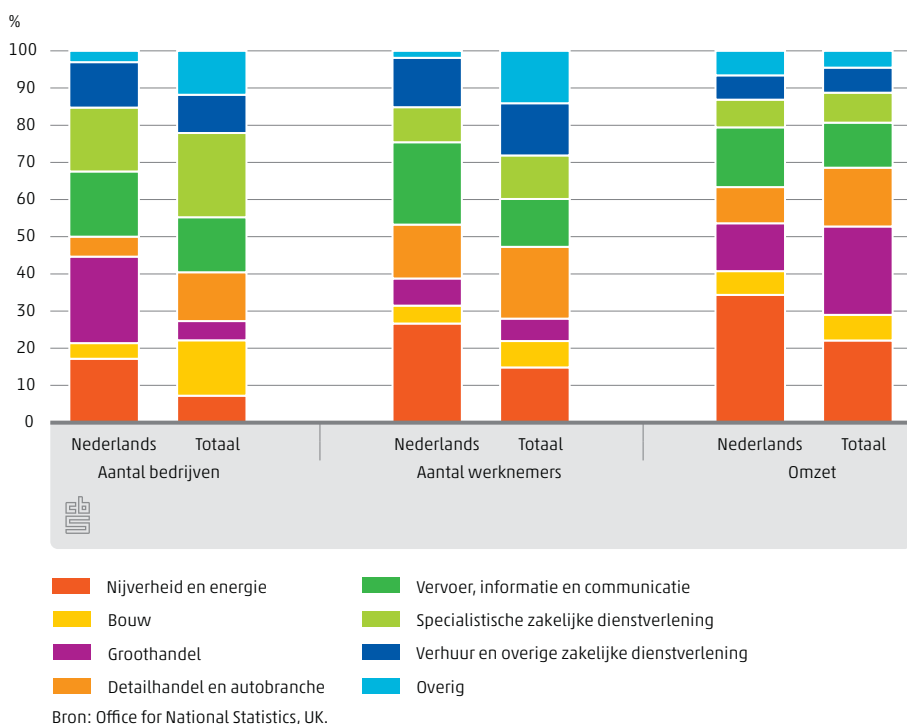

Figuur 3.6.2 laat zien in welke bedrijfstakken de bedrijven onder Nederlands zeggenschap actief zijn. In vergelijking tot het totale Britse bedrijfsleven zijn Nederlandse bedrijven sterk vertegenwoordigd in de sector nijverheid en energie. Ruim 17 procent van de bedrijven in Nederlandse handen behoort tot deze sector, terwijl deze bedrijfstak maar 7 procent uitmaakt van het Britse bedrijfsleven. Bovendien is deze industriële sector goed voor een kwart van alle

werkgelegenheid, en een derde van de totale omzet gecreëerd door bedrijven in Nederlandse handen. Ook de Nederlandse groothandel is in verhouding erg actief in het Verenigd Koninkrijk. Echter, de relatief sterke vertegenwoordiging van Nederlandse groothandelaren is minder prominent wanneer gekeken wordt naar het aantal werknemers en gegenereerde omzet. Omgekeerd zijn er ook bedrijfstakken in het Verenigd Koninkrijk waar Nederlandse bedrijven naar verhouding ondervertegenwoordigd in zijn. Dat is met name het geval bij de bouw en de detailhandel.

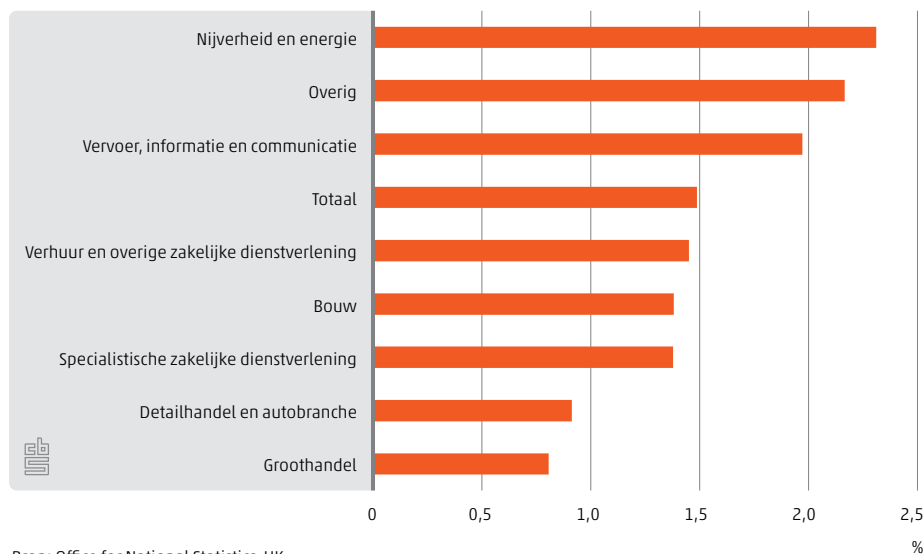
3.6.2 Aandeel bedrijven, werknemers en omzet van bedrijven onder Nederlands zeggenschap en totale Britse bedrijfsleven naar bedrijfstak, 2016

Bedrijven onder Nederlands zeggenschap zorgen voor 1,5 procent van de totale omzet van het Britse bedrijfsleven, zie figuur 3.6.3. Dat komt neer op ongeveer 64 miljard euro. Het belang van de Nederlandse bedrijven is het grootst in de sector nijverheid en energie: 2,3 procent. Ook Nederlandse bedrijven behorend tot de categorie 'overig' – bestaande uit de horeca en bedrijven actief in de verhuur en handel van onroerend goed – nemen meer dan 2 procent van de totale omzet van

de bedrijfstak voor hun rekening. In termen van omzet draagt de groothandel en detailhandel in Nederlandse handen het minst bij tot de gehele bedrijfstak.

3.6.3 Bijdrage bedrijven onder Nederlands zeggenschap in de totale omzet van de bedrijfstak in het Verenigd Koninkrijk in procenten, 2016

3.7 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk stonden bedrijven met Britse betrekkingen centraal. Door gebruik te maken van microdata is het mogelijk een beter beeld te krijgen van de bedrijven die exporteren naar het Verenigd Koninkrijk, de Britse bedrijven in Nederland én de Nederlandse bedrijven in het Verenigd Koninkrijk.

Uit de analyses blijkt dat ruim 15 duizend bedrijven in Nederland goederen exporteren naar het Verenigd Koninkrijk en dat bijna 9 duizend bedrijven diensten exporteren naar de Britten. Bedrijven actief in de sector nijverheid en energie en groothandelaren nemen het gros van de goederenuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk voor hun rekening. Transportbedrijven en bedrijven actief in de informatie- en communicatiebranche zijn samen goed voor een derde van de Nederlandse uitvoerwaarde van diensten naar het Verenigd Koninkrijk. Diensten worden relatief veel door het grootbedrijf uitgevoerd, al blijft het midden- en

kleinbedrijf de belangrijkste exporteur van zowel goederen als diensten. Eén op de tien vestigingen met goederenuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk is gesitueerd in Amsterdam en omstreken. Geen enkele andere Nederlandse regio heeft meer vestigingen met Britse uitvoer. Ook verhoudingsgewijs wordt in het westen van Nederland het meest gehandeld met het Verenigd Koninkrijk, met name in het Groene Hart en in de provincie Noord-Holland.

Uit dit hoofdstuk blijkt tevens dat 30 procent van de bedrijven met goederenexport naar het Verenigd Koninkrijk qua exportwaarde in geringe mate op het Verenigd Koninkrijk gericht is. Voor de overige 70 procent is het belang van de export naar de Britten minstens 5 procent van de totale goederenexport. Acht procent van de goederenexporteurs met handel naar het Verenigd Koninkrijk richt zich (bijna) uitsluitend op de Britse markt. Dienstverlenende bedrijven richten zich wat betreft de goederenhandel in verhouding het meest op het Verenigd Koninkrijk. De bedragen die hiermee gemoeid zijn, zijn wel aanzienlijk lager dan de bedragen die de industrie verhandelt. Bovendien zijn in de dienstverlenende bedrijfstakken relatief meer goederenexporteurs die helemaal geen goederen aan het Verenigd Koninkrijk verkopen. Wanneer de totale goederenexport naar het Verenigd Koninkrijk van bedrijven die actief zijn op de Britse markt afgezet wordt tegen de gerealiseerde omzet, dan wordt duidelijk dat de industrie het meest afhankelijk is van de directe export naar het Verenigd Koninkrijk. De textiel-, kleding-, en lederindustrie, reparateurs van computers en consumentenartikelen, en de papier- en grafische industrie danken ruim 7 procent van hun omzet aan de goederenexport naar het Verenigd Koninkrijk.

Een kwart van de bedrijven die diensten uitvoeren naar het Verenigd Koninkrijk, richt zich vrijwel uitsluitend op de Britse markt. Bij de bedrijfstak 'management- en technisch advies' is dat aandeel 35 procent. De voedingsmiddelen- en tabaksindustrie zijn qua diensten nauwelijks gericht op het Verenigd Koninkrijk. Bijna 3 van 5 bedrijven in deze bedrijfstak voert minder dan vijf procent van hun diensten uit naar Engeland, Wales, Schotland en Noord-Ierland. Als aandeel van de omzet is de export van diensten naar het Verenigd Koninkrijk voor de bedrijfstak cultuur en recreatie het grootst: 5,5 procent van de omzet komt voort uit deze export. De top drie wordt gecomplementeerd door transportbranche en de elektrotechnische en machine-industrie.

Het is wel hier wel belangrijk te vermelden dat bovenstaande aandelen alleen betrekking hebben op de directe export naar het Verenigd Koninkrijk. Het is evenwel goed mogelijk dat goederen – en in mindere mate diensten – geproduceerd worden in één bedrijfstak om vervolgens door een andere bedrijfstak uitgevoerd te worden. Dat kan binnen Nederland gebeuren, maar ook via

het buitenland. Exportintensiteit is dus niet hetzelfde als exportafhankelijkheid. Zo halen uitzendbureaus bijvoorbeeld slechts een klein gedeelte van hun omzet direct uit de export van goederen. Maar omdat veel uitzendkrachten in de industrie werkzaam zijn, is men op die manier toch indirect afhankelijk van de export van goederen (CBS, 2013). Met deze indirecte verwevenheid is in dit hoofdstuk geen rekening gehouden. Deze indirecte afhankelijk wordt nader bestudeerd in het volgende hoofdstuk.

Naast de export is ook het land van zeggenschap van een bedrijf een belangrijke internationaliseringsindicator. Het Nederlandse bedrijfsleven telt in totaal ruim 1 miljoen bedrijven. Daarvan vallen ongeveer 1 200 bedrijven onder Britse zeggenschap. Alleen de Verenigde Staten en Duitsland hebben meer bedrijven in Nederland. Hoewel Britse bedrijven slechts 0,12 procent uitmaken van het Nederlandse bedrijfsleven, zijn zij verantwoordelijk voor 1,9 procent van de werkgelegenheid in ons land en 3,8 procent van de totale omzet behaald in Nederland. Groot-Amsterdam is de regio met de meeste Britse vestigingen. In termen van aantal bedrijven is Limburg relatief het minst afhankelijk van Britse vestigingen. Dat komt mede doordat er relatief veel buitenlandse bedrijven in Limburg gesitueerd zijn. In termen van werkgelegenheid voegt de detailhandel en autobranche relatief het meest toe aan de Nederlandse economie. Ruim 33 duizend mensen werken bij de Britse detailhandel en autobranche.

Omgekeerd kent het Britse bedrijfsleven 1 310 bedrijven waarvan het uiteindelijke zeggenschap in Nederland ligt. Zij zijn verantwoordelijk voor 1 procent van de totale werkgelegenheid en 1,5 procent van de totale omzet behaald in het Verenigd Koninkrijk. Britse multinationals zijn daarmee twee keer zo belangrijk voor werkgelegenheid en omzet in Nederland dan Nederlandse multinationals in het VK. Meer dan de helft van de Nederlandse bedrijven is gevestigd in het zuidoosten van het Verenigd Koninkrijk. In vergelijking tot het totale Britse bedrijfsleven zijn Nederlandse bedrijven sterk vertegenwoordigd in de sector nijverheid en energie: 2,3 procent van de omzet behaald in deze sector komt op het conto van bedrijven in Nederlandse handen.

4.

Wat verdient Nederland aan de export naar het Verenigd Koninkrijk?

Auteurs

Marjolijn Jaarsma

Khee Fung Wong

3% bbp dankzij export van goederen en diensten naar het VK

39 cent verdient de Nederlandse economie gemiddeld aan één euro export naar het VK

Nederland verdiende in 2015 bijna 21 miljard aan de directe export naar het Verenigd Koninkrijk. Daarmee is bijna 10 procent van wat Nederland in totaal verdient aan de export rechtstreeks aan de export naar het Verenigd Koninkrijk te relateren. Welke bedrijfstakken creëren voor deze export de meeste toegevoegde waarde? Hoeveel voltijdbanen zijn er in Nederland dankzij de export van goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk? En verdient Nederland ook indirect nog aan de Britse vraag naar producten, bijvoorbeeld door export die via een ander land verloopt? Met het beantwoorden van deze vragen illustreren we het belang van het Verenigd Koninkrijk voor de Nederlandse economie, identificeren we waar afhankelijkheidsrelaties liggen en hoe deze zich hebben ontwikkeld over de tijd.

4.1 Inleiding

Sinds de Britten op 23 juni 2016 vóór een vertrek uit de Europese Unie stemden, zijn er vele rapporten, onderzoeken en studies verschenen met vrijwel allemaal dezelfde onderzoeksvraag: 'Wat betekent dit voor ons?'. Wat gaan Nederland en de andere EU-lidstaten merken van een Britse 'Leave' uit de Europese Unie? Zelfs nu, bijna negen maanden na het referendum, is dat een lastig te beantwoorden vraag. Op het moment van schrijven lijkt het Verenigd Koninkrijk op een zogenaamde 'harde Brexit' aan te sturen (Time, 2017; The Independent, 2017).

Al eerder kwam het CPB (2016a) tot de conclusie dat een Brexit de economie van Nederland relatief hard zal raken omdat Nederland relatief sterk met het VK verweven is. Verschillende scenario's zijn doorgerekend en in het slechtste geval zou in één van deze scenario's de kosten voor Nederland kunnen oplopen tot 1,2 procent van het bbp, ofwel 10 miljard. Als het VK geen nieuw handelsverdrag met de EU afsluit, zal er gehandeld worden volgens de standaardregels van de Wereld Handelsorganisatie (WTO). In dat geval verwacht het CPB (2016a) dat de voedselverwerkende industrie, de chemie, kunststof en rubberindustrie, de elektronische apparatenindustrie, transportmiddelenindustrie en metalen- en mineralen-industrie het grootste productieverlies zullen leiden als gevolg van een Brexit.

In de voorgaande hoofdstukken werd de bruto goederen- en dienstenhandel tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk geïllustreerd. In dit vierde en laatste hoofdstuk gaan we nog één stap verder en staat centraal wat de Nederlandse economie aan de handel met het Verenigd Koninkrijk netto overhoudt. Anders geformuleerd, wat is de toegevoegde waarde die Nederland creëert met export

naar het Verenigd Koninkrijk als we alle kosten aan geïmporteerde grondstoffen, tussenproducten en halffabricaten in mindering brengen? Ook is het interessant om te onderzoeken waar in de Nederlandse economie deze toegevoegde waarde tot stand komt en hoe deze zich over de tijd ontwikkelt. In hoofdstuk 3 zagen we dat met name de groothandel en bedrijven in de nijverheid en energiesector goederen naar het VK exporteren. Diensten worden vooral door vervoersbedrijven, bedrijven in de IT-sector, zakelijke dienstverlening alsook door de nijverheid en energiesector aan het VK verstrekt. Deze exporteurs zijn de laatste in de waardeketen, maar zijn doorgaans niet als enige betrokken in het productieproces. Ook toeleverende bedrijfstakken of ondersteunende sectoren dragen hun steentje bij. In dit hoofdstuk wordt de volledige productieketen beschouwd, die voorafgaat aan de export naar het Verenigd Koninkrijk. Door rekening te houden met de verwevenheid en afhankelijkheden tussen de verschillende Nederlandse bedrijfstakken die betrokken zijn bij de export kunnen we een zo scherp mogelijk beeld schetsen van de verbondenheid met het Verenigd Koninkrijk. Dit doen we aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat verdient Nederland aan de export en specifiek aan de directe export naar het Verenigd Koninkrijk?
  - a. Type export: Hoe is de verhouding exportverdiensten aan eigen makelij, wederuitvoer en export van diensten?
  - b. Ontwikkeling: Hoe ontwikkelde de toegevoegde waarde van de export naar het VK zich over de tijd?
  - c. Samenstelling: Hoe verhouden de exportverdiensten aan het VK zich tot de exportverdiensten aan andere handelspartners?
2. Hoe is de toegevoegde waarde van de export naar het VK opgebouwd?
  - a. Bedrijfstak: Welke bedrijfstakken verdienen het meest aan de export naar het VK?
  - b. Type export: Komen die verdiensten dankzij export van eigen makelij, wederuitvoer of dienstenexport?
  - c. Activiteit: Zien we dat sommige bedrijfstakken vooral direct en andere juist indirect – als toeleverancier voor andere bedrijfstakken – aan deze export verdienen?
3. Hoeveel werkgelegenheid in Nederland hangt samen met de directe export naar het Verenigd Koninkrijk?
  - a. Ontwikkeling: neemt de werkgelegenheid door export naar het VK toe?
  - b. Bedrijfstak: In welke bedrijfstakken zijn de meeste banen (vte) dankzij export naar het VK?

Bovenstaande onderzoeksvragen hebben betrekking op de directe, rechtstreekse export van goederen en diensten naar het VK. Nederland exporteert ook goederen

en diensten naar andere landen, die daar verder verwerkt kunnen worden en alsnog naar het VK worden geëxporteerd. Ook op deze manier verdient Nederland dan aan de export naar het VK. In dit hoofdstuk wordt een indicatie gegeven van de omvang van deze stroom.

De opbouw van dit hoofdstuk ziet er als volgt uit. Paragraaf 4.2 beschrijft de gebruikte data en methode. In paragraaf 4.3 wordt onderzoeksvraag 1 uitgewerkt, evenals de subvragen. In paragraaf 4.4 wordt de toegevoegde waarde van de export naar het VK verder opgesplitst naar bedrijfstak en wordt duidelijk hoe de toegevoegde waarde van de export naar het VK is opgebouwd (onderzoeksvraag 2). De omvang van de werkgelegenheid die samenhangt met de export naar het Verenigd Koninkrijk staat centraal in paragraaf 4.5. Ook hier wordt een verdere uitsplitsing gemaakt naar bedrijfstak en compositie. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

4.2 Data en methoden

In dit hoofdstuk staat het belang van de export naar het Verenigd Koninkrijk voor de Nederlandse economie centraal. Dit belang kwantificeren we door de toegevoegde waarde van de export naar het Verenigd Koninkrijk te expliceren en af te zetten tegen de totale Nederlandse exportverdiensten. De impact op, en gevolgen van een Brexit voor de Nederlandse economie – bijvoorbeeld door een afname van de export naar het Verenigd Koninkrijk – is nog onduidelijk. Niet alleen omdat veel onderzoeksgegevens en statistieken nog niet beschikbaar zijn voor het verslagjaar 2016 – het jaar van het referendum – maar ook omdat nog niet duidelijk is hoe de relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en de Europese Unie er de komende jaren uit gaat zien.

Het belang van de export voor de Nederlandse economie kan gekwantificeerd worden met behulp van input-outputanalyse en geaggregeerde macro-cijfers van Nationale Rekeningen. Met input-outputanalyse worden o.a. de uitgaven aan primaire inputs en productiefactoren, zoals de kosten van goederen en diensten die niet in Nederland zijn geproduceerd (import), en de productiefactoren (arbeid, kapitaal, ondernemerschap) toegerekend aan de finale bestedingen (consumptie, export, overheid). Hiermee worden intermediaire leveringen tussen bedrijfstakken in beeld gebracht waardoor afhankelijkheden in waardeketens zichtbaar gemaakt kunnen worden; van welke toeleverende sectoren is een bepaalde bedrijfstak afhankelijk voor zijn productie? Hoeveel extra inputs en productiefactoren zijn er

nodig – in de eigen bedrijfstak alsook bij toeleveranciers – als de productie van bedrijfstak x met 1 euro toeneemt? Als een bakker één extra brood wil verkopen, dan heeft hij meer ingrediënten zoals meel, melk, gist en water nodig. Dan moet bijvoorbeeld de landbouwsector meer produceren om aan de toegenomen vraag van de bakker te voldoen. Een input-outputtabel biedt overzicht van de afzetstructuur van alle economische sectoren in Nederland, onderverdeeld naar intermediair verbruik en finale afzet (Miller en Blair, 1985). De tabel bevat tevens informatie over het gebruik van invoer, de toegevoegde waarde en de afzet die gecreëerd wordt per bedrijfstak. Met behulp van de Leontief inverse is het mogelijk om te bepalen hoeveel elke bedrijfstak moet produceren om aan de finale vraag (van consument, overheid, export) te voldoen alsook aan de vraag naar tussenproducten door andere bedrijfstakken, gegeven een bepaalde finale vraag. Zie bijvoorbeeld Miller en Blair (1985) voor meer achtergronden over input-output analyse en de toepassingen hiervan. De input-outputanalyse is als methode algemeen aanvaard in wetenschappelijke kringen (Lemmers, 2015a; Eurostat, 2015).

Met behulp van zo'n input-output tabel is het mogelijk te berekenen hoeveel toegevoegde waarde er gegenereerd wordt in iedere bedrijfstak dankzij intermediaire leveringen en finale afzet. Tot de finale afzet (van Nederland) behoort ook afzet aan consumenten in het buitenland, ofwel export.¹⁾ Centraal in deze editie van de Internationaliseringsmonitor staat de export naar het Verenigd Koninkrijk. Met behulp van input-output analyse kunnen we onderzoeken hoeveel toegevoegde waarde er gegenereerd wordt om aan de vraag uit het Verenigd Koninkrijk te voldoen, zowel door directe productie als indirect bij toeleverende bedrijfstakken (en bij toeleveranciers van toeleveranciers, etc., etc.). Analooq aan deze methode is het ook mogelijk een inschatting te maken van de werkgelegenheid die met de productie van deze export gemoeid is.

De bruto-exportcijfers in dit hoofdstuk wijken af van de cijfers zoals gepresenteerd in de voorgaande hoofdstukken. De reden hiervoor is dat de focus van de bronstatistiek Internationale Handel in Goederen anders is dan die van Nationale Rekeningen. In de bronstatistiek internationale handel in goederen staat de grensoverschrijding van de goederen centraal; alleen als de goederen fysiek in Nederland geweest zijn, telt dit mee als in- en/of uitvoer. In de Nationale Rekeningen – en daarmee in dit hoofdstuk – staat economisch eigendom van de goederen centraal. Export omvat hier het leveren van goederen door ingezetenen

¹⁾ Ongeacht of deze export bestemd is voor de Britse consument of door de Britse industrie wordt verbruikt of verder verwerkt tot een ander product en naar een ander land wordt geëxporteerd.

vanuit het economisch gebied van Nederland aan het buitenland, ook al zijn de goederen nooit in Nederland geweest, noch de grens over gegaan.

Voortbouwend op eerdere publicaties over de verdiensten aan het VK (CBS, 2016d; CBS, 2015b) wordt in dit hoofdstuk behalve de *directe* toegevoegde waarde van de export naar het VK ook een indicatie geven van de *indirecte* exportverdiensten. Als Nederland bijvoorbeeld aardgas naar België exporteert, waar een Belgische transportmiddelenfabriek op kan draaien zodat er auto's naar het VK geëxporteerd kunnen worden, dan verdient Nederland ook indirect aan de export naar het VK. Om deze indirecte verdiensten te kunnen kwantificeren, zijn gegevens van de World-Input-Output-Database (WIOD; Timmer, 2012) gebruikt. De tekst box na paragraaf 4.4 illustreert hoeveel Nederland aan de *indirecte* export naar het VK verdient, bovenop de *directe* exportverdiensten.

4.3 Wat verdient Nederland aan de export?

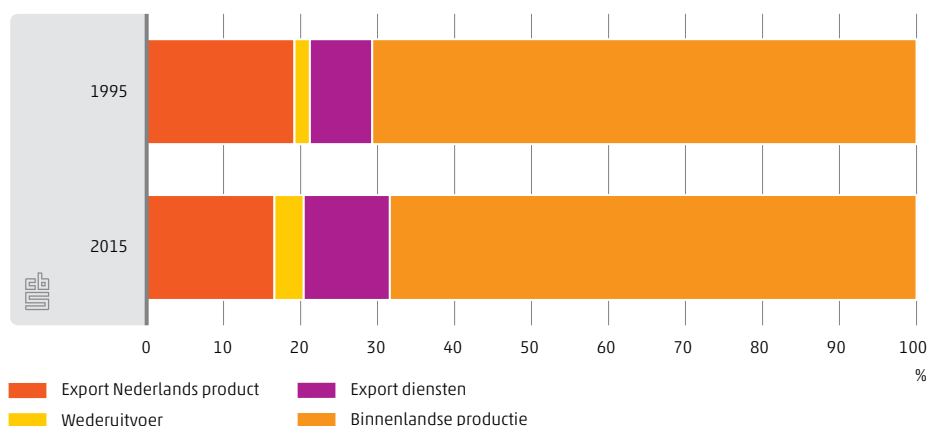
Totale exportverdiensten

Nederland exporteerde in 2015 voor circa 561 miljard aan goederen en diensten naar het buitenland (CBS, 2016i). Hiervan bleef circa 214 miljard euro in de vorm van toegevoegde waarde achter in de Nederlandse economie. Dit staat gelijk aan circa 32 procent van het bbp (zie grafiek 4.3.1). Dit aandeel is in de afgelopen 20 jaar licht gestegen; in 1995 werd 29 procent van het bbp verdiend dankzij de export. Nederland is in 20 jaar qua welvaart wat afhankelijker geworden van de export. Deze toename (van de toegevoegde waarde) zit met name in wat Nederland verdient aan de dienstenexport en aan de wederuitvoer. Gemiddeld verdient Nederland per euro wederuitvoer 11 cent, aan een euro export van Nederlandse makelij en diensten verdient Nederland 57 cent. Wat Nederland verdient aan een euro export van eigen makelij is minder dan 20 jaar geleden, mede doordat er meer gebruik gemaakt wordt van uit het buitenland geïmporteerde grondstoffen en halffabricaten.

De verdere 'verdiensting' van de economie komt duidelijk in het Nederlandse exportpakket tot uiting (Lemmers, 2015b). De positie van Nederland in wereldwijde productieprocessen schuift geleidelijk steeds verder op van goederenproducent naar dienstverlener. In 1995 bestond nog bijna 80 procent

van de Nederlandse export uit goederen; in 2015 was dit aandeel 76 procent, ten faveure van dienstenexport. Het verlenen van een (niet-tastbare) dienst is vaak arbeidsintensiever dan het produceren van een (tastbaar) product. Daarbij kan bij de productie van een goed geïmporteerde halffabricaten en grondstoffen gebruikt worden, waardoor een deel van de toegevoegde waarde weglekt naar het buitenland. In de dienstverlening is het 'product' vaak minder deelbaar of op te knippen en zodoende blijft de toegevoegde waarde die er mee wordt gecreëerd in een beperkt aantal handen.

4.3.1 Opbouw bbp, 1995–2015

Verdiensten aan export naar het VK

Tabel 4.3.2 toont de samenstelling van het Nederlandse exportpakket en specifiek de export naar het Verenigd Koninkrijk. Nederland exporteerde in 2015 voor ruim 52 miljard euro aan goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk. In 2010 was dat 39 miljard. In beide jaren komt dat neer op circa 9 procent van de export die naar onze burens aan de andere kant van de Noordzee gaat. Ruim driekwart van deze export bestaat uit goederen, en een klein kwart uit dienstenexport. Smartphones, medicijnen, computers, benzine, diesel en andere geraffineerde aardolieproducten behoren tot de belangrijkste exportproducten naar het Verenigd Koninkrijk (zie hoofdstuk 2 voor meer detailinformatie over het handelspakket).

De verhouding tussen goederen- en dienstenexport naar het Verenigd Koninkrijk is in de afgelopen jaren vrij constant gebleven. Wat wel duidelijk veranderd is, is een verschuiving van (relatief) minder export van in Nederland geproduceerde goederen naar (absoluut én relatief) meer wederuitvoer. De wederuitvoer naar

het Verenigd Koninkrijk groeide tussen 2010 en 2015 met bijna 8 miljard naar 23 miljard euro, wat neerkomt op bijna 60 procent van de goederenexport. Denk dan bijvoorbeeld aan kleding uit Turkije, die via een Nederlandse tussenhandelaar naar het Verenigd Koninkrijk gaat. Eerder ingevoerde goederen die vrijwel onbewerkt naar het Verenigd Koninkrijk worden geëxporteerd en waar Nederland relatief weinig aan verdient per euro, maar waar we vanwege de omvang van de wederuitvoer in totaal toch flink aan verdienen.

4.3.2 Bruto exportwaarde Nederlandse export, totaal en met bestemming VK (2010-2015)

	Totale export		Export naar VK	
	2010	2015	2010	2015
	Mld euro			
Bruto export	458	561	39	52
waarvan				
export goederen	360	427	30	40
waarvan				
export Nederlandse makelij	172	198	15	17
wederuitvoer	189	230	15	23
export diensten	97	134	9	13

Ondanks dat de wederuitvoer naar het VK sterker groeide en Nederland aan wederuitvoer minder overhoudt dan aan export van eigen makelij, nam de totale verdiensten aan de export naar het Verenigd Koninkrijk toch toe. Dit laat tabel 4.3.3 zien. Nederland verdiende in 2015 circa 214 miljard aan de export van goederen en diensten. Bijna 10 procent hiervan – afgerond 21 miljard – is dankzij de export naar het Verenigd Koninkrijk. In 2010 was dit nog 17 miljard, wat neerkomt op ruim 9 procent van de totale verdiensten. De Britse vraag naar Nederlandse producten en diensten vormt dus een niet te verwaarlozen en stabiele bron van inkomsten.

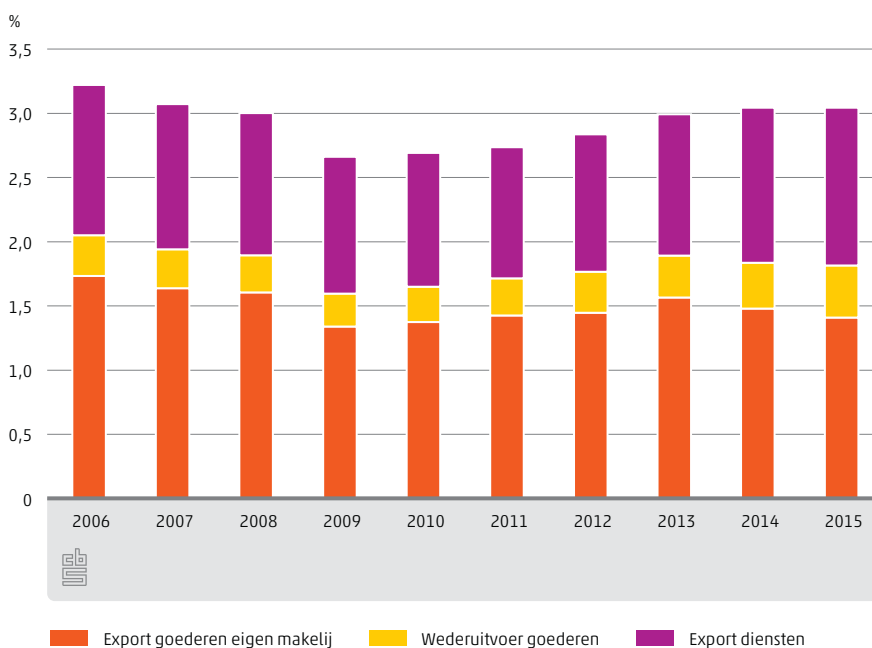
21 000 000 000

verdiende Nederland in 2015 aan de export
naar het Verenigd Koninkrijk

4.3.3 Toegevoegde waarde van de export, totaal en met bestemming VK (2010-2015)

	Totale export		Export naar VK	
	2010	2015	2010	2015
	Mld euro			
Toegevoegde waarde export	182	214	17	21
waarvan				
export goederen	121	138	10	12
waarvan				
export Nederlandse makelij	101	113	9	10
wederuitvoer	21	26	2	3
export diensten	60	76	7	8

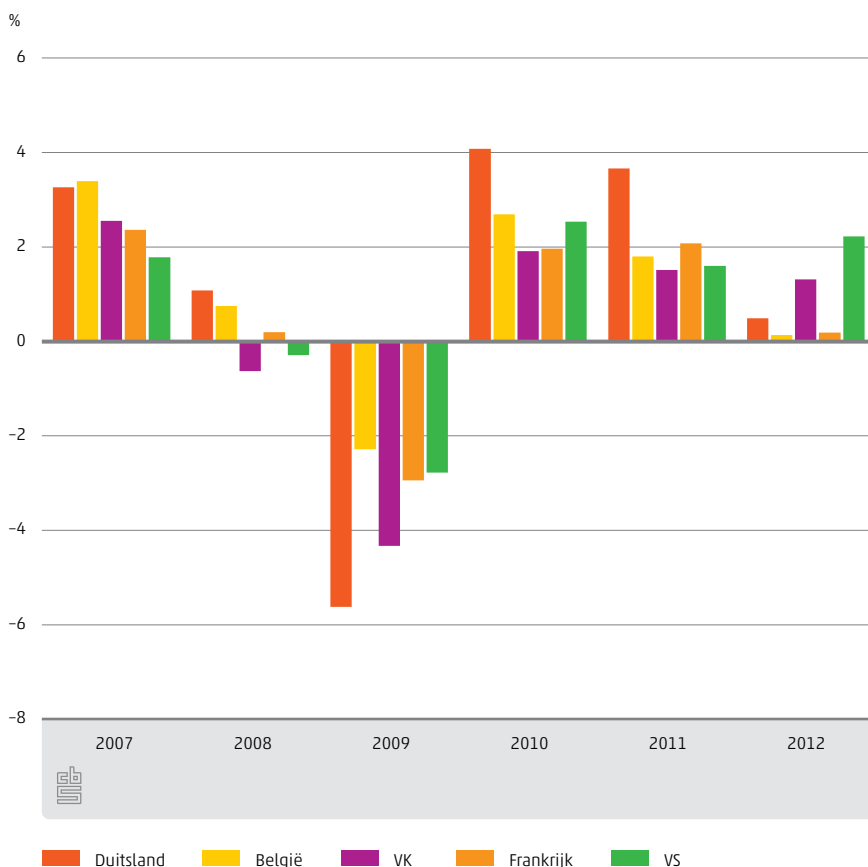
4.3.4 Aandeel exportverdiensten aan VK ten opzichte van het bbp

Het CBS meldde al eerder dat de export van goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk in 2015 goed was voor 3 procent van het bbp (CBS, 2016d). Hiermee is het Verenigd Koninkrijk – qua exportverdiensten – de tweede belangrijkste exportpartner voor Nederland, ná Duitsland maar vóór België. Nederland exporteert relatief veel diensten naar het Verenigd Koninkrijk, waardoor de toegevoegde waarde die met deze export wordt gecreëerd groter is dan in het geval van België. Grafiek 4.3.4 laat het belang van het VK voor het Nederlandse

bbp over de afgelopen tien jaar zien. In 2006 was dit aandeel nog 3,2 procent om in 2009 – het hoogtepunt van de wereldwijde kredietcrisis – op het laagste punt van 2,7 procent uit te komen. In de jaren daarna kruipt het aandeel weer richting 3 procent. De totale Nederlandse export en derhalve de exportverdiensde daalde flink in 2009, maar niet voor elke exportstroom. Zo namen de verdiensten aan de export naar bijvoorbeeld China en Zwitserland in 2009 nog flink toe. Dit is wellicht te verklaren door het feit dat de economische crisis de EU relatief hard trof vergeleken met landen als de VS en China (Van den Berg & Jaarsma, 2016). Ook draaide de Britse economie in de crisisperiode relatief moeizaam vergeleken met andere EU-landen (zie grafiek 4.3.5). Dit heeft tot gevolg dat het aandeel in de totale toegevoegde waarde van de export van bestemmingen in de EU, en het VK in het bijzonder, in die jaren terugliep ten opzichte van exportbestemmingen buiten de EU.

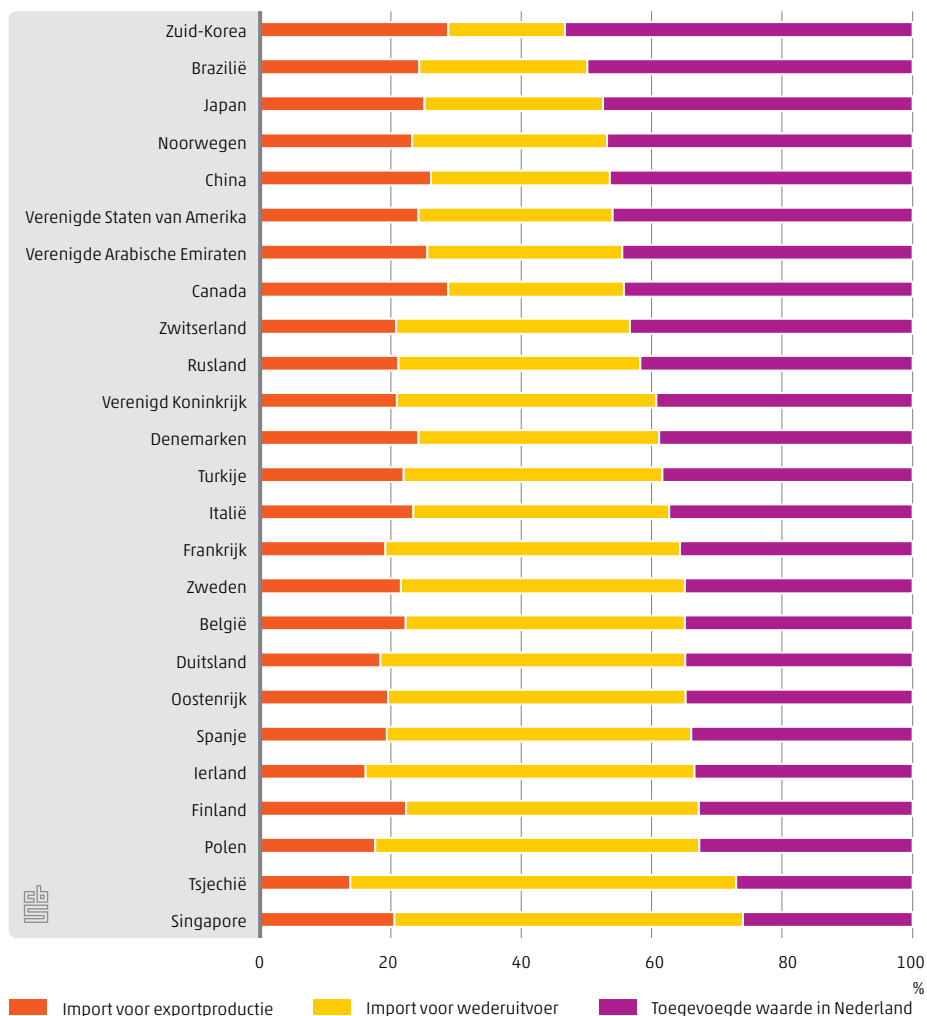
4.3.5 Bbp-groei belangrijke handelspartners, 2007–2012

Landenvergelijking

Wat Nederland verdient aan de export naar een partnerland wordt enerzijds bepaald door het volume van de export ('massa is kassa') en anderzijds door de samenstelling van de export. Nederland verdient relatief meer aan producten die voornamelijk in Nederlands beheer worden gemaakt én aan de export van diensten; aan wederuitvoer verdienen we relatief weinig. Voorbeelden van producten waar Nederland veel aan verdient zijn machines en machineonderdelen, aardgas en hoogwaardige kunststoffen (CBS, 2017b).

4.3.6 Samenstelling van één euro export naar top-25 exportpartners, 2015

Nederland verdient het meest aan de export van goederen en diensten naar Duitsland (CBS, 2016i; 2016j). In 2015 ging het om ruim 42 miljard die in de Nederlandse economie achterblijft. Daarna volgen het Verenigd Koninkrijk en België, waar Nederland respectievelijk 20,5 miljard en 17,9 miljard aan verdiend. Daarmee hield Nederland per euro export in 2015 *gemiddeld* 38 cent over. Aan de export naar het Verenigd Koninkrijk verdiende Nederland een fractie meer, namelijk 39 cent. Grafiek 4.3.6 laat zien hoeveel toegevoegde waarde er van één euro export in de Nederlandse economie achterblijft, gerangschikt voor onze top-25 exportpartners. Hieruit blijkt dat export naar Zuid-Korea het meest oplevert per euro export. Meer dan de helft van de verdiensten aan export naar het Aziatische land blijft achter in de Nederlandse economie. Ook de export naar Brazilië, Japan, Noorwegen en China levert per euro relatief veel toegevoegde waarde op. Onderaan de ranglijst staan landen als Singapore, Tsjechië en Polen. Hier speelt het grote aandeel wederuitvoer een rol in.

4.4 Samenstelling verdiensten

De vorige paragraaf liet zien hoeveel toegevoegde waarde er in de Nederlandse economie wordt gecreëerd dankzij de Britse vraag naar Nederlandse goederen en diensten. In de volgende paragraaf wordt onderzocht welke bedrijfstakken een belangrijke rol spelen in het creëren van deze toegevoegde waarde.

Exportverdiensten per bedrijfstak

Tabel 4.4.1 laat zien welke bedrijfstakken hierbij betrokken zijn. Omdat veel goederen Nederland via de groothandel binnenkomen én verlaten, is het niet verrassend dat de groothandel hoog op dit lijstje van best verdienende bedrijfstakken staat. Ongeveer een zesde van de totale exportverdiensten – 3,4 miljard – aan het Verenigd Koninkrijk wordt verdiend door de groothandel en handelsbemiddeling. Omdat de groothandel zelf geen goederen produceert, zijn deze verdiensten voor het grootste gedeelte 'indirect', ofwel als vergoeding voor de dienstverlening (opslag, ver- of herpakken) alsook de marges en winst die gemaakt wordt op de export. De toegevoegde waarde die gecreëerd wordt bij het produceren van het goed dat door de groothandel geëxporteerd wordt, wordt toegekend aan de producerende bedrijfstak. In het voorbeeld van een tuinder die paprika's kweekt en deze aan een groothandel verkoopt in plaats van zelf naar Duitsland te exporteren, wordt de toegevoegde waarde die verdiend

wordt met het produceren van de paprika aan de boer toegekend en alleen de groothandelsmarges aan de groothandelaar. Opvallend is dat bijna de helft van wat de groothandel verdient aan de export naar het VK bestaat uit verdiensten op wederuitvoer: in 2015 ruim 1,5 miljard. Daarmee is de groothandel de sector die het meest verdient aan de wederuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk.

Drie van de vijf bedrijfstakken die de meeste toegevoegde waarde genereren met export naar het Verenigd Koninkrijk zijn dienstverlenende of aan de handel gerelateerde bedrijfstakken. Vervoerders over land staan met bijna 1,1 miljard exportverdiensten aan het VK op een tweede plek. Dat komt neer op bijna 14 procent van hun totale exportverdiensten; daarmee zijn vervoerders over land meer dan gemiddeld afhankelijk van de export naar het Verenigd Koninkrijk. Het meest verdienen de vervoerders aan de dienstenexport naar het Verenigd Koninkrijk. Denk hierbij aan een Nederlandse vrachtkrachtvervoerder die in opdracht van een Brits bedrijf goederen naar het Verenigd Koninkrijk (of een ander land) brengt. Ook verdienen ze aan de uitvoer van in Nederland geproduceerde goederen. Dit zijn grotendeels indirecte exportverdiensten: denk hierbij aan een Nederlandse vrachtkrachtvervoerder die in opdracht van een Nederlands bedrijf goederen naar het Verenigd Koninkrijk vervoert.

Bedrijven actief in de winning van aardolie en aardgas verdienen in 2015 ruim een miljard aan de export van goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk. Circa 60 procent van deze verdiensten komt dankzij de export van goederen, zoals aardolieproducten of aardgas. Bijna 40 procent is dankzij diensten die aan het Verenigd Koninkrijk worden geleverd. Dit zijn bijvoorbeeld diensten op het gebied van de olie- of gaswinning (boorplatformen) op zee of export per pijpleiding. Slechts een klein deel wordt verdiend dankzij de wederuitvoer. Een aantal grote multinationals is dominant in deze bedrijfstak en zijn daarmee hoofdrolspeler in deze handel met het Verenigd Koninkrijk.

Holdings en managementadviesbureaus verdienen ook ruim een miljard aan de export naar het Verenigd Koninkrijk. Hier ligt het zwaartepunt bij de export van diensten. De sector landbouw besluit de top vijf van bedrijfstakken die het meest verdienen aan de export naar het Verenigd Koninkrijk. Circa 975 miljoen euro, ofwel ruim 11 procent van de totale exportverdiensten van de landbouw is te danken aan de vraag uit het Verenigd Koninkrijk. Hier betreft het voornamelijk goederenexport van eigen makelij, waar deze bedrijfstak veruit het meest aan verdient.

4.4.1 Top-20 bedrijfstakken die het meest verdienen aan de export van goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk, per bedrijfstak (2015)

	Toegevoegde waarde export	waarvan			Aandeel VK in totale toegevoegde waarde export van bedrijfstak
		uitvoer eigen makelij	wederuitvoer	diensten	
	Mln euro				%
Totaal	20 595	9 527	2 758	8 310	9,7
Groothandel en handelsbemiddeling	3 406	1 370	1 558	478	9,0
Vervoer over land	1 089	210	146	733	13,7
Winning van aardolie en aardgas	1 055	636	8	411	10,7
Holdings en managementadviesbureaus	1 052	301	116	635	9,1
Landbouw	975	928	7	40	11,2
Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling	826	387	84	355	9,7
Voedingsmiddelenindustrie	799	741	12	46	10,2
IT-dienstverlening	762	140	53	569	9,5
Opslag, dienstverlening voor vervoer	745	175	97	473	9,6
Bankwezen	722	215	50	457	10,6
Chemische industrie	682	624	11	46	7,6
Architecten-, ingenieursbureaus e.d.	433	63	20	350	16,1
Elektrotechnische industrie	397	356	13	29	12,3
Juridische diensten en administratie	369	124	46	198	9,9
Machine-industrie	356	312	14	31	5,3
Vervoer over water	350	23	19	307	12,4
Verhuur en handel van onroerend goed	334	112	45	177	9,5
Telecommunicatie	333	40	16	277	18,4
Autohandel en -reparatie	284	106	89	88	10,4
Energiebedrijven	278	221	8	49	13,2

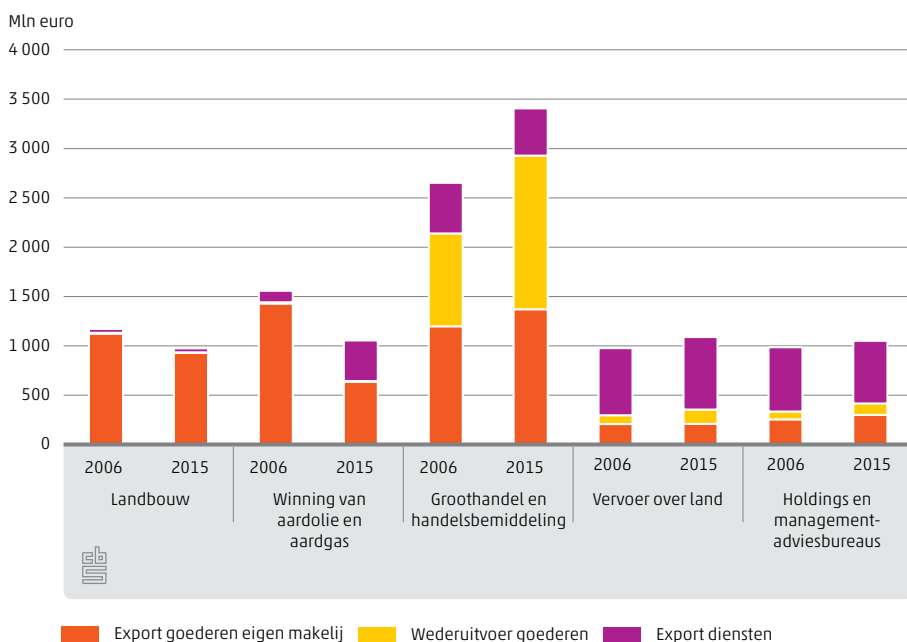

11 procent exportverdiensten landbouw
dankzij export naar het Verenigd Koninkrijk

Logischerwijs staan er relatief veel dienstverlenende en ondersteunende bedrijfstakken in de top-20 best verdienende bedrijfstakken. Het bankwezen, uitzendbureaus en de IT-dienstverlening zijn bij uitstek bedrijfstakken die 'zaken doen' mogelijk maken bijvoorbeeld door het bemiddelen van personeel of beschikbaar stellen van kapitaal of kennis. Architecten- en ingenieursbureaus

blijken opvallend afhankelijk van het Verenigd Koninkrijk te zijn wat betreft hun exportinkomsten. Circa 16 procent van hun exportverdiensten – 433 miljoen – komt tot stand dankzij export naar het Verenigd Koninkrijk, die voornamelijk uit diensten bestaat. Ook de sector telecommunicatie is qua exportverdiensten flink verbonden met het Verenigd Koninkrijk. Hoofdstuk 3 laat zien dat vervoer, informatie en communicatie de bedrijfstak met meeste dienstenexport naar VK is. Bijna een vijfde van hun exportverdiensten dankt deze sector aan de export naar het VK; het merendeel door export van hun eigen diensten.

4.4.2 Samenstelling toegevoegde waarde export naar VK, 2006–2015

Grafiek 4.4.2 laat de ontwikkeling van de exportverdiensten aan het VK voor de top-vijf meest verdienende bedrijfstakken zien. De Nederlandse landbouwsector is in de afgelopen tien jaar minder aan het VK gaan verdienen. In 2006 was het nog ruim 1,1 miljard, in 2015 minder dan een miljard. Ruim 90 procent hiervan wordt gecreëerd door in Nederland geproduceerde goederen. Bedrijven actief in de winning van aardolie en aardgas zien hun toegevoegde waarde die samenhangt met export naar het VK sterk fluctueren in de afgelopen tien jaar, waarbij er in 2015 minder aan de export naar het VK werd verdiend dan in 2006. Dit hangt mogelijk samen met de grote schommelingen in de prijs van ruwe aardolie en andere brandstoffen alsook met het verder dichtdraaien van de gaskraan in Groningen (CBS, 2016k). Meer opvallend zien we in deze bedrijfstak een

duidelijke verschuiving naar meer (verdiensten aan) dienstenexport. In 2006 was ruim 90 procent van de exportverdiensten in deze sector te relateren aan de export van in Nederland geproduceerde delfstoffen; in 2015 was dit nog 60 procent. Deze bedrijfstak is dus in toenemende mate gaan verdienen aan de export van diensten gerelateerd aan delfstoffenwinning en steeds minder aan de export van in Nederland geproduceerde goederen.

Bedrijven in de groothandel en handelsbemiddeling zijn in de afgelopen jaren flink meer gaan verdienen aan de export naar het Verenigd Koninkrijk. Met een toename van 754 miljoen is de groothandel ook de sector waar de verdiensten aan het VK het meest is toegenomen. Tabel 4.3.3 liet al zien dat de wederuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk toegenomen is in de afgelopen jaren. Met name de groothandel en handelsbemiddeling spint hier garen bij.

Bedrijven actief in vervoer over land en holdings en managementadviesbureaus verdienen respectievelijk circa één miljard aan de export naar het Verenigd Koninkrijk. Het grootste gedeelte hiervan is in beide bedrijfstakken dankzij de export van diensten.

Indirecte verdiensten aan export naar het VK

In de hoofdtekst van dit hoofdstuk is gesproken over de verdiensten van de Nederlandse export naar het Verenigd Koninkrijk voor de Nederlandse economie. Deze benadering heeft als uitgangspunt de directe export, ongeacht of de geëxporteerde goederen en diensten ook daadwerkelijk in het Verenigd Koninkrijk worden geconsumeerd. Een deel van de Nederlandse export zal echter als intermediaire input verbruikt worden in het VK en zo onderdeel worden van de Britse export.

Tegelijkertijd verdienen Nederlandse bedrijven indirect aan het Verenigd Koninkrijk als Nederlandse export naar andere landen daar wordt verwerkt in producten die uiteindelijk naar het Verenigd Koninkrijk worden geëxporteed en daar worden geconsumeerd. Er zijn aanvullende data nodig om deze indirecte afhankelijkheden in kaart te brengen, waarbij de vraag dus is wat Nederland verdient aan de finale consumptie in het Verenigd Koninkrijk (in plaats van wat Nederland verdient aan de direct export naar het VK). We moeten immers ook weten hoe groot de export van andere landen naar het VK is en hoeveel import uit Nederland nodig was om dat mogelijk te maken. Daartoe maken we gebruik van een multiregionale input-outputtabel (MRIO). Voor deze analyse hebben we als startpunt de veelgebruikte World-Input-Output-Database (WIOD; Timmer, 2012) genomen, waarin deze directe en indirecte afhankelijkheden tussen landen en bedrijfstakken in kaart zijn gebracht.

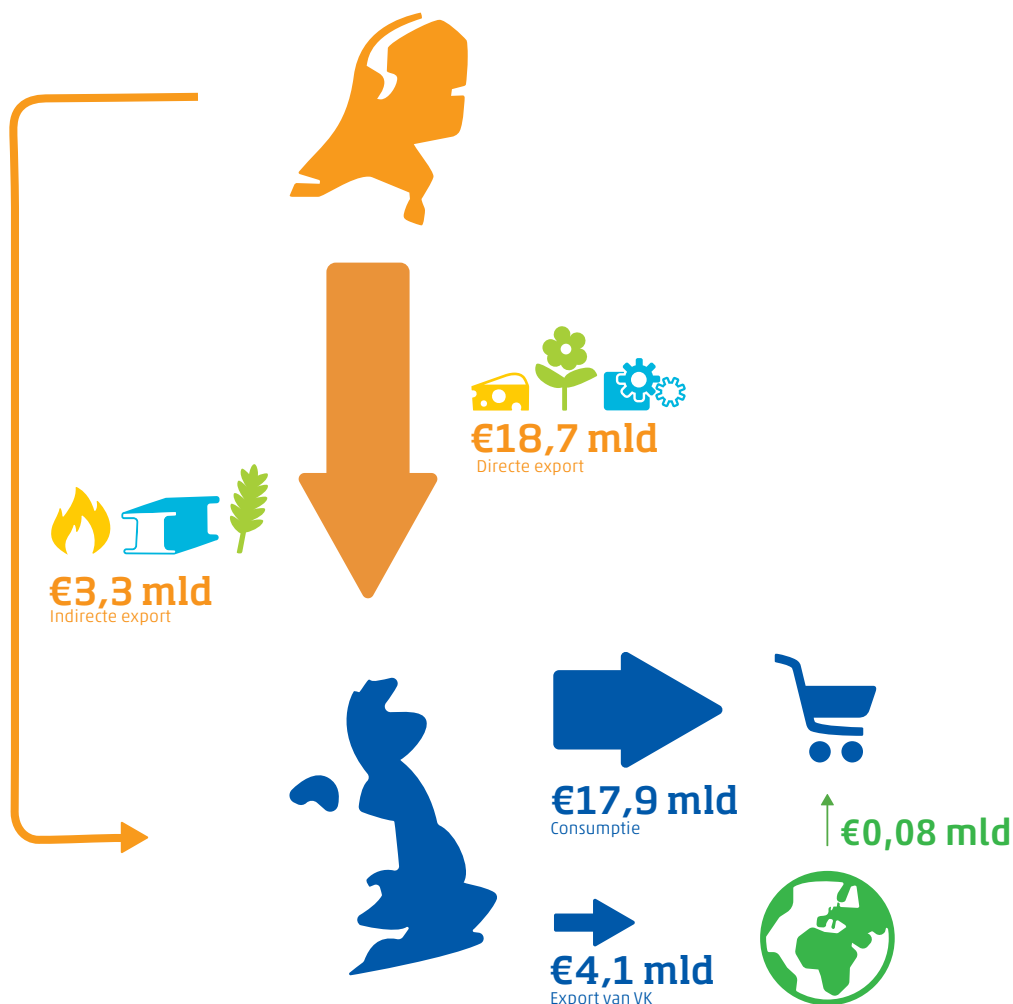
Bij het samenstellen van een MRIO is het onvermijdelijk dat de aansluiting met de Nationale Rekeningen van individuele landen wordt losgelaten, omdat de gegevens van alle landen onderling op elkaar aangesloten moeten worden. Om analyses te kunnen doen op MRIO-tabellen die wel consistent zijn met de Nederlandse Nationale Rekeningen heeft CBS een methode ontwikkeld waarbij de Nederlandse gegevens worden 'vastgezet' waarna de gegevens van de andere (40) landen daarop worden aangepast.¹⁾ In Edens et. al (2015) wordt dit proces uitgelegd en toegepast op het berekenen van *carbon footprints*. Op het moment van schrijven hadden de meest actuele en consistent gemaakte MRIO-tabellen betrekking op het jaar 2009, de berekeningen die hierop gedaan zijn verschillen qua methode niet wezenlijk van de berekeningen zoals in de hoofdttekst uiteengezet.

De resultaten van de analyse van de consistent gemaakte MRIO-tabellen zijn grafisch getoond in de infographic. De dikke oranje pijl van Nederland naar het VK laat zien wat Nederland verdient aan de direct export van goederen en diensten naar het VK. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld kaas, bloemen of machines die Nederland naar het VK exporteert. Nederland verdient ook aan export die via één of meerdere tussenstops naar het VK gaat. In de infographic wordt dit weergegeven met de dunne oranje pijl die vanuit Nederland met een omweg naar het VK loopt. Een voorbeeld hiervan is Nederlands aardgas dat naar Duitsland wordt geëxporteerd, gebruikt wordt in de productie van Duitse auto's die naar het VK worden geëxporteerd. Een ander voorbeeld is veevoeder. Stel dat Nederlandse bedrijven veevoeder uit Brazilië importeren, hier verwerken, en naar Duitsland exporteren. In Duitsland krijgt het vee dit voeder te eten, waarna bijvoorbeeld het vlees van deze dieren naar het VK wordt geëxporteerd. In dat geval maakt Nederland (en Brazilië evenzeer!) deel uit van de waardeketen en verdient Nederland indirect ook aan de Duitse export van vlees naar het VK.

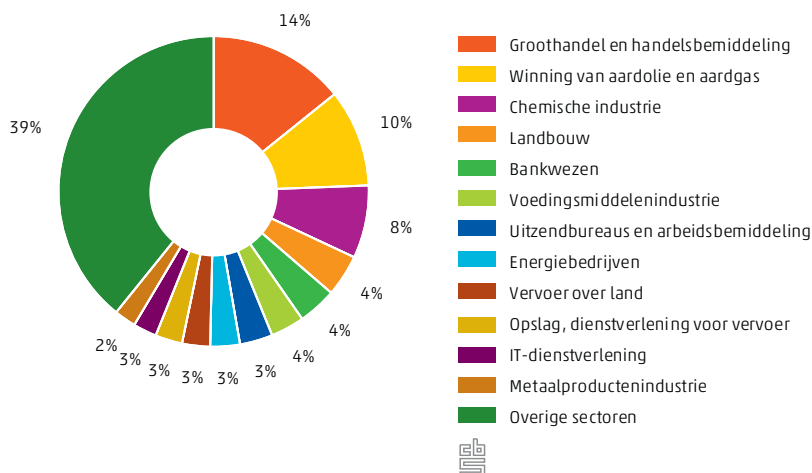
In 2009 verdiende Nederland ongeveer 3,3 miljard euro aan deze indirecte export naar het VK. In dat jaar kwam dat neer op 15 procent van de totale export-verdiensten van Nederland aan het VK van 22 miljard euro.²⁾ Wat vervolgens met de directe en indirecte export van Nederland naar het VK gebeurt, wordt geïllustreerd door de blauwe pijlen. De goederen en diensten die in het VK terecht komen worden grotendeels (17,9 miljard) zelf geconsumeerd door de Britten. Dit is weergegeven met het 'winkelwagentje'. Een klein deel wordt verbruikt in de productie voor de eigen export of geheel naar andere landen geëxporteerd (4,1 miljard). Dat laat de dunne blauwe pijl zien. Een heel klein deel van deze Britse export (76 miljoen euro), waar een Nederlandse bijdrage in is verwerkt, wordt opnieuw ingevoerd in het VK en uiteindelijk daar geconsumeerd. Dit is weergegeven met de groene pijl uiterst rechts in de infographic.

Grafiek T2 laat zien welke bedrijfstakken relatief het meest aan de indirecte export naar het VK verdienen. Ook wat betreft de indirecte export naar het VK zijn het bedrijven in de groothandel en handelsbemiddeling die er het meeste garen bij spinnen. Van de opbrengst aan de indirecte export naar het VK werd 14 procent verdiend door de Nederlandse groothandel en handelsbemiddeling. Een aantal industrieën zoals de chemische, metaal- en voedingsmiddelenindustrie staat ook hoog op het ranglijstje. Dit zijn bedrijfstakken die naast eindproducten ook intermediaire producten fabriceren die als input dienen voor andere productieprocessen. Ook het bankwezen en uitzendbureaus zien we relatief veel verdienen aan de indirecte export naar het VK.

Hoe verdient Nederland aan de export van de goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk?

Grafiek T2 Aandeel bedrijfstakken in de indirecte exportverdiensten aan het VK, 2009

- ¹⁾ We noemen deze methode SNAC'en, waarbij SNAC staat voor *Single-country National Accounts Consistent*.
²⁾ Vanwege databeperkingen is het op dit moment niet mogelijk om te berekenen hoe dit aandeel zich ontwikkeld heeft over de tijd.

4.5 Werkgelegenheid in Nederland dankzij export naar het VK

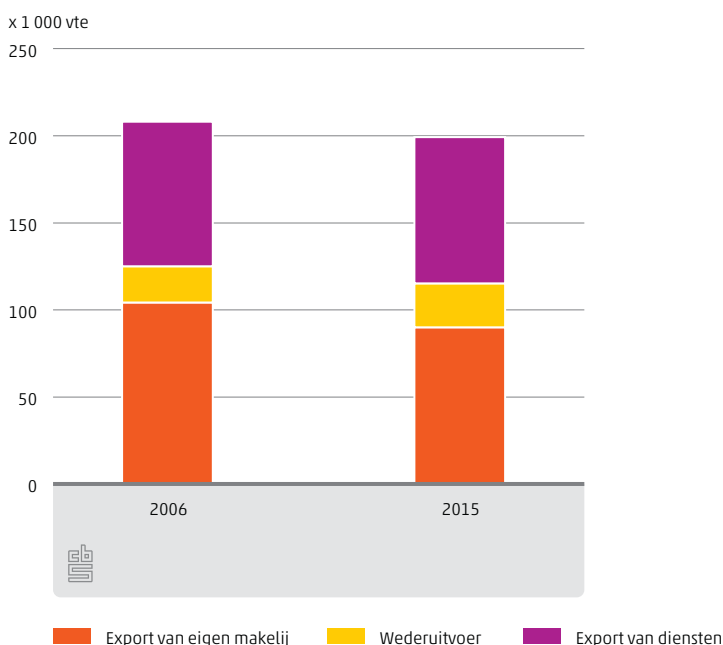
Export levert niet alleen toegevoegde waarde en welvaart op, maar ook werkgelegenheid. In 2015 ging het om ruim 2 miljoen voltijdswaarden, ofwel bijna 30 procent van het Nederlandse arbeidsvolume dat aan de slag is dankzij de export van goederen en diensten. Van deze 2 miljoen vte is bijna tien procent aan het werk dankzij de export van goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk. Dan gaat het om bijna 200 duizend arbeidsjaren in 2015. In de afgelopen jaren is het aantal mensen dat werkzaam is dankzij de export naar het Verenigd Koninkrijk iets afgenomen. In 2006 ging het nog om 208 duizend arbeidsjaren die te danken waren aan de export naar het VK; 11 procent van het arbeidsvolume.

De meeste mensen met een baan dankzij de export naar het Verenigd Koninkrijk zijn werkzaam doordat we producten van eigen makelij naar het Verenigd Koninkrijk exporteren. Dit aantal is vergeleken met tien jaar geleden afgenomen: in 2006

ging het nog om ruim 104 duizend vte, in 2015 waren dit nog 90 duizend vte. Dankzij de groei van de wederuitvoer naar het Verenigd Koninkrijk zijn in de wederuitvoer meer mensen werkzaam dan in 2006. Ondanks dat de export van diensten naar het Verenigd Koninkrijk ook groeide tussen 2006 en 2015, bleef de werkgelegenheid die hiermee gemoeid is vrijwel gelijk.

4.5.1 Opbouw werkgelegenheid dankzij export naar het VK, 2006–2015

Tabel 4.5.2 laat zien in welke sectoren de voltijdsbanen dankzij de export naar het VK te vinden zijn. Ook hier zien we veel dienstverlenende en ondersteunende sectoren hoog op de ranglijst staan. Bovenaan staat de groothandel en handelsbemiddeling met bijna 14 procent van dit arbeidsvolume, ofwel 27 duizend voltijdsbanen. Dat komt neer op ruim 6 procent van de werkgelegenheid in de groothandel. Deze werknemers zijn grotendeels betrokken bij de export van goederen en in mindere mate door dienstverlening.

Op de tweede plaats staan uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling met 19 duizend voltijdsbanen dankzij de export naar het VK. Dit komt neer op 4 procent van alle voltijdsbanen in deze branche. Bij de wederuitvoer zijn relatief weinig uitzendkrachten betrokken; met name de in Nederland geproduceerde export

van goederen en de export van diensten zorgen voor werkgelegenheid in deze bedrijfstak.

In de landbouw is het belang van het VK voor de werkgelegenheid groter, namelijk 9 procent. Bijna 1 op de 10 voltijdsbanen in de landbouw hangt samen met de export naar het VK, wat neerkomt op 14 duizend voltijdsbanen. Hier betreft het vrijwel geheel export van eigen gemaakte producten.

4.5.2 Top 20 sectoren met grootste arbeidsvolume dankzij de export naar het VK een baan hebben (2015)

	Aantal vte dankzij export naar VK	waarvan			Aandeel in totale werk- gelegenheid
		uitvoer eigen makelij	wederuitvoer	diensten	
	x 1000	%			
Totaal	199	45	13	84	3
Groothandel en handelsbemiddeling	27	41	45	14	6
Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling	19	47	10	43	4
Landbouw	14	95	1	4	9
Vervoer over land	13	20	13	68	8
Holdings en managementadviesbureaus	9	29	10	61	5
IT-dienstverlening	8	18	7	75	5
Voedingsmiddelenindustrie	7	93	1	5	7
Opslag, dienstverlening voor vervoer	5	26	13	61	6
Architecten-, ingenieursbureaus e.d.	5	16	5	80	5
Detailhandel (niet in auto's)	5	27	22	51	1
Juridische diensten en administratie	4	34	12	54	3
Autohandel en -reparatie	4	38	30	32	3
Post en koeriers	3	6	3	91	9
Metaalproductenindustrie	3	77	5	17	4
Bankwezen	3	20	4	76	3
Schoonmaakbedrijven, hoveniers e.d.	3	40	11	49	2
Overige zakelijke dienstverlening	3	31	9	60	6
Machine-industrie	3	88	4	9	4
Chemische industrie	3	92	1	7	7
Gespecialiseerde bouw	3	30	7	63	1
Elektrotechnische industrie	2	90	3	7	10

Ook in de vervoersbranche is er relatief veel werkgelegenheid dankzij het VK. Bijna 13 duizend banen ofwel 8 procent van alle werkgelegenheid in deze branche hangt samen met de export naar het VK. De dienstenexport zorgt in deze branche voor ruim twee derde van de banen.

Niet in de top-20 maar op plaats 28 staat de bedrijfstak 'vervoer over water', met 2 duizend voltijdsbanen dankzij export naar het VK. In deze sector is het Brits belang relatief groot, namelijk ruim 10 procent van de voltijdsbanen. De andere bedrijfstak met zo'n groot Brits belang is de elektrotechnische industrie. Ook hier is ruim 10 procent van de werkgelegenheid te danken aan de Britse vraag naar met name in Nederland gefabriceerde goederen.

4.6 Conclusie

Nederland verdiende in 2015 bijna 21 miljard aan de (directe) export naar het Verenigd Koninkrijk. Dat is een tiende van de toegevoegde waarde die Nederland verdient aan de export. Bedrijven in de groothandel en handelsbemiddeling verdienen met 3,4 miljard het meest aan de export naar het VK: ongeveer een zesde van de totale exportverdiensten. Ook is de groothandel sinds 2006 steeds meer aan het VK gaan verdienen, mede door groeiende wederuitvoerstromen. Vervoerders over land verdienen in 2015 bijna 1,1 miljard aan de directe export naar het VK, gevolgd door bedrijven actief in de winning van aardolie en aardgas. Holdings en managementadviesbureaus en de bedrijfstak landbouw completeren de top-vijf bedrijfstakken die het meest aan de export naar het VK verdienen.

Nederland is in de afgelopen jaren meer gaan verdienen aan de export, zo ook aan de export naar het VK. Hoe en waar deze toegevoegde waarde wordt gecreëerd, verschilt per bedrijfstak. De groothandel is meer aan de export naar het VK gaan verdienen, mede door meer goederenexport. De landbouw is een fractie minder aan de export naar het VK gaan verdienen ten opzichte van tien jaar geleden, en verdient dit voornamelijk door zelf geproduceerde exportgoederen. Ook de bedrijven in de winning van aardgas en aardolie verdienen nu (in totaal) minder aan de export naar het VK dan in 2006 maar weten wel hun belang in dienstenexport naar het VK uit te breiden. Vervoerders over land en holdings en managementadviesbureaus verdienen grotendeels aan de export naar het VK doordat andere bedrijfstakken de exportgoederen en -diensten produceren.

Behalve directe export naar het VK, verdient Nederland ook doordat andere landen goederen en diensten naar het VK exporteren. Als Nederland grondstoffen of intermediaire goederen en diensten aanlevert die verwerkt kunnen worden in de productie in andere landen voor de export naar het VK, dan maakt Nederland deel uit van de waardeketen die eindigt in het VK en verdient Nederland dus indirect aan de export naar het VK. Op basis van consistent gemaakte World-Input-

Output-Data (SNAC-WIOD) over 2009 is berekend dat de Nederlandse economie 3,3 miljard euro verdiende aan deze indirecte export naar het VK. Dit was in dat jaar 15 procent van de *totale* exportverdiensten van Nederland aan het VK. Bedrijven in de groothandel en handelsbemiddeling, winning van aardolie en aardgas en chemische industrie spinnen het meeste garen bij de indirecte export naar het VK.

Export levert niet alleen toegevoegde waarde voor een economie maar creëert ook werkgelegenheid. In 2015 was bijna 30 procent – 2 miljoen – van alle voltijdsbanen in Nederland betrokken bij de export van goederen en diensten. Hiervan was bijna tien procent aan het werk dankzij de export van goederen en diensten naar het Verenigd Koninkrijk. Het aantal voltijdsbanen dankzij de export naar het VK is vergeleken met 2006 een fractie afgenomen.

De meeste mensen die werkzaam zijn dankzij de export naar het VK vinden we terug in de groothandel en handelsbemiddeling. Op de tweede plaats staan uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling met 19 duizend vte, wat neerkomt op 4 procent van de werkgelegenheid in deze branche. In de landbouw hangt bijna 1 op de 10 voltijdsbanen samen met de export naar het VK en ook in de vervoersbranche is er relatief veel werkgelegenheid dankzij het VK. Bijna 13 duizend banen ofwel 8 procent van alle werkgelegenheid in deze branche hangt samen met de export naar het VK.

Begrippen

Arbeidsjaar (vte)

Een maatstaf voor het arbeidsvolume, die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) om te rekenen naar voltijdbanen, ook wel voltijdequivalenten (vte) genoemd. Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op.

Balassa-index

De Balassa-index meet de specialisatiegraad van Nederlandse exportproducten, door het aandeel van een specifiek goed in de export van Nederland af te zetten tegen het aandeel van dat goed in de export van een ander land (of andere regio). Een Balassa-index hoger dan 1 voor een product geeft aan dat er sprake is van specialisatie in dat product. Lager dan 1 wil zeggen dat er geen specialisatie is in dat product.

bbp (bruto binnenlands product)

Een maat voor de omvang van de economie. Deze wordt berekend uit de som van de waarde die door ondernemingen, huishoudens en overheden wordt toegevoegd aan de goederen en diensten die zij hebben moeten verbruiken om hun producten te kunnen maken. Deze som staat bekend als de toegevoegde waarde 'in basisprijzen'. Om tot het bbp 'in marktprijzen' te komen, wordt hierbij het saldo van productgebonden belastingen en subsidies én het verschil tussen toegerekende en afgedragen btw opgeteld.

Bijzondere financiële instellingen (BFI's)

Een in Nederland gevestigd onderdeel van een buitenlandse ondernemingsgroep, waarin vanuit het buitenland financiële middelen bijeen worden gebracht en die, voor eigen rekening, in het buitenland gelden uitzet. De in Nederland gevestigde BFI's beheren deelnemingen, royalty's of filmrechten voor de moedermaatschappijen en/of vormen belangrijke schakels bij de financieringsactiviteiten van de moeders in het kader van fusies, overnames en kapitaalverhogingen. BFI's kenmerken zich door het verrichten van zeer omvangrijke inkomens- en vermogenstransacties die in geen verhouding staan tot hun productieve activiteit in Nederland. BFI's zijn doorgaans in Nederland gevestigd om fiscale voordelen te behalen, hetzij in Nederland, hetzij in het land van de moedermaatschappij.

Buitenlandse zeggenschap

Een bedrijf wordt geclassificeerd aan de hand van het land waar uiteindelijke zeggenschap plaatsvindt. Deze zeggenschap ligt bij de Ultimate Controlling Institutional Unit (UCI). De UCI is gedefinieerd als het bedrijf, hogerop in de zeggenschapsketen waarvan het Nederlandse bedrijf deel uitmaakt, niet onder zeggenschap van een ander bedrijf. Buitenlandse zeggenschap betekent dat het land van vestiging van de UCI een ander land is dan Nederland.

Consumentenvertrouwen

Indicator die informatie geeft over het vertrouwen en de verwachtingen van consumenten ten aanzien van de ontwikkelingen van de Nederlandse economie. Samen met de deelindicatoren economisch klimaat en koopbereidheid dragen deze bij aan de voorspelling van korte termijn schommelingen van de particuliere consumptie, met in het bijzonder de vraag naar en de aanschaf van duurzame consumptiegoederen.

Directe buitenlandse investeringen

Een onderneming met directe investeringen uit het buitenland is een onderneming waarin een investeerder uit een ander land tenminste 10% bezit van het gewone aandelenkapitaal of van de stemrechten of het equivalent daarvan. Het gaat hierbij om een blijvend belang en om verkrijging van substantiële invloed in het management van de onderneming. Directe investeringen zijn opgebouwd uit aandelenkapitaal, deelnemingen in groepsmaatschappijen in het buitenland en kredietverlening.

Directe en indirecte uitvoer

Directe uitvoer van goederen of diensten betreft de rechtstreekse export van een bedrijfstak naar het buitenland. Indirecte uitvoer van goederen of diensten betreft de export die via een andere bedrijfstak óf een ander land uitgevoerd wordt.

Economic sentiment indicator

Deze economie brede sentimentsindicator meet het economisch sentiment van ondernemers en consumenten in de economie. De indicator is samengesteld uit sentimentsindicatoren in de sectoren industrie, diensten, detailhandel en bouw en het consumentenvertrouwen. Zie ook consumentenvertrouwen en producentenvertrouwen. Door de geharmoniseerde dataverzameling in alle landen van de EU zijn deze indicatoren goed vergelijkbaar.

Economische groei

De volumegroei van het bruto binnenlands product.

Inflatie

Inflatie is de gemiddelde prijsstijging van de goederen en diensten die consumenten kopen. De inflatie in Nederland wordt gemeten als de stijging van de consumentenprijsindex (CPI) ten opzichte van de overeenkomstige periode in het voorgaande jaar. De consumentenprijsindex geeft het prijsverloop weer van een pakket goederen en diensten zoals dit gemiddeld wordt aangeschaft door de Nederlandse huishoudens. Inflatie leidt tot geldontwaarding, wat wil zeggen dat er voor eenzelfde bedrag minder kan worden aangeschaft.

Input-output analyse

Met input-outputanalyse worden o.a. de uitgaven aan primaire inputs en productiefactoren, zoals de kosten van goederen en diensten die niet in Nederland zijn geproduceerd (import), en de productiefactoren (arbeid, kapitaal, ondernemerschap) toegerekend aan de finale bestedingen (consumptie, export, overheid). Hiermee worden intermediaire leveringen tussen bedrijfstakken in beeld gebracht, waardoor afhankelijkheden in waardeketens zichtbaar gemaakt kunnen worden.

Nationale Rekeningen (NR)

Het systeem van nationale rekeningen geeft een kwantitatieve beschrijving van het economisch proces in een land en de economische relaties met het buitenland. Als onderdelen van het economisch proces worden onderscheiden: productie, inkomensvorming, inkomensverdeling, bestedingen en financiering. De nationale rekeningen vormen een samenhangend en geïntegreerd geheel, waarin alle variabelen op een consistente wijze met elkaar samenhangen. De regels volgens welke de nationale rekeningen wereldwijd worden gemaakt zijn gebundeld in het System of National Accounts (SNA 2008). De op lidstaten van de Europese Unie toegepaste versie hiervan heet het Europees systeem van rekeningen (ESR 2010).

Nederlandse bedrijfsleven

Het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) maakt gebruik van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) om bedrijfseenheden in te delen naar hoofdactiviteit. Het Nederlandse bedrijfsleven omvat alle bedrijven uit de SBI secties B tot en met N, exclusief K plus S95.

Deze categorie is een samenstelling van de volgende bedrijfstakken:

- B Delfstoffenwinning
- C Industrie
- D Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht
- E Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering
- F Bouwnijverheid

- G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's
- H Vervoer en opslag
- I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking
- J Informatie en communicatie
- L Verhuur van en handel in onroerend goed
- M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening
- N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening
- S95 Reparatie van consumentenartikelen

Multinational

Onderneming die de uiteindelijke zeggenschap heeft over bedrijven in twee of meer landen. In Nederland kan er onderscheid worden gemaakt tussen Nederlandse en buitenlandse multinationals. Een Nederlandse multinational is een bedrijf onder Nederlandse zeggenschap met dochters in het buitenland. Een buitenlandse multinational is een bedrijf waarover de uiteindelijke zeggenschap in het buitenland ligt.

Ondernemer

Een persoon die arbeid verricht voor eigen rekening of risico in een eigen bedrijf of praktijk (zelfstandig ondernemer) of als directeur in loondienst van een eigen bedrijf (directeur-grootaandeelhouder).

Producentenvertrouwen

Stemmingsindicator voor de op korte termijn te verwachten ontwikkeling van de industriële productie, gebaseerd op oordelen en verwachtingen van ondernemers.

Toegevoegde waarde

Toegevoegde waarde is het verschil tussen de productie en het intermediair verbruik.

Quasi-doorvoer

Quasi-doorvoer betreft invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden doorgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het gehele verblijf in Nederland eigendom van een buitenlands bedrijf (in tegenstelling tot de wederuitvoer). De quasi-doorvoer is geen onderdeel van de Nederlandse cijfers over de Nederlandse handel, wel bij de Europese cijfers over de Nederlandse handel (Eurostat).

Uitvoer van diensten

Het verlenen van diensten door ingezetenen aan het buitenland. De uitvoer van diensten omvat onder meer de diensten van Nederlandse vervoerbedrijven in het buitenland, aan het buitenland bewezen havendiensten, scheepsreparatie en de uitvoering van werken in het buitenland door Nederlandse aannemers. Onder de uitvoer vallen eveneens de bestedingen in Nederland door buitenlandse toeristen, grensbewoners en diplomaten.

Uitvoer van goederen

Het leveren van goederen door ingezetenen vanuit het economisch gebied van Nederland aan het buitenland. Hierbij kan sprake zijn van goederen die in Nederland zijn voortgebracht of vervaardigd, maar ook van aanvankelijk ingevoerde goederen. In de Nationale Rekeningen is de uitvoer van goederen f.o.b. gewaardeerd. Deze afkorting staat voor 'free on board' en geeft aan dat de uitgevoerde goederen zijn gewaardeerd tegen af-producentwaarde, vermeerderd met de handels- en vervoersmarges tot aan de grens van het land van uitvoer. De waardering van de uitvoer in de Nationale rekeningen wijkt daardoor af van de wijze waarop de uitvoerwaarde van goederen in statistieken van de internationale handel wordt berekend.

Uitvoer van Nederlandse makelij

Uitvoer van Nederlandse makelij betreft uitvoer na productie in Nederland dan wel uitvoer na significante bewerking van buitenlandse makelij (waarbij wordt gekeken in hoeverre de statistische goederencode van het goed al dan niet sterk is veranderd). Wederuitvoer en uitvoer van eigen makelij vormen samen de totale Nederlandse uitvoercijfers.

Wederuitvoer van goederen

Wederuitvoer betreft invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden doorgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het verblijf in Nederland (tijdelijk) eigendom van een Nederlands bedrijf (in tegenstelling tot de quasi-doorvoer). Wederuitvoer en uitvoer van eigen makelij vormen samen de totale Nederlandse uitvoercijfers.

Werknemer

Een persoon die in een arbeidsovereenkomst afspraken met een economische eenheid maakt om arbeid te verrichten waartegenover een financiële beloning staat.

Werkzame persoon

Persoon die een baan heeft bij een in Nederland gevestigd bedrijf of bij een particulier huishouden in Nederland. Tot de werkzame personen behoren alle personen die betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week, ook als zij:

- arbeid verrichten die op zichzelf genomen legaal is, maar waarvan de beloning aan de registratie door fiscus of sociale zekerheidsautoriteiten wordt onttrokken ('zwarte arbeid');
- tijdelijk geen arbeid verrichten, maar wel doorbetaald krijgen (bijvoorbeeld bij ziekte of vorstverlet);
- tijdelijk onbetaald verlof hebben opgenomen.

Werkzame personen kunnen worden onderscheiden in werknemers en zelfstandigen. Ze kunnen woonachtig zijn in Nederland, maar ook in het buitenland.

Zelfstandig MKB

Het zelfstandig midden- en kleinbedrijf omvat alle bedrijven in Nederland, die in Nederlandse handen zijn met minder dan 250 werkzame personen bij het gehele concern. Het overige MKB bestaat uit bedrijven met minder dan 250 personen werkzame personen, maar deze bedrijven zijn wel onderdeel van een concern met 250 of meer werkzame personen óf hebben een buitenlands moederbedrijf.

Literatuur

ABN-AMRO (2016), *Brexit raakt groei exporterend bedrijfsleven*. Update Economie & Sectoren. ABN-AMRO Economisch Bureau: Amsterdam.

Balassa, B. (1965), *Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage*. The Manchester School, 33, 99–123.

Berg, M. van den & Jaarsma, M. (2016), *What drives heterogeneity in resilience of trade: firm-specific versus regional characteristics*. Papers in Regional Science.

CBS (2013), *Grote verschillen in exportintensiteit per bedrijfstak*, Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2015a), *Significante samenhang eurodaling en exportgroei*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2015b), *Export naar China goed voor 0,7 procent bbp*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016a), *Meer emigranten naar Verenigd Koninkrijk*, Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016b), *Britten in Nederland hebben hoge lonen*, Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016c), *CBS Internationaliseringsmonitor 2016, tweede kwartaal: Agribusiness*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016d), *Export naar Verenigd Koninkrijk goed voor 3 procent bbp*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016e), *Handel met het Verenigd Koninkrijk verder toegenomen*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016f), *Vooraf Holland en Brabant drijven handel met VK*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016g), *Hoger aandeel buitenlandse bedrijven in totale omzet*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016h), *Amerikaanse bedrijven goed voor 12 procent omzet*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016i), *Export van diensten goed voor 10 procent bbp*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016j), *Bijdrage wederuitvoer aan bbp in 20 jaar verdubbeld*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2016k), *Aardgas voor bijna 80 procent op*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CBS (2017a), *Migratie; land van herkomst/vestiging, geboorteland en geslacht*. [Dataset]. Geraadpleegd op de website van Centraal Bureau voor de Statistiek: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=60032&D1=a&D2=0&D3=235&D4=a&D5=16-20&HDR=G4&STB=G1,G2,T,G3&VW=T>.

CBS (2017b), *Machines lucratiefste exportproduct voor Nederlandse export*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CEPR (2016), *What To Do With the UK? EU perspectives on Brexit*, CEPR Press: Londen.

Chong, S., Van Beveren, I., Verbiest, P. & Van der Wal, R. (2016), *Een IO-tabel voor het MKB en grootbedrijf*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

CPB (2016a), *Nederlandse kosten Brexit door minder handel*. Centraal Planbureau: Den Haag.

CPB (2016b), *Macro economische verkenning 2017*. Centraal Planbureau & Sdu Uitgevers: Den Haag.

Disdier, A.C. & Head, K. (2008), *The puzzling persistence of the distance effect on bilateral trade*. Review of Economics and Statistics, 90, pp. 37–41.

DNB (2016a), *Betalingsbalans en extern vermogen*. [Dataset]. Geraadpleegd op de website van De Nederlandsche Bank: www.dnb.nl/statistiek/statistieken-dnb/betalingsbalans-en-extern-vermogen/index.jsp.

DNB (2016b), *Overzicht financiële stabiliteit. Najaar 2016*. De Nederlandsche Bank N.V.: Amsterdam.

Edens, B., Hoekstra, R., Zult, D., Lemmers, O., Wilting, H., & Wu, R. (2015), *A Method to Create Carbon Footprint Estimates Consistent with National Accounts*. Economic Systems Research, 27(4), 440–457.

Europa Nu (2017), *Brexit: Britten stemmen tegen lidmaatschap EU*. Geraadpleegd op de website van Europa Nu: https://www.europa-nu.nl/id/viw6jn2yr3qr/brexit_britten_stemmen_tegen.

Europese Commissie (2016), *The Economic outlook after the UK referendum: a first assessment for the Euro Area and the EU*. Institutional paper 032. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

Europese Commissie (2017), *Economic sentiment indicator January 2017*. Geraadpleegd op de website van de Europese Commissie: https://ec.europa.eu/info/files/esi-economic-sentiment-indicator-30-january-2017_en.

Eurostat (2014), *Population Census 2011*. [Database]. Geraadpleegd op de website van Eurostat: <https://ec.europa.eu/CensusHub2/query.do?step=selectHyperCube&qhc=false>.

Eurostat (2015), *Supply and use tables – input-output analysis*. Geraadpleegd op de website van Eurostat: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Supply_and_use_tables_-_input-output_analysis.

Eurostat (2017a), *GDP up by 0.4% in the euro area and by 0.5% in the EU28*, Geraadpleegd op de website van Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7868348/2-14022017-BP-EN.pdf/da0c1c33-2d80-4cc2-9f34-de2dab92aac5>.

Eurostat (2017b), *Industrial producer prices up by 0.7% in euro area*. Geraadpleegd op de website van Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7850807/4-02022017-AP-EN.pdf/8afcc4e3-b30e-449e-b702-d15a45d3786e>.

Eurostat (2017c), *Annual inflation up to 1.1% in the euro area*. Geraadpleegd op de website van Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7809603/2-18012017-BP-EN.pdf/dff05ed6-9fe1-4c88-b10c-186bcf99bd48>.

Evofenedex (2017), *Brexit kost nu al geld*. Evofenedex: Zoetermeer.

Global Counsel Group (2015), *Brexit: the impact on the UK and the EU*. Geraadpleegd op de website van Global Counsel Group: https://www.global-counsel.co.uk/sites/default/files/special-reports/downloads/Global_Counsel_Impact_of_Brexit.pdf.

Independent (2017), *Hard Brexit: Theresa May to announce withdrawal from single market to get 'clean break' from EU*. Geraadpleegd op de website van Independent: www.independent.co.uk/news/uk/politics/brexit-latest-updates-theresa-may-article-50-speech-unity-end-division-global-britain-a7527896.html.

ING (2016), *Gevolgen Brexit voor Nederlandse economie: Brexit drukt economische groei in Nederland met ruim half procent*. ING Economisch Bureau: Amsterdam.

Jaarsma, M. & Walhout, J. (2016a), *Regionale trends in de export van landbouwgoederen naar Duitsland*. In CBS Internationaliseringsmonitor 2016, derde kwartaal: Duitsland. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Jaarsma, M. & Walhout, J. (2016b), *Trends in goederenexport: het belang van het zelfstandig midden- en kleinbedrijf*. In CBS Internationaliseringsmonitor 2016, vierde kwartaal: Zelfstandig MKB. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Kazemier, B. & Verkooijen, L. (2016), *Nederland en de Europese Unie: betalingen en ontvangsten*. Wetenschappelijk rapport. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Krugman, P., Obstfeld, M. & Melitz, M. (2015), *International Economics: Theory & Policy*, Tenth Edition. Pearson International Edition: New Jersey/Berkeley/Boston.

Lemmers, O. (2015a), *Who needs MRIOs anyway? An alternative assignment of value added of trade*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Lemmers, O. (2015b), *Waarom diensten de dienst uitmaken in export*. In CBS Internationaliseringsmonitor 2015, eerste kwartaal. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Lemmers, O. & Vancauteran, M. (2009), *The euro dollar exchange rate and Dutch imports and exports*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Miller, R.E. & Blair, P.D. (1985), *Input-output analysis: Foundations and extensions*. Prentice-Hall: Englewood Cliffs, NJ.

Ministerie van Buitenlandse Zaken (2016), *Beantwoording vragen van het lid Verhoeven over de gevolgen van Brexit voor de City of London, Nederlandse bedrijven, en de Amsterdamse Zuidas*. Referentienummer: 2016Z11924. Den Haag.

NOS (2016), *May: Brexit voor eind maart 2017 van start*. Geraadpleegd op de website van de Nederlandse Omroep Stichting: <http://nos.nl/artikel/2135499-may-brexit-voor-eind-maart-2017-van-start.html>.

OECD (2016), *The economic consequences of Brexit: a taxing decision*. OECD Economic Policy Paper. Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling: Parijs.

ONS (2016), *UK business: activity, size and location – 2016*. Geraadpleegd op de website van Office for National Statistics, UK: www.ons.gov.uk/file?uri=/businessindustryandtrade/business/activitysizeandlocation/adhocs/006464ukornonukownershipofbusinessesbylep/ah0029.xls.

ONS (2017), *Dashboard: Assessing the UK post-referendum economy*. Geraadpleegd op de website van Office for National Statistics, UK: <http://visual.ons.gov.uk/dashboard/>.

Rabobank (2016), *Wat betekent een Brexit voor het Nederlandse bedrijfsleven?*. Rabobank: Utrecht.

Ramaekers, P. (2016), *Trends in de handel in landbouwgoederen*. In CBS Internationaliseringsmonitor 2016, tweede kwartaal: Agribusiness. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Ramaekers P. & de Wit, T. (2012), *Economiegrootte, afstand en de handel van Nederland met andere landen*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Ramaekers, P. & Voncken, R. (2016), *Trends in de handel met Duitse deelstaten*. In CBS Internationaliseringsmonitor 2016, derde kwartaal: Duitsland. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Rijksoverheid (2017), *Betrekkingen Nederland - Verenigd Koninkrijk*. Geraadpleegd op de website van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/betrekkingen-met-nederland/inhoud/verenigd-koninkrijk>.

Smit, R. & Wong, K. F. (2016), *Eerste stappen op een nieuwe weg. Microdata over de Internationale Handel in Diensten*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Time (2017), *Theresa May sets Britain on course for a hard Brexit*. Geraadpleegd op de website van Time: <http://time.com/4636078/theresa-may-hard-brex-it-single-market/>.

Timmer, M. (ed.), A.A. Erumban, R. Gouma, B. Los, U. Temurshoev, & G.J. de Vries (University of Groningen), I. Arto, V. Andreoni, A. Genty, F. Neuwahl, J.M. Rueda-Cantuche & A. Villanueva (IPTS), J. Francois, O. Pindyuk, J. Pöschl & R. Stehrer (WIIW), G. Streicher (WIFO) (2012), *The World Input-Output Database (WIOD): Contents, Sources and Methods*. April, Version 0.9.

Vancauteren, M. (2015), *Actualisatie CBS-onderzoek 'The euro dollar exchange rate and Dutch imports and exports'*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Heerlen/Den Haag.

Reeds eerder verschenen edities

2015

- Eerste kwartaal, thema [Waardeketens](#)
- Tweede kwartaal, thema [Innovatie](#)
- Derde kwartaal, thema [Multinationals](#)
- Vierde kwartaal, thema [Duurzaamheid](#)

2016

- Eerste kwartaal, thema [Bedrijvendynamiek](#)
- Tweede kwartaal, thema [Agribusiness](#)
- Derde kwartaal, thema [Duitsland](#)
- Vierde kwartaal, thema [Zelfstandig MKB](#)

Dankwoord

We danken de volgende collega's voor hun constructieve bijdrage bij deze editie van de Internationaliseringsmonitor:

Marcel van den Berg

Linda Bruls

Lico Hoekema

Karolijne van der Houwen

Angie Mounir

Roos Smit

Ilke Van Beveren

Medewerkers

Auteurs

Ahmed Boutorat
Marjolijn Jaarsma
Pascal Ramaekers
Sidney Vergouw
Roger Voncken
Sjoertje Vos
Jaap Walhout
Khee Fung Wong

Redactie

Marjolijn Jaarsma
Pascal Ramaekers
Sidney Vergouw
Roger Voncken
Sjoertje Vos
Jaap Walhout

Eindredactie

Marjolijn Jaarsma
Roger Voncken

